Ο ΚΑΤ' ΙΔΙΑΝ ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ

ΥΠΟ

ΕΛΕΥΘΕΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

I. Τὸ Θέμα.

Εἶναι γεγονός, ὅτι οἱ ἄνθρωποι ζοῦν ὁμοῦ κατὰ ὁμάδας. Τὸ γεγονὸς τοῦτο δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀμφίβολον καὶ ἀμφισβητήσιμον, εἶναι δὲ ἀμετάβλητον· οἱ ἄνθρωποι ζοῦν ὁμαδικῶς ἀδιάφορον, ἐὰν εἶναι πολιτισμένοι καὶ πνευματικῶς καλλιεργημένοι ἢ εἶναι βάρβαροι ἢ καὶ ἀκόμη ἁπλοῖ φυσικοὶ ἄνθρωποι (φυσικοὶ λαοί). Ἡ ἱστορία τοὐλάχιστον ἀγνοεῖ τελείως τὴν ὕπαρξιν ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι ἔζων ἢ ζοῦν ὡς ἄγρια ζῷα, κατὰ μόνας, τὴν ὕπαρξιν ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι ἔζων ἢ ζοῦν, διὰ ν' ἀναφέρω παράδειγμα γνωστόν, ὅπως αἱ γαλαῖ. Ἐν τῷ συγγράμματί μου «Ὁ κοινωνικὸς βίος τῶν ἀνθρώπων» ἐξέθηκα, ὅτι οἱ μυθικοί, ὡς φαίνεται, κατὰ μόνας ζῶντες κύκλωπες ἀκριβῶς καὶ ἐξωτερικῶς δὲν περιγράφονται (δὲν παρουσιάζονται) ὡς τελείως ἀνθρώπινα ὄντα, ἀφοῦ λέγεται, ὅτι εἶχον ἕνα καὶ μόνον ὀφθαλμὸν εἰς τὸ μέσον τοῦ μετώπου κτλ.

Καὶ ὅμως ὁ βίος ἀπὸ κοινοῦ (κατὰ ὁμάδας) εἶναι ταυτοχρόνως κατ' ἀνάγκην καὶ ὠργανωμένος βίος. Ὁ τρόπος τῆς ὀργανώσεως εἶναι ἐν πρώτοις ἀδιάφορος, ἀρκεῖ μόνον, ὅτι κατὰ τὸν βίον ἀπὸ κοινοῦ (τὸν ὁμαδικὸν) οἱ κατ' ἰδίαν ἄνθρωποι (ἕνας ἕκαστος) εὑρίσκονται εἰς μίαν οἱανδήποτε σχέσιν ἀμοιβαίας ἐξαρτήσεως ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλον. Ἐὰν δὲν ὑφίσταται οὐδεμία ἀμοιβαία σχέσις τῶν συμβιούντων τοῦ ἑνὸς πρὸς τὸν ἄλλον, δὲν ὑφίσταται ἐπίσης καὶ συμβίωσις ὡς ὁμὰς κατ' ἰδίαν ὄντων· ἐὰν ἄνθρωπος τυφλὸς - κωφάλαλος κάθηται κάπου ἐπὶ θρανίου, ἔπειτα δὲ προσέλθῃ καὶ δεύτερος καὶ τρίτος τυφλὸς - κωφάλαλος καὶ καθήσῃ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θρανίου, χωρὶς νὰ παραχθῇ τοὐλάχιστον δι' οἱουδήποτε ἀφικοῦ συναισθήματος εἰς τοὺς τρεῖς αὐτοὺς συναίσθημα τῆς συνυπάρξεως, τὸ ὁποῖον θὰ τοὺς ἔθετε εἰς σχέσεις τινὰς τὸν ἕνα πρὸς τὸν ἄλλον, δὲν ἀποτελοῦν μᾶλλον ταῦτα ὁμάδα καὶ συμβίωσιν ἐν τῇ ἐννοίᾳ ἀμοιβαίας ἐξαρτήσεως· οἱ τρεῖς οὗτοι τυφλοὶ-κωφάλαλοι ἀγνοοῦν τελείως ὁ εἷς τὸν ἄλλον ὡς ὑπάρχοντα, μολονότι κάθηνται ὁ ἕνας παραπλεύρως τοῦ ἄλλου, οὕτω δὲ δὲν εἶναι καὶ ὠργανωμένοι. Ὀνομάζεται μὲν ὑπό τινων ἐπιστημόνων ὁ παρασιτισμὸς λεγόμενος συμβίωσις, ἀλλὰ πρόκειται περὶ ἐσφαλμένης ἀπόψεως· τὰ βακτήρια, τὰ μικρόβια εἰς τοὺς πνεύμονας ἀνθρώπου καὶ ὁ ἄνθρωπος οὗτος καὶ ὅμως δὲν ζοῦν ὁμοῦ, δὲν ὑφίσταται ἐνταῦθα ἀμοιβαία ἐξάρτησις ἐν τῇ ἐννοίᾳ ἀμοι-

βαίου δοῦναι καὶ λαβεῖν ἔν τινι μέτρῳ· οἱ πνεύμονες τοῦ ἀνθρώπου καὶ γενικῶς πᾶν ἀντικείμενον, τὸ ὁποῖον προσβάλλεται ἀπὸ μικρόβια ἢ ἔντομα κατὰ οἱονδήποτε τρόπον, ἀποτελοῦν τὴν τροφὴν καὶ τὸ πεδίον τῆς ἐξελίξεως τῶν ὄντων τούτων, χωρὶς τὴν ἐλαχίστην ἀπόδοσιν διὰ τὰ προσβληθέντα ἐκεῖνα ἀντικείμενα, εἶναι ὡσὰν ὁ λέων νὰ ἐπιτίθεται κατὰ ἑνὸς ζῴου, νὰ τὸ σύρῃ εἰς τὸ σπήλαιόν του καὶ νὰ τὸ τρώγῃ ἐκεῖ ὀλίγον κατ' ὀλίγον.

Συμβίωσις ὑφίσταται μόνον τότε, ὅταν ὑπάρχῃ μία οἱαδήποτε σχέσις ἀμοιβαία τῶν συμβιούντων κατ' ἰδίαν ὄντων. Ἡ ἀμοιβαία αὐτὴ σχέσις εἶναι τὸ ἰδιάζον εἰς τοιοῦτον βαθμὸν διὰ νὰ ἔχῃ ἡ ἔννοια τῆς συμβιώσεως τὸ νόημα της (νόημά τι), ὥστε ἡ συμβίωσις ἀκριβῶς δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ εἶναι μόνον τοπική· δύο ἄνθρωποι, τῶν ὁποίων ὁ ἕνας ζῇ εἰς τὴν Εὐρώπην ὁ ἄλλος εἰς τὴν Ἀμερικήν, ζοῦν μᾶλλα ταῦτα ὁμοῦ ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς ἀμοιβαίας ἐξαρτήσεως καὶ ἀναπαλῶν ἐπομένως ὁμάδα, ἁρπεῖ μόνον, ὅτι εὑρίσκονται ἐν σχέσει ὁ ἕνας πρὸς τὸν ἄλλον, ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει εἶναι καὶ ὠργανωμένοι, ὑπόκεινται εἰς ὀργάνωσιν, ἡ ὁποία ἀφορᾷ αὐτοὺς τοὺς δύο.

Ὥστε πρόκειται κυρίως μόνον περὶ τοῦ ἑπομένου ζητήματος: τίς ὁ δημιουργὸς τῆς ὀργανώσεως αὐτῆς, ἢ διὰ νὰ μεταχειρισθῶ ἤδη ἐκ τῶν προτέρων τοὺς συζητουμένους ὅρους: ἡ ὀργάνωσις τῆς ὁμάδος (ἀδιάφορον ἐὰν ἐκ δύο ἢ τριῶν ἢ ἑκατὸν ἀνθρώπων συνισταμένης κτλ.) εἶναι ἔργον ἀτομικὸν ἤτοι τῶν κατ' ἰδίαν ἀνθρώπων ἢ παράγεται κατά τινα τρόπον ὡς δημιούργημα ὑπερατομικόν; Πρόκειται κατὰ βάθος περὶ τῆς σχέσεως τοῦ κατ' ἰδίαν ἀνθρώπου πρὸς τὴν ὁμάδα, τὴν κοινωνίαν, τοῦ προβλήματος τούτου τοῦ βασικοῦ πάσης ὀρθῶς ἐννοηθείσης κοινωνιολογίας.

Τὸ πρόβλημα τοῦτο, ἀναλυτικῶς θεωρούμενον, περιλαμβάνει τὰς ἑπομένας ἐρωτήσεις:

α) ὅσον ἀφορᾷ τὸν κατ' ἰδίαν ἄνθρωπον θεωρούμενον: ὁ κατ' ἰδίαν ἄνθρωπος εἶναι ἐν τῇ κοινωνίᾳ (ἐν τῇ ὁμάδι) πραγματικός, πλήσμα αὐτὸς ἑαυτοῦ, ἢ ὄχι καὶ ἐὰν ναί, εἰς ποῖον βαθμόν; ὑπάρχει ὁ κατ' ἰδίαν ἄνθρωπος αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν ἢ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ νοηθῇ ἄνευ τῆς κοινωνίας (τῆς ὁμάδος); τότε δὲ κατὰ τὴν τελευταίαν αὐτὴν περίπτωσιν δὲν ὑπάρχει ὁ κατ' ἰδίαν ἄνθρωπος αὐτὸς καθ' ἑαυτόν, ἀλλὰ εἶναι μόνον κατασκεύασμα (ἤτοι τῆς κοινωνίας, τῆς ὁμάδος).

β) ὅσον ἀφορᾷ τὴν κοινωνίαν θεωρούμενον; ἡ κοινωνία, ἡ ὁμὰς εἶναι τὸ ἄθροισμα τῶν κατ' ἰδίαν ἀνθρώπων, ζώντων ὑπό τινα ὀργάνωσιν, εἰς μίαν οἱανδήποτε σχέσιν αὐτῶν τοῦ ἑνὸς πρὸς τὸν ἄλλον, ἢ εἶναι κάτι τὸ πραγματικόν, μία πραγματικότης ἀνεξάρτητος κατά τινα τρόπον τῶν κατ' ἰδίαν ἀνθρώπων, εἰς τοὺς ὁποίους ἐπιβάλλεται καὶ τοὺς πλάττει;

Ἡ στάσις τῆς ἐπιστήμης ἀπέναντι τῶν δύο τούτων σειρῶν ἐρωτημάτων εἶναι ἡ ἑπομένη: ἀπὸ τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους, οἱ ὁποῖοι ἐξέλαβον τὴν κοινωνίαν ὡς ὂν μὲ πολλοὺς πόδας καὶ πολλὰς χεῖρας, διεδόθη ἡ ἄποψις ὅτι τὸ πραγματικόν, τὸ κυρίως πραγματικὸν εἶναι ἡ κοινωνία, ἡ ὁμάς, ἡ ὁποία πλάττει τὸν κατ' ἰδίαν ἄνθρωπον, ἤτοι τὸν κάμνει εἰς ὅ,τι

εἶναι (μετὰ τὴν γέννησίν του εἰς τὸν βίον του), ὅτι δηλαδὴ ἡ κοινωνία διανοεῖται, συναισθάνεται καὶ ἐνεργεῖ διὰ τοῦ κατ' ἰδίαν ἀνθρώπου καὶ ὅτι λοιπὸν ὁ κατ' ἰδίαν ἄνθρωπος δὲν ἔχει κυρίως καμμίαν ἰδίαν, ἀνεξάρτητον τῆς ὁμάδος διανόησιν, συναίσθησιν καὶ ἐνέργειαν. Ἐκδηλότατα παρουσιάζεται ἡ ἄποψις αὐτὴ σήμερα εἰς τὴν κοινωνιολογίαν τοῦ λεγομένου «ὀργανικισμοῦ», εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς λεγομένης «καθολικότητος» (universalismus) καὶ εἰς τὴν λεγομένην «φαινομενολογίαν».

Ἀπεναντίας εἶμαι σχεδὸν ὁ μόνος (ἐκδήλως πάντως ὁ μόνος) ἀντίπαλος τῆς ἐπικρατούσης καὶ πολὺ διαδεδομένης ταύτης ἀπόψεως. Ἀντεπεξῆλθον κατ' αὐτῆς καὶ εἰς τὸ σύγγραμμά μου «Ὁ κοινωνικὸς βίος τῶν ἀνθρώπων» (1) ἐν συναρμογῇ τῶν προβλημάτων του καὶ εἰς μίαν εἰδικὴν μικρὰν πραγματείαν (2), ἐν τῇ ὁποίᾳ ἔχω ἐρευνήσει κυρίως μόνον τὸν λεγόμενον ἀκοινώνητον ἄνθρωπον. Ἐν τῇ παρούσῃ μου πραγματείᾳ ἐπεξεργάζομαι τὸ ζήτημα ἐκ νέου καὶ παντοειδῶς. Ὁ σκοπός μου εἶναι νὰ ἐρευνήσω καὶ νὰ καθορίσω, πῶς ὑφίσταται ἡ ἀνθρωπίνη κοινωνία ὡς ὀργάνωσις, τίς ὁ δημιουργὸς τῆς ὀργανώσεως ταύτης καὶ πῶς παράγεται αὕτη, διὰ νὰ τὸ εἴπω δὲ συντόμως: πῶς ὑφίσταται ἀνθρωπίνη ὁμάς. Διὰ τῶν ἐρευνῶν τούτων θὰ καταφανῇ, τίς εἶναι τὸ πραγματικὸν καὶ ἴδιον ἑαυτοῦ, ἐὰν δηλαδὴ ὁ κατ' ἰδίαν ἄνθρωπος ἦ ἡ ὁμάς, ἡ κοινωνία καὶ εἰς ποῖον βαθμόν.

II. Ἡ μέθοδος πρὸς λύσιν τοῦ θέματος.

Λογικῶς ὑπάρχουν ἐν ὕλῳ δύο τρόποι πρὸς ἔρευναν τοῦ τεθέντος προβλήματος, δύο τρόποι, οἱ ὁποῖοι παρουσιάζονται ἀναλόγως τῆς στάσεως τὴν ὁποίαν λαμβάνει τις.

Αἱ δύο αὗται στάσεις καὶ αἱ μέθοδοί των εἶναι αἱ ἑπόμεναι:

α) Ὁ κατ' ἰδίαν ἄνθρωπος εἶναι ἄγνωστος, ὁ Robinson Krousoe εἶναι ποίησις (φαντασίας προϊόν), καὶ ὅμως καὶ αὐτὸς δὲν ζῇ πράγματι μόνος καὶ κατ' ἰδίαν. Πλὴν τούτου ἡ ἔννοια τῆς λέξεως: ὁ κατ' ἰδίαν ἄνθρωπος εἶναι αὕτη: ὅτι ἄνθρωπός τις δὲν ἔζησέ ποτε μετ' ἀνθρώπων, δὲν ἔζησε ψυχικῶς τίποτε ἐντὸς μιᾶς ὁμάδος· οἱ σήμερον γνωστοὶ κατ' ἰδίαν ἄνθρωποι, ὁ ἐρημίτης, ὁ ἀσκητὴς καὶ ὁ λεγόμενος ἀλλόκοτος εἶναι ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι ὑπέστησαν ἤδη τὴν ἐπήρειαν τῆς ὁμάδος, αὐτοὶ ἀπεχώρησαν ἐκ τῶν ὑστέρων μόνον ἐκ τῆς κοινωνίας, ἐκ τῆς ὁμάδος, ἔχουν δὲ καὶ τὴν ἰδιάζουσαν εἰς αὐτοὺς ψυχολογίαν. Ὥστε τὸ πράγματι γνωστὸν εἶναι μόνον ἡ κοινωνία, ἡ ὁμάς, ἡ κοινωνικὴ ἑνότης.

---

1) Πρβλ. καὶ τὸ γερμανικόν μου σύγγραμμα Soziologie. Untersuchung des menschlichen sozialen Lebens. Dritte gänzlich umgearbeitete und erweiterte Auflage 1923.

2) Πρβλ. τὴν πραγματείαν μου Einzelmensch und Gesellschaft. Prinzipielle Erörterungen ἐν τῷ περιοδικῷ Kölner Vierteljahrshefte für Soziologie ἔτος V φύλλον 3. Πρβλ. καὶ τὴν περιληπτικήν μου κριτικὴν ὑπὸ τὸν τίτλον Noch einmal Einzelmensch und Gesellschaft ἐν τῷ περιοδικῷ Zeitschrift für Völkerpsychologie und Soziologie ἔτος 4 (Ἰούν. 1928) φύλλον 2.

Κατὰ τὴν στάσιν ταύτην ὑπάρχει μόνον μία δυνατὴ ὁδός, μία μόνη δυνατὴ μέθοδος πρὸς ἔρευναν καὶ λύσιν τοῦ προβλήματος: τίς εἶναι τὸ πραγματικόν, τὸ αὐτὸ καθ' ἑαυτό, ἐὰν δηλαδὴ ὁ κατ' ἰδίαν ἄνθρωπος ἢ ἡ ὁμάς· ἡ ὁδὸς αὕτη εἶναι: νὰ θεωρηθῇ ἡ ὁμὰς ὡς πραγματικότης καὶ ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῆς νὰ νοηθῇ (νὰ ἐξηγηθῇ) ὁ κατ' ἰδίαν ἄνθρωπος.

β) Ἡ ἄλλη δυνατὴ στάσις κατὰ τὴν προσπάθειαν πρὸς καθορισμόν, ἐὰν ἡ ὁμὰς ἢ ὁ κατ' ἰδίαν ἄνθρωπος εἶναι τὸ πραγματικόν, τὸ αὐτὸ καθ' ἑαυτό, πρέπει νὰ διατυπωθῇ κατὰ τὸν ἑξῆς τρόπον: Ἡ ὁμὰς ὡς ἑνότης ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ ὅλου αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ δὲν εἶναι μᾶλα ταῦτα μία πραγματικότης ἄμεσος, εἶναι μόνον μία ἔννοια. Κατ' ἄμεσον τρόπον εἶναι γνωστὴ κυρίως μόνον ἡ ὠργανωμένη συμβίωσις, ὁ βίος ὁ ἐν ἀμοιβαίᾳ ἐξαρτήσει τῶν κατ' ἰδίαν ἀνθρώπων καὶ τοῦτο μόνον ὡς ὁμάς.

Κατὰ τὴν στάσιν ταύτην ὡς ὀρθὴ μέθοδος πρὸς λύσιν τοῦ προβλήματος, ἐὰν ἡ ὁμὰς ἢ ὁ κατ' ἰδίαν ἄνθρωπος εἶναι τὸ πραγματικόν, τὸ αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ ὑφιστάμενον, καταφαίνεται τὸ ἑξῆς: νὰ ἐρευνηθῇ ὁ κατ' ἰδίαν ἄνθρωπος, νὰ μελετηθῇ αὐτὸς καλῶς, διὰ νὰ εἶναι δυνατὸν νὰ καθορισθῇ, πῶς ὑφίσταται ἡ ὁμὰς, πῶς εἶναι ὠργανωμένοι οἱ συμβιοῦντες, τίς ὀργανώνει αὐτούς.

Ἐκ τῶν δύο τούτων λογικῶς δυνατῶν καὶ ἀντιπροσωπευομένων στάσεων καὶ τῶν μεθόδων αὐτῶν εἶναι ὅμως ἡ πρώτη ἐσφαλμένη. Ὡς στάσις δὲν εἶναι σταθερά, δὲν εἶναι μονοσήμαντος, ὡς μέθοδος δὲ εἶναι ἄχρηστος. Ὁ κατ' ἰδίαν ἄνθρωπος παρουσιάζεται μὲν ἐντὸς τῆς ὁμάδος ὡς διαπλασθεὶς ὑπ' αὐτῆς, ὑπὸ τῶν διατάξεών της (τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων κλπ.), ἀλλὰ δὲν εἶναι γνωστὸν κατ' ἄμεσον τρόπον, τίς εἶναι ὁ δημιουργὸς τῶν τύπων (τῶν διατάξεων) τούτων ἐν τῇ ὁμάδι· ὥστε πρόκειται μόνον περὶ μιᾶς προϋποθέσεως, ὅταν λέγεται, ὅτι δημιουργὸς τῶν διατάξεων τούτων εἶναι μία περιεκτικότης, μία κοινὴ θέλησις. Ἤδη πρίν ποτε ἔχω τονίσει, ὅτι ὑπάρχει μὲν κατὰ τοὺς βιολόγους τὸ κατ' ἰδίαν ὃν ἕνεκα τοῦ εἴδους καὶ ἡ τοιαύτη ἄποψις θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ χρησιμοποιηθῇ ἐνταῦθα ὡς βάσις καὶ στήριγμα ἐκείνης τῆς κοινωνιολογικῆς στάσεως, ἀλλὰ ὅτι ἡ γνώμη αὕτη τῶν βιολόγων εἶναι μόνον διανοητικὸν κατασκεύασμα, τὸ ὁποῖον μάλιστα κυρίως παρελήφθη (ἤδη ὑπὸ τοῦ Darwin) ἐκ μιᾶς ἐκ κατασκευῆς διδασκαλίας περὶ πολιτείας καὶ ἐφηρμόσθη ἐπὶ τοῦ βιολογικοῦ εἴδους. Τὸ πολὺ ἡ βιολογικὴ λεγομένη ἐκείνη γνώμη ἔχει ὡς βάσιν μίαν ἐσφαλμένην ἑρμηνείαν τῆς κυψέλης καὶ τοῦ σωροῦ τῶν τερμιτῶν. Εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο θὰ ἐπανέλθω.

Ἡ δευτέρα λογικῶς δυνατὴ στάσις εἶναι ἀσφαλὴς καὶ ἡ μέθοδός της ὁδηγεῖ ὀρθῶς πρὸς τὸν σκοπόν, πρὸς λύσιν τοῦ προβλήματος: ἐὰν ἡ ὁμὰς ἢ ὁ κατ' ἰδίαν ἄνθρωπος εἶναι τὸ πραγματικόν, τὸ κυρίως πραγματικόν, τὸ αὐτὸ καθ' ἑαυτό· εἶναι δυνατὸν νὰ ἐρευνηθῇ ἡ ὑφὴ τῆς ὁμάδος ἀναλυτικῶς καὶ νὰ γίνῃ οὕτω γνωστή, ὁ δὲ κατ' ἰδίαν ἄνθρωπος νὰ νοηθῇ ψυχολογικῶς ἀναλυτικῶς. Εἶχον ἄλλοτε σκεπτόμενος κατὰ τοιοῦτον τρόπον, διεγείρει τὴν ἔνστασιν κατ' ἐμαυτοῦ, ὅτι περιτίπτω εἰς τὸ σφάλμα φαύλου κύκλου, ἀφοῦ,

ὅπως λέγεται, ὁ κατ' ἰδίαν ἄνθρωπος, τὸν ὁποῖον θ' ἀναλύσω ψυχολογικῶς, εἶναι γνωστὸς μόνον ὡς προϊὸν τῆς ὁμάδος, τὴν ἔνστασιν αὐτὴν αἴρω ἐνταῦθα μὲ τὸ νέον ἐπιχείρημα, ὅτι κατὰ τὴν ἀνάλυσιν ἐκείνην πρέπει νὰ ἐξετασθῇ (θὰ ἐξετασθῇ), τί τοῦ κατ' ἰδίαν ἀνθρώπου εἶναι ἴσως ἔνστικτον καὶ φυσικὴ κατάστασις καὶ τί προσῆλθε (προσέγινε) διὰ τῆς ὁμάδος (τοῦ ὁμαδικοῦ βίου). Πρὸ τῆς ψυχολογικῆς ἀναλύσεως τοῦ κατ' ἰδίαν ἀνθρώπου θὰ προσπαθήσω νὰ εὕρω καὶ νὰ καθορίσω τὴν θέσιν αὐτοῦ ἐν τῇ ὁμάδι, διότι τὸ ὡς ὁμὰς ἄμεσον γνωστὸν εἶναι ἀκριβῶς μόνον ὁ κατ' ἰδίαν ἄνθρωπος ἐν τῇ σχέσει του πρὸς τοὺς ἄλλους.

Μεθοδολογικῶς ὀρθῶς πρέπει λοιπὸν νὰ εὑρεθῇ ἐν πρώτοις ὁ δημιουργὸς τῆς ὑφῆς τῆς ὁμάδος, τῆς κοινωνίας: πῶς εἶναι ὀργανωμένοι οἱ κατ' ἰδίαν ἄνθρωποι ἐν τῇ ὁμάδι (ὡς ὁμάς), διὰ ποῖον λόγον (ποίαν αἰτίαν) εἶναι (οὕτω καὶ ὄχι κατ' ἄλλον τρόπον) ὠργανωμένοι, τίς εἶναι ὁ σκοπὸς τῆς ὡρισμένης ταύτης ὀργανώσεως, τί λοιπὸν εἶναι τὸ νόημα τῆς (ὡρισμένης ταύτης) ὑφῆς τῆς ὁμάδος; τοῦτο εἶναι τὸ πρῶτον ζήτημα. Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐρεύνης ταύτης πρέπει ἔπειτα νὰ ἐξακριβωθῇ διὰ τῆς ψυχολογικῆς ἀναλύσεως τοῦ κατ' ἰδίαν ἀνθρώπου (τοῦ ἀνθρώπου). Ἐννοεῖται ὅμως, ὅτι ἀκριβῶς ἕνεκα τῆς σχέσεως ταύτης τῶν δύο προβλημάτων εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ ἐπεξεργασία αὐτῶν καὶ ἀντιστρόφως. Ἐγὼ προτιμῶ τὴν πρώτην διάταξιν τῶν προβλημάτων, διότι τὸ ἀμεσώτερον εἶναι ὁ κατ' ἰδίαν ἄνθρωπος ἐν τῇ ὁμάδι.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΤΟ ΝΟΗΜΑ ΤΗΣ ΥΦΗΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ (ΤΗΣ ΟΜΑΔΟΣ)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Σύντομος ἀνάλυσις τῆς ὑφῆς τῶν φυτικῶν καὶ ζωϊκῶν ὁμάδων.

Φυτικὰς ὁμάδας λέγων ἐννοῶ τὸν λειμῶνα καὶ τὸ δάσος, ζωϊκαὶ ὁμάδες εἶναι ἡ ἀγέλη, ἡ κυψέλη καὶ ὁ σωρὸς τῶν τερμιτῶν. Θέτω λοιπὸν ὡς ζήτημα τὴν σχέσιν τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζῴων ἐντὸς τῶν ἰδίων αὐτῶν ὁμάδων πρὸς ἄλληλα.

Ἀμερόληπτος ἐπεξεργασία τοῦ προβλήματος τούτου εὑρίσκει, ὅτι πᾶν φυτικὸν καὶ ζωϊκὸν κατ' ἰδίαν ὂν μιᾶς ὁμάδος ζῇ καθ' ἑαυτό· ἀπόδειξις τούτου εἶναι, ὅτι συμβαίνει ἐντὸς τῆς ὁμάδος ὁ ἔμμεσος ἀγὼν περὶ ὑπάρξεως κατὰ τὴν ἀναζήτησιν τῆς τροφῆς καὶ τὴν σίτησιν μεταξὺ τῶν κατ' ἰδίαν ὄντων, ἐντὸς δὲ τῆς ἀγέλης μάλιστα καὶ ἄμεσος ἀγὼν περὶ ὑπάρξεως ἕνεκα τοῦ θήλεως (πρὸς ἀπόκτησιν αὐτοῦ). Δὲν εἶναι ἀνάγκη ν' ἀναζητῇ κανεὶς μακρὰν διὰ νὰ πεισθῇ περὶ τῆς ἀληθείας τοῦ γεγονότος τούτου· ἀρκεῖ μόνον νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἐν τῷ ὀρνιθῶνι ἡ συμπεριφορὰ τῶν ὀρνίθων κατὰ τὴν σιτείαν καὶ ἡ ἐχθρικὴ στάσις τῶν τυχῶν συναντωμένων ἀλεκτόρων τοῦ ἑνὸς πρὸς τὸν ἄλλον. Βεβαιόταια ὠφελεῖ, δοθείσης περιστάσεως, ἕνα ἕκαστον τούτων τῶν ἄλλως καταπολεμουμένων κατ' ἰδίαν ὄντων τὸ ἄλλο ἐν-

τὸς τῆς ὁμάδος : εἰς τὰ φυτὰ παρέχει ὁ ὁμαδικὸς βίος πάντως διαφοροτρόπως ὀφέλη, εἰς τὰ ζῷα πρόκειται πρὸ πάντων περὶ τῆς ἀσφαλείας των· ἂς ληφθῇ ὑπ' ὄψιν καὶ πάλιν ἡ ἀνησυχία καὶ ἡ ἀγωνία, εἰς τὴν ὁποίαν περιέρχεται ἡ ὄρνιθα, ὅταν χωρισθῇ τῆς ὁμάδος, καὶ αἱ προσπάθειαί της, ὅπως ἐπιστρέψῃ εἰς αὐτήν, μολονότι ἐντὸς αὐτῆς λαμβάνει κτυπήματα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς της ἴσως παρὰ ὅλων τῶν ἄλλων.

Ἀλλ' ἀκριβῶς πρόκειται φανερώτατα περὶ τῶν ὠφελειῶν, αἱ ὁποῖαι προσγίνονται εἰς ἕν ἕκαστον τῶν ὄντων τῆς ὁμάδος διὰ τοῦ ὁμαδικοῦ βίου καὶ ὄχι περὶ οἱουδήποτε ὀφέλους τῆς ὁμάδος ὡς ὁμάδος. Ἐγὼ θεωρῶ τὴν γνώμην, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ φύσις ἐπιδιώκει τὴν διατήρησιν τοῦ εἴδους, ὥστε λοιπὸν τοῦ ὅλου, ὡς μίαν κατεσπευσμένην μεταφυσικήν, τὴν ὁποίαν οἱ ὀπαδοί της δὲν δύνανται πάντως νὰ δικαιολογήσουν (1), ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη πρὸς στιγμὴν θὰ ἐπετρέπετο τοιαύτη μεταφυσικὴ ἄποψις, δὲν ἔπρεπε νὰ λησμονηθῇ, ὅτι τὸ ὅλον (καὶ τὸ εἶδος) διατηρεῖται διὰ τῆς τάσεως τοῦ κατ' ἰδίαν ὄντος, ὅπως αὐξήσῃ καὶ εὐημερήσῃ τὸ ἴδιον καὶ ὄχι δι' αὐτοθυσίας ἑνὸς οἱουδήποτε ἐκ τούτων. Εἶναι βέβαια γεγονός, ὅτι τὰ ζῷα τῆς ὁμάδος, ὅταν γίνεται ἐπίθεσις κατ' αὐτῶν διὰ ἐχθρικῶν ζώων, δὲν διασκορπίζονται ἐν πρώτοις· ἕν ἕκαστον πολεμεῖ μετὰ τῶν ἄλλων καὶ πολλὰ ἐξ αὐτῶν εὑρίσκουν ἐκεῖ τὸν θάνατον· ἀλλὰ ἔπρεπε ν' ἀποδειχθῇ, ὅτι τὰ πεσόντα ταῦτα ζῷα ἐθυσιάσθησαν ἕνεκα τῆς διατηρήσεως, πρὸς διατήρησιν τοῦ ὅλου ἢ τῆς ὁμάδος. Γεγονὸς εἶναι μόνον, ὅτι ἔπεσε τὸ ριψοκινδυνοδέστερον ζῷον, ἐνῷ τὰ δειλὰ κατὰ μὲν τὸν πόλεμον ὑπεχώρουν, εἰς τὸ τέλος δὲ τρέπονται εἰς φυγήν. Τὸ πεσὸν ζῷον λοιπὸν δὲν ἐθυσίασεν τὸν ἑαυτόν του εἰς (διὰ) τὸ ὅλον ἢ τὴν ὁμάδα, ἀλλὰ ἔπεσεν θῦμα τῆς ἰδιοσυγκρασίας του. Τὸ αὐτὸ δὲ συμβαίνει καὶ κατὰ τὴν προσπάθειαν ἑνὸς ζώου, ὅπως ἀναλάβῃ τὴν ἀρχηγίαν ἐν τῇ ὁμάδι, ἐν τῇ ἀγέλῃ· διότι καὶ ὁ ἀρχηγός, ὁ ὁδηγός, ὁ «ἡγεμὼν» αὐτὸς ἐνεργεῖ (διαπράττει τὰ ὅσα διαπράττει) ἐξ ἰδίας τάσεως καὶ ὁρμῆς, τὴν ὁποίαν ἱκανοποιεῖ ἐπιβαλλόμενος εἰς τὰ λοιπὰ κατ' ἰδίαν ὄντα τῆς ὁμάδος, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ «φιλόδοξα» (ἤτοι τὰ ἐπίσης ἔνδοθεν ὡθούμενα), ὅπως διηγεῖται ὁ Brehm (περὶ τῶν ὁμάδων τῶν πιθήκων), ἢ πίπτουν κατὰ τὸν ἀγῶνα περὶ τῆς ἀρχηγίας ἢ ὑποκύπτουν ἐγκαίρως ἢ καὶ ὑποτάσσονται εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς.

Γεγονὸς εἶναι λοιπὸν μόνον, ὅτι ἕκαστον φυτικὸν καὶ ζωικὸν κατ' ἰδίαν ὢν ζῇ ἐν τῇ ὁμάδι ὄχι διὰ τὴν ὁμάδα, διὰ τὸ ὅλον, ἀλλὰ διὰ τὸν ἑαυτόν του, ἐργάζεται διὰ τὸν ἑαυτόν του, τείνει πρὸς διατήρησιν καὶ αὔξησιν, πολλαπλασίασιν τοῦ ἑαυτοῦ του· ἡ ὁμὰς ἐξυπηρετεῖ τὸ κατ' ἰδίαν ὂν καὶ ὄχι τοῦτο τὴν ὁμάδα. Τὸ μόνον πραγματικὸν εἶναι λοιπὸν τὸ κατ' ἰδίαν ὄν (ζῷον, φυτόν) καὶ ὄχι ἡ ὁμὰς (ὁ λειμών, τὸ δάσος, ἡ ἀγέλη).

Οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα ἐν πρώτοις, ἐννοεῖται, μόνον εἰς τὸν λειμῶνα,

---

1) Πρβλ. τὸ σύγγραμμά μου Αἱ ἀκριβεῖς βάσεις τῆς φιλοσοφίας τῆς φύσεως.

τὸ δάσος καὶ τὴν ἀγέλην· ἀλλὰ τὸ αὐτὸ συμβαίνει κατ' ἀρχὴν καὶ ἐντὸς τῆς κυψέλης καὶ ἐντὸς τοῦ σωροῦ τῶν τερμιτῶν, διότι καὶ ἐδῶ εἶναι ἡ ὑφὴ τῆς ὁμάδος ἡ αὐτή. Φαινομενικῶς μόνον ζῇ ἐνταῦθα τὸ κατ' ἰδίαν ὂν (ζῶον) διὰ τὸ ὅλον, πρὸς συντήρησιν τοῦ ὅλου. Ἀκριβεστέρα παρατήρησις δεικνύει, ὅτι καὶ ἐνταῦθα κατὰ τελευταῖον λόγον ἕκαστον ὂν (ζῷον) ἐργάζεται κυρίως διὰ τὸν ἑαυτόν του, πραγματοποιεῖ τὸν ἑαυτόν του καὶ δὲν θυσιάζεται διὰ τὸ ὅλον (τὸ σμῆνος ἢ τὸν σωρόν). Παρουσιάζεται μεν ἐνταῦθα κατ' ἄμεσον τρόπον τὸ ὅλον διατηρούμενον διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ κατ' ἰδίαν ζῴου· ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ λησμονεῖται, ὅτι τὰ κατ' ἰδίαν ὄντα ἐν τῇ κυψέλῃ καὶ τῷ σωρῷ τῶν τερμιτῶν δὲν εἶναι κυρίως ὁλόκληρα, τέλεια ὄντα.

Ἐξηγοῦμαι περὶ τῆς κυψέλης καὶ τοῦ σωροῦ τῶν τερμιτῶν ἀκριβέστερον, καθ' ὅσον μάλιστα αὐτὰ ὀνομάζονται συνήθως καὶ πολιτεῖαι. Ἐν τῷ δάσει, ἐν τῷ λειμῶνι καὶ ἐν τῇ ἀγέλῃ συζοῦν ὁλόκληρα, τέλεια κατ' ἰδίαν ὄντα (φυτά, ζῷα), ἐκ τῶν ὁποίων ἕκαστον, καὶ ἐὰν ἀκόμη ὠφελεῖ καὶ τὰ λοιπὰ ἐντὸς τῆς ὁμάδος, ζῇ κυρίως μόνον διὰ τὸν ἑαυτόν του. Ἀπεναντίας ἐντὸς τῆς κυψέλης καὶ τοῦ σωροῦ τῶν τερμιτῶν ζῇ μὲν ἕκαστον κατ' ἰδίαν ὂν ἐπίσης διὰ τὸν ἑαυτόν του, δὲν εἶναι ὅμως κυρίως κατ' ἰδίαν ὄν, εἶναι πηρόν, κολοβωμένον κατ' ἰδίαν ὄν, δὲν εἶναι τέλειον, ὁλόκληρον καὶ τέλειον κατ' ἰδίαν ὂν εἶναι μόνον ὅλα ὁμοῦ ἐν τῇ κυψέλῃ καὶ ἐν τῷ σωρῷ, μόνον ὁλόκληρος ἡ κυψέλη καὶ ὁλόκληρος ὁ σωρός, εἰδὲ μὴ τὰ κατ' ἰδίαν ἄτομα (κατὰ εἴδη, ἤτοι αἱ ἐργάτιδες, ἡ βασίλισσα καὶ οἱ κηφῆνες) εἶναι οὕτως εἰπεῖν μόνον χεῖρες, αἱ ὁποῖαι ἐργάζονται, ἢ μόνον στόμαχοι, μόνον γενετήσια ὄργανα. Ὥστε ἡ ἐργάτις π.χ. δὲν ἀναλαμβάνει τὴν διατροφὴν καὶ σιτείαν τῶν νυμφῶν, τῆς βασιλίσσης καὶ τῶν κηφήνων ἐπὶ βλάβῃ ἄλλων ἱκανοτήτων ἢ ὁρμῶν ἢ ἰδιοτήτων της· δὲν ἔχει ἄλλας ὁρμάς, ἄλλας ἰδιότητας, ἄλλας ἱκανότητας, τὸ αὐτὸ δὲ ἰσχύει καὶ διὰ τὸν βίον τῆς βασιλίσσης καὶ τὸν βίον τῶν κηφήνων ἐν τῇ κυψέλῃ. Ἑπομένως οὔτε ἡ βασίλισσα, οὔτε οἱ κηφῆνες, ἀλλ' οὔτε καὶ αἱ ἐργάτιδες μέλισσαι εἶναι δυνατὸν νὰ ζήσουν δι' ἑαυτάς, καθ' ἑαυτάς, χωρισμέναι, ὅπως δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ζήσουν, νὰ ὑπάρξουν καὶ τὰ διάφορα μέλη τοῦ σώματός μου καθ' ἑαυτά, χωρισμένα· τὸ σῶμα ὡς ὅλον μόνον ὑπάρχει καὶ μόνον ἡ κυψέλη ζῇ, ὑπάρχει ἀκριβῶς ὡς ὅλον. Ἀπεναντίας π.χ. ἕνα δένδρον ἢ ἕνα ἄλογον ζῇ, ὑπάρχει (δύναται νὰ ζῇ) καὶ τελείως μόνον· διὰ τῆς ὁμάδος (τῆς ἀγέλης, ἢ τοῦ δάσους) προσγίνονται εἰς τὰ κατ' ἰδίαν ὄντα (ζῷα ἢ φυτὰ) ὠφελειαί τινες. Δὲν ἐπιτρέπεται νὰ παραπλανᾷ τὸν ἐπιστήμονα ἐνταῦθα ἡ ἀφῃρημένη ἔννοια τῆς τάξεως, ἡ ὁποία, ἐννοεῖται, ἰσχύει καὶ διὰ τὴν ἀγέλην (πάντως καὶ διὰ τὸ δάσος καὶ τὸν λειμῶνα) καὶ διὰ τὴν κυψέλην καὶ τὸν σωρὸν τῶν τερμιτῶν· ἡ τάξις (ἡ ὀργάνωσις) ἐν τῇ ἀγέλῃ (ἤτοι ὅτι τὰ κατ' ἰδίαν ζῷα ζοῦν ἐνταῦθα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀνενόχλητα, ἐπιτίθενται ἀπὸ κοινοῦ κτλ.) προκύπτει ἐξ ἐνστίκτου ἐκ τῆς τάσεως πρὸς συμβίωσιν (ὅπως ἔδειξα, ἐντὸς ὁρίων) ὁλοκλήρων καὶ τελείων κατ' ἰδίαν ὄντων, ἐνῷ ἡ τάξις (ἡ ὀργάνωσις) ἐν τῇ κυψέλῃ καὶ ἐν τῷ σωρῷ τῶν τερμιτῶν ἀποτελεῖται ὡς ἡ φυσικὴ συνάρμο-

σις μελῶν (τὰ ὁποῖα οὕτως εἰπεῖν χωριστὰ παρήχθησαν) εἰς ἕνα ὅλον, ἕκαστον μὲ τὴν φυσικήν του ἐργασίαν. Ἐδῶ πρόκειται λοιπὸν περὶ ἀμοιβαίας ἐξαρτήσεως συστήματος ὀργάνων ἐν ἑνὶ ὀργανισμῷ, ἐνῷ ἐν τῇ ἀγέλῃ καὶ τῷ δάσει (ἢ τῷ λειμῶνι) ἡ ἀμοιβαία ἐξάρτησις εἶναι μία ἔν τινι μέτρῳ ὀργανωμένη περιόρισις τῆς τελείας ἐλευθερίας ἕνεκα τοῦ ἀμοιβαίου οὕτως εἰπεῖν δοῦναι καὶ λαβεῖν ὁλοκλήρων, τελείων κατ' ἰδίαν ὄντων.

Ἐκ τῆς συντόμου ταύτης ἀναλύσεως τῶν φυτικῶν καὶ ζωϊκῶν ὁμάδων προκύπτει λοιπόν:

α) ὅτι ἡ ἀγέλη καὶ τὸ δάσος καὶ ὁ λειμὼν εἶναι ὀ ρ γ α ν ώ σ ε ι ς, ἐνῷ ἡ κυψέλη καὶ ὁ σωρὸς τῶν τερμιτῶν εἶναι ὀ ρ γ α ν ι σ μ ο ί (1).

β) ὅτι ἡ ἀγέλη καὶ τὸ δάσος καὶ ὁ λειμὼν δὲν εἶναι πραγματικὰ ὄντα, πραγματικότητες, ὅτι ἀπεναντίας τὸ πραγματικὸν ἐνταῦθα εἶναι τὸ κατ' ἰδίαν ὄν, ἐνῷ ἡ κυψέλη καὶ ὁ σωρὸς τῶν τερμιτῶν εἶναι τὸ κυρίως πραγματικόν, τὸ αὐτὸ καθ' ἑαυτό, αἱ δὲ κατ' ἰδίαν μέλισσαι καὶ οἱ κατ' ἰδίαν τερμῖται εἶναι μόνον φαινομενικῶς κατ' ἰδίαν ὄντα. Ὥστε δίκαιον ἔχει ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος (διὰ ν' ἀναιρέσω μίαν γερμανικὴν παροιμίαν) οὐδὲν ἄλλο βλέπων ἢ μόνον δένδρα, δὲν βλέπει τὸ δάσος (aus lauter Bäumen den Wald nicht sehen)· ἀκριβῶς τὸ δάσος συνίσταται ἐκ κατ' ἰδίαν, αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ ὑπαρχόντων δένδρων, δάσος εἶναι μόνον λέξις διὰ τὸ σύνολον τῶν συμβιούντων δένδρων, τὸ αὐτὸ δὲ συμβαίνει καὶ μὲ τὴν ἀγέλην, ἡ ὁποία εἶναι τὸ σύνολον τῶν κατ' ἰδίαν, αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ ὑπαρχόντων συμβιούντων ζῴων, ἐνῷ ἀπεναντίας ἡ κυψέλη καὶ ὁ σωρὸς τῶν τερμιτῶν ὑφίστανται ὡς ὂν αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ κατ' ἰδίαν. Ἡ μομφὴ ἡ ὑπάρχουσα ἐν ἐκείνῃ τῇ γερμανικῇ παροιμίᾳ θὰ ἦτο ὀρθὴ ἐὰν ἐλέγετο (ὡς μοῦ ἐπιτραπῇ ὁ ἀσιατισμός): οὐδὲν ἄλλο βλέπων (τις) ἢ μόνον μελίσσας, δὲν βλέπει τὴν κυψέλην.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Σύντομος ἀνάλυσις τῆς ὑφῆς τῶν ἀνθρωπίνων ὁμάδων (κοινωνιῶν).

Κυρίως προϋποθέτω ἐνταῦθα τὴν ὑφὴν τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας (ὁμάδος)· τὴν ἔχω ἐπεξεργασθῇ ὡς ἕνα τῶν προβλημάτων τοῦ συγγράμματός μου «Ὁ κοινωνικὸς βίος τῶν ἀνθρώπων». Ἐδῶ θὰ προσπαθήσω νὰ εὕρω καὶ νὰ καθορίσω ἰδιαιτέρως τὸ νόημα τῆς ὑφῆς ἐκείνης. Θέτω λοιπὸν ὡς ἐρώτημα ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ προηγουμένου κεφαλαίου συντομίας χάριν τὸ τί εἶναι τὸ νόημα τῆς ὑφῆς τῶν ἀνθρωπίνων ὁμάδων, ἀποτελοῦν ἀρά γε ὀργανώσεις ἢ ὀργανισμοὺς ἢ εἶναι ἴσως ἕνα νέον τρίτον φαινόμενον;

---

1) Δὲν λαμβάνω ἐνταῦθα τὸν παρασιτισμὸν λεγόμενον καθ' ὅλου ὑπ' ὄψιν, διότι, ὅπως ἀνέφερα ἀνωτέρω (σελ. 45), αὐτὸς ἐν τῇ μορφῇ τοῦ παρασιτισμοῦ π.χ. τῶν μικροβίων ἐπὶ σώματος ζῴου ἢ φυτοῦ δὲν ἀποτελεῖ ὁμάδα ἢ κοινωνίαν.

Ἐρευνῶ λοιπὸν κατὰ τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν τὰ ζητήματα τῆς ὑφῆς τῆς ἀνθρωπίνης συμβιώσεως ἓν πρὸς ἕν.

I. Ἀνάλυσις τῆς ὑφῆς τῆς ἀρχαιγόνου ὁμάδος.

Τὸ πρόβλημα περὶ τῶν αἰτιῶν τῆς παραγωγῆς (τῆς γενέσεως) τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας δὲν ἐνδιαφέρει ἐνταῦθα τὸ θέμα μου· ἂς ἔχῃ ἕκαστος περὶ τούτου τὴν ἰδίαν αὐτοῦ γνώμην (1). Μ' ἐνδιαφέρει μόνον, ὅτι δὲν ὑπάρχει θεωρία περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας (ἡ θεωρία τῆς συνθήκης, ἡ θεωρία τῶν ἱκανοποιηθέντων κοινωνικῶν, ἢ τὸ δίκαιον ἀφορώντων, ἢ γενετησίων συναισθημάτων κτλ.), ἡ ὁποία εἶναι δυνατὸν ν' ἀγνοῇ τὴν ἱκανοποίησιν, ἡ ὁποία προσεγένετο εἰς τὸν κατ' ἰδίαν ἄνθρωπον διὰ τῆς παραγωγῆς (τῆς ὑπάρξεως) τῆς ὁμάδος (τῆς ἀρχαιγόνου ὁμάδος), τοῦ σχηματισμοῦ τῆς ὁμάδος.

Καὶ δὲν συμφωνῶ ὅμως μ' ἐκείνας (τὰς ὑφισταμένας) θεωρίας περὶ τῆς γενέσεως τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας. Ἔχω ἤδη θέσει τὸ πρόβλημα τοῦτο ὀρθῶς κατὰ τὸν ἑξῆς τρόπον: ἡ ἀρχαίγονος ὁμὰς ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς ἁπλῆς συμβιώσεως δὲν ἦτο ἀνάγκη νὰ παραχθῇ ποτε τὸ πρῶτον· οἱ ἄνθρωποι κατὰ τὴν ἐξέλιξίν των ἐκ κατωτέρων ζώων πρὸς τὰ ἄνω εὑρέθησαν ἐκ φύσεως ὁ εἷς πλησίον τοῦ ἄλλου, εὑρέθησαν ὁμοῦ καὶ ἔμειναν ὁμοῦ ἐξ ἐνστίκτου· παρήχθη καὶ πρέπει νὰ ἐξηγηθῇ μόνον ἡ ἰδιαιτέρα ὀργάνωσις τῆς ἐκ φύσεως ὑφισταμένης αὐτῆς ὁμάδος, ἐφ' ὅσον ἀκριβῶς δὲν εἶναι ἡ ἁπλῆ ὀργάνωσις τῆς ζωικῆς ἀγέλης.

Δηλαδή: ἡ τελείως πρωτόγονος (κατὰ διάνοιαν πρώτη, ὁμοίως πρὸς τὴν ζωικὴν ἀγέλην ὑφισταμένη) ἀκόμη ἀπομεμονωμένη ἀνθρωπίνη (ἴσως μόλις ἀκόμη τελείως καὶ πραγματικῶς ἀνθρωπίνη) κοινωνία (ὁμὰς) δὲν ἦτο πάντως ἄλλως πως ὠργανωμένη παρὰ ὅπως ἡ ζωϊκὴ ἀγέλη· ἢ ἴσως ὀλίγον τι περισσότερον ὠργανωμένη: εἶναι δυνατὸν νὰ λεχθῇ περὶ τῶν πρώτων αὐτῶν ἀνθρώπων, ὅτι παρ' αὐτοῖς ὄχι μόνον εἶχεν ἐκλείψει ὁ ἄμεσος περὶ ὑπάρξεως ἀγών, ἀλλὰ εἶχε παρουσιασθῇ καὶ μία θέλησις τοῦ νὰ μὴ φονεύουν (φονεύονται μεταξύ των), ἐπεκράτη δὲ παρ' αὐτοῖς πάντως καὶ εἷς ὡρισμένος τρόπος συνδέσμου ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς ἐν εἴδει οἰκογενείας. Ἀλλὰ διὰ τῆς ἐξελίξεως αὐτῆς τοῦ ἀνθρώπου ὑπεράνω τῶν ζώων δὲν μετεβλήθη ποσῶς τὸ νόημα τῆς ὑφῆς τῆς ζωικῆς ἀγέλης· διότι κατὰ τὴν τοιαύτην ὀργάνωσιν (ὠργανωμένην συμβίωσιν) τῶν πρώτων ἀνθρώπων πρόκειται περὶ δεσμῶν, οἱ ὁποῖοι εἶναι ἁπλᾶ φαινόμενα ἐνεργείας ἐνστίκτων καὶ πρωτογόνων γνωμῶν περὶ πνευμάτων καὶ δυνάμεων ἐν τῷ περιβάλλοντι (ἐν τῷ κόσμῳ). Ὁ ἀρχαίγονος ἄνθρωπος δὲν ἐφόνευε (κατὰ κανόνα) τὸν ἀδελφόν του (τὸν ἐν τῇ αὐτῇ ὁμάδι), διότι ἐπίστευεν, ὅτι οὗτος, ἀόρατος, θὰ λάβῃ ἐκδίκησιν· ὥστε ἡ συμπεριφορά του δὲν εἶχε μὲν ἐνσυνείδητον σκοπόν, τοῦ παρεῖχεν ὅμως ἐσωτερικὴν εἰρήνην, ἐσωτερικὴν ἡσυχίαν. Ἐξ

1) Πρβλ. ὅμως καὶ τὸ ἀναφερθὲν σύγγραμμά μου «Ὁ κοινωνικὸς βίος τῶν ἀνθρώπων» σελ. 11—49.

ἄλλου πάλιν ἡ ἀρχαίγονος σχέσις μεταξὺ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς (κατὰ τὴν καλῶς θεμελιωμένην δοξασίαν μου : ἡ παροδικὴ σύζευξις ἐν τῇ ὁμάδι) ἦτο μία ἁπλῆ ἐνέργεια ἐξ ἐνστίκτου καὶ δὲν εἶχε λοιπὸν ἐνσυνειδήτως ἐπιδιωκόμενον σκοπόν, παρεῖχεν ὅμως ὡς ἐκπλήρωσις τοῦ ἐνστίκτου ἐπίσης ἡσυχίαν, ἐσωτερικὴν εἰρήνην,

Ἀλλ' ὅμως ἡ ἀνθρωπίνη κοινωνία δὲν παρέμεινεν εἰς τὴν ἁπλῆν αὐτὴν ἀρχικὴν ὑφήν της, παρουσιάσθησαν ἀμέσως ἡ ἐξωγαμία καὶ τὸ λεγόμενον δίκαιον τῆς μητρὸς (ὀρθότερον : δίκαιον τοῦ κοινωνικοῦ γένους ἐπὶ τῶν τέκνων) καὶ τόσα ἄλλα ἤθη καὶ ἔθιμα, τὰ ὁποῖα κανονίζουν τὴν συμπεριφορὰν ἑνὸς ἑκάστου ἐν τῇ ὁμάδι καὶ παράγουν ἐν τῷ παρατηρητῇ (τῷ ἐρευνητῇ) τὴν ἐντύπωσιν, ὡσὰν ἡ ὁμὰς (ἡ κοινωνία) νὰ εἶναι διὰ τῶν διατάξεών της ἕνα ἐκπίεστρον, διὰ τοῦ ὁποίου διέρχονται, πρέπει νὰ διέλθουν οἱ κατ' ἰδίαν ἄνθρωποι καὶ λαμβάνουν μορφὴν (σχῆμα). Εἶναι ἀκριβῶς μῦθος, ὅτι ὁ λεγόμενος φυσικὸς ἄνθρωπος εἶναι ἐλεύθερος· ἀπεναντίας αὐτὸς δεσμεύεται διὰ διαφόρων παραγγελμάτων, διὰ ἠθῶν καὶ ἐθίμων· εἶναι σχεδὸν ἀδύνατον ἢ τοὐλάχιστον πολὺ δύσκολον ν' ἀντεπεξέλθῃ κανεὶς κατὰ τῶν διατάξεων αὐτῶν τῆς ὁμάδος καὶ ἀκόμη πολὺ δυσκολώτερον τὸ νὰ νικήσῃ κανεὶς κατὰ τὸν ἀγῶνα τοῦτον. Προσπαθῶ λοιπὸν νὰ εὕρω τὸ νόημα τῆς ὑφῆς αὐτῆς τῆς ὁμάδος.

Ἐπιπολαίως παρατηρῶν κανεὶς θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ πιστεύσῃ, ὅτι ἐντὸς μιᾶς τοιαύτης ὁμάδος ὁ κατ' ἰδίαν ἄνθρωπος εἶναι ὁλοτελῶς ἄνευ σημασίας καὶ ὅτι τὸ κυρίως πραγματικόν, τὸ αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ εἶναι ἡ ὁμάς. Ἐγὼ ὅμως θέλω νὰ ἐρευνήσω τὸ πρᾶγμα κατὰ βάθος, νὰ θέσω ὡς ζήτημα τὸν δημιουργὸν τῶν διατάξεων τῆς ὁμάδος αὐτῆς καὶ νὰ ἐξακριβώσω, τίνα σκοπὸν ἔχει τὸ ἐκπίεστρον ἐκεῖνο, διότι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι προϊὸν παιζούσης καὶ ἰδιοτρόπου φύσεως καὶ τύχης, ἀλλὰ παρήχθη πάντως ἀπὸ σκοποῦ. Δὲν πρέπει ἀκριβῶς νὰ παραβλέπεται, ὅτι ἡ ἐξωγαμία καὶ τὸ δίκαιον τοῦ κοινωνικοῦ γένους ἐπὶ τῶν τέκνων ὅπως καὶ ὅλα τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα τῆς ἀνθρωπίνης ταύτης ὁμάδος δὲν ὁμοιάζουν καθόλου μὲ τάς, ἂν καὶ πολὺ ἐξελιγμένας, ἐξ ἐνστίκτου διατάξεις ἐν τῇ κυψέλῃ καὶ τῷ σωρῷ τῶν τερμιτῶν. Ἕνεκα τούτου προσπαθῶ νὰ ἐξακριβώσω ἐν πρώτοις, ἐὰν ὑπάρχει ἐνσυνειδήτως ἐπιδιωκόμενος καὶ ἐφαρμοζόμενος σκοπὸς ἀποτελῶν τὸ νόημα τῶν ἐκπίεστρον ὁμοιαζουσῶν διατάξεων ἐκείνων τῆς ὁμάδος καὶ ποῖον εἶναι τὸ νόημα τοῦτο.

Πολλὰ καὶ διάφορα ἐλέχθησαν περὶ τῆς γενέσεως, τοῦ νοήματος τῆς ἐξωγαμίας· παραπέμπω εἰς τὸ σχετικὸν σύγγραμμα τοῦ Sir John Frazer(1). Ἐγὼ ἀναφέρω ἐνταῦθα τὰ κυριώτερα συντόμως : Ὁ Mc Lennan ἀποδίδει τὴν γένεσιν τῆς ἐξωγαμίας εἰς τὴν ἔλλειψιν γυναικῶν ἐντὸς τῆς ὁμάδος (τοῦτο δὲ διότι ἐφονεύοντο τὰ κοράσια), ἡ ὁποία τότε ἠναγκάσθη νὰ προσκομίζεται ἔξωθεν γυναῖκας, τὸ ὁποῖον πάλιν ἐπέφερε τὴν ἀντιπάθειαν

1) Sir John G. Frazer, Totemism and Exogamy.

(ἀποστροφήν), πρὸς τὰς ἰδίας γυναῖκας καὶ ὡδήγησεν ὁριστικῶς εἰς τὸ ἔθιμον τῆς ἐξωγαμίας. Κατὰ τὸν Westermarck ἡ ἐξωγαμία ὑφίσταται ἤδη ἀφότου τὸ ζῷον ἐξελίχθη εἰς ἄνθρωπον, παραχθεῖσα διὰ φυσικῆς ἐπιλογῆς δι' ἀπεχθείας πρὸς ἐρωτικὰς πράξεις μεταξὺ συγγενῶν. Ὁ Durkheim ἐξηγεῖ τὴν γένεσιν τῆς ἐξωγαμίας, παραδεχόμενος, ὅτι οἱ φυσικοὶ λαοὶ ἤρχισαν ν' ἀπεχθάνονται τὸ αἷμα ἐκ θρησκευτικῶν λόγων, ἕνεκα τῶν μαγικῶν συμβαινόντων, τὰ ὁποῖα ἀπεδόθησαν εἰς αὐτὸ καὶ πρὸ πάντων ἔπειτα εἰς τὸ αἷμα τῶν καταμήνων, ἐπειδὴ κατὰ τὴν ἄποψιν τῶν λαῶν τούτων τὸ «Τότεμ» (1) κατοικεῖ ἐντὸς τοῦ αἵματος τοῦ ἀνθρώπου· ἐπειδὴ λοιπὸν οἱ συγγενεῖς ἔχουν τὸ ἴδιον «Τότεμ», παρήχθη τὸ ἔθιμον τῆς ἐξωγαμίας. Κατὰ τὸν Morgan ὀφείλεται ἡ γένεσις τῆς ἐξωγαμίας εἰς τὴν τάσιν τῶν ἀνθρώπων πρὸς ἀποφυγὴν τῆς αἱμομιξίας μεταξὺ συγγενῶν. Τρεῖς διαφόρους θεωρίας ἐφαντάσθη ὁ Frazer ἀπορρίπτων ἑκάστοτε τὴν προηγουμένην, κατὰ τὴν τρίτην, τὴν ὁποίαν καὶ τονίζει, ἡ ἐξωγαμία παρήχθη, ἐπειδὴ κακαὶ ἐσοδεῖαι καὶ καταστροφαὶ ἀπεδόθησαν εἰς αἱμομικτικοὺς συνδέσμους τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ὁμάδος (τοῦ ἡγέτου, τοῦ βασιλέως).

Λὲν ἔχω τὴν γνώμην, ὅτι αἱ θεωρίαι αὐταὶ περὶ τῆς ἐννοίας τῆς ἐξωγαμίας εἶναι ὀρθαί. Ὁ Frazer τὰς κρίνει καὶ τὰς ἀπορρίπτει ὅλας, ἔχων πράγματι καλοὺς λόγους ἐναντίον των. Ἐγὼ ἀπορρίπτω τὴν θεωρίαν τοῦ Mc Lennan διὰ τὸν λόγον, ὅτι ὁ φόνος τῶν κορασίων καὶ ἡ ἐκ τούτου προερχομένη ἔλλειψις κοριτσίων ἦτο γενικὴ καὶ ὅτι ἡ ἐξωγαμία παρήχθη καὶ ὑφίστατο κατ' ἀρχὰς ὄχι ὡς γάμος (σύστασις οἰκογενείας) δι' ἁρπαγῆς (γυναικῶν), ἀλλὰ ὡς εἰρηνικὴ σχέσις μεταξὺ πεφιλιωμένων ὁμάδων (2). Κατὰ τῆς θεωρίας τοῦ Westermarck τονίζω, ὅτι ἡ ὕπαρξις ἀπεχθείας πρὸς ἐρωτικὰς πράξεις μεταξὺ ἀδελφῶν καὶ τέκνων καὶ γονέων ὡς φυσικὴ κατάστασις δὲν ἀπεδείχθη ποτὲ καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν ν' ἀποδειχθῇ καὶ ὅτι ἀπεναντίας αἱ ἐρωτικαὶ σχέσεις τῶν πρώτων ἀνθρώπων ἦσαν πράγματι αἱμομικτικαί (3). Κατὰ τῆς θεωρίας τοῦ Durkheim τονίζω, ὅτι δὲν ἀποδίδει τὴν αἰτίαν τῆς γενέσεως καὶ τὸ νόημα τῆς ἐξωγαμίας, ἀλλὰ ἐκθέτει τὴν ἐκ τῶν ὑστέρων γενομένην ἐκμετάλλευσιν τῶν ἀπόψεων καὶ συναισθημάτων τοῦ πρωτογόνου ἀνθρώπου πρὸς ὑποστήριξιν τῆς παραχθείσης συνηθείας, τοῦ παραχθέντος ἐθίμου· δὲν πρέπει νὰ λησμονῆται, ὅτι ἡ ἄποψις ἐκείνη περὶ αἵματος ὑφίσταται ἀρχῆθεν ἤδη καὶ ὅμως ἐδέσποζε καὶ ἡ αἱμομιξία. Ἡ θεωρία

---

1) «Τότεμ» εἶναι κυρίως τὸ ζῷον, τὸ ὁποῖον θεωρεῖται ὡς πρόγονος τῆς φυλῆς ἢ καὶ μόνον τοῦ κοινωνικοῦ γένους· τὸ ζῷον ὅμως αὐτὸ (ἀντικαθιστόμενον ἐννοεῖται ἑκάστοτε δι' ἄλλου τοῦ αὐτοῦ εἴδους) ἅπαξ τοῦ ἔτους σφάζεται καὶ τρώγεται ἀπὸ κοινοῦ ἀπὸ τοὺς ἀνήκοντας εἰς τὴν ὁμάδα.

2) Ἡ δι' ἁρπαγῆς σύστασις οἰκογενείας (ὁ δι' ἁρπαγῆς γάμος) παρουσιάζεται πολὺ μεταγενεστέρως καὶ συμπίπτει μὲ τὴν ἰσόβιον καταστᾶσαν οἰκογένειαν. Ἡ ἐξωγαμία ὑφίσταται μὲ τὴν παροδικὴν σύζευξιν. Πρβλ. τὸ σύγγραμμά μου «Ὁ κοινωνικὸς βίος τῶν ἀνθρώπων» σελ. 51 κ. ἑ.

3) Πρβλ. τὸ σύγγρ. μου «Ὁ κοινωνικὸς βίος τῶν ἀνθρώπων» σελ. 23 κ. ἑ.

τοῦ Morgan (ὅπως καὶ ἡ τοῦ Westermarck) προϋποθέτει, ὅτι ἡ αἱμομιξία ἦτο ἀρχῆθεν ἤδη ἀπεχθὴς εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλ' ἡ γνώμη αὐτὴ εἶναι ἀκριβῶς ἐσφαλμένη, ἀφοῦ, ὅπως ἀνέφερα, οἱ πρῶτοι ἄνθρωποι ἔζων ἐν αἱμομιξίᾳ· ἡ ἀπέχθεια κατὰ τῆς αἱμομιξίας παρήχθη μετὰ τὴν κατάργησίν της (καὶ εἶναι καὶ μετὰ ταῦτα κυρίως μᾶλλον ἰδέα τοῦ μὴ δέοντος νὰ γίνεται παρὰ συναίσθημα ἀπεχθείας). Πάλιν δὲ ὁ Frazer προϋποθέτει ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον εἶχε ν' ἀποδείξῃ· ἡ κακὴ συγκομιδὴ καὶ αἱ καταστροφαὶ ἀπεδόθησαν εἰς τὸν αἱμομικτικὸν τρόπον τοῦ βίου τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ὁμάδος (τοῦ ἡγέτου ἢ τοῦ βασιλέως) καὶ ἦτο δυνατὸν ν' ἀποδοθοῦν μόνον κατ' ἀκολουθίαν τῆς κακῆς ἀξιολογίας, τὴν ὁποίαν εἶχον εὕρη ἤδη αἱ αἱμομικτικαὶ σχέσεις μεταξὺ ἀνδρὸς καὶ γυναικός.

Ἐγὼ ἐξηγῶ τὴν γένεσιν τοῦ ἐθίμου τῆς ἐξωγαμίας ἁπλούστατα (1) : ἡ φιλικὴ σχέσις μεταξὺ διαφόρων κοινωνικῶν γενῶν (ὁμάδων) ἐπέφερε καὶ τὴν ἐρωτικὴν σχέσιν μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν αὐτῶν (ἀρχικῶς μένει ἡ γυναῖκα ἐν τῇ ἰδικῇ της ὁμάδι, ὁ ἄνδρας μένει παρ' αὐτῇ ἐν παροδικῇ συζεύξει)· τοῦ γεγονότος αὐτοῦ ἐγένετο ἀμέσως (ἔπειτα) καὶ ἐκμετάλλευσις πολιτικὴ πρὸς τὸν σκοπὸν στενωτέρου συνδέσμου τῶν διαφόρων ἐκείνων ὁμάδων καὶ ἡ ἐξωγαμία καθωρίσθη ὡς ἡ μόνη ἐπιτετραμμένη σχέσις μεταξὺ ἀνδρὸς καὶ γυναικός, ἡ ὁποία δι' ἐκμεταλλεύσεως τῶν γνωμῶν καὶ συναισθημάτων ἑνὸς ἑκάστου περὶ αἵματος καὶ αἵματος καταμήνων καὶ περὶ «τότεμ» ἔλαβε χαρακτῆρα καὶ κῦρος τοῦ ἐθίμου (ἐν τῇ σημασίᾳ αὐτοῦ, ἐννοεῖται, παρὰ τοῖς πρωτογόνοις ἀνθρώποις ὡς θείου νόμου). Ὥστε μία θέλησις ἐπραγματοποίησεν ἐνταῦθα διὰ τοῦ ἐθίμου τῆς ἐξωγαμίας σκοπόν τινα.

Μὲ τὴν ἐξώγαμίαν παρουσιάσθη ὅμως καὶ τὸ λεγόμενον μητρικὸν δίκαιον. Εἶναι μῦθοι τὰ ὅσα προσάγονται πρὸς ἐξήγησιν τοῦ δικαίου τούτου, ἀφοῦ δὲν πρόκειται μάλιστα καὶ καθόλου περὶ μητρικοῦ δικαίου, ἀλλὰ περὶ δικαίου τοῦ κοινωνικοῦ γένους (τῆς ὁμάδος), εἰς τὸ ὁποῖον ἀνήκει ἡ μητέρα (ὡς ἐκ τούτου τὸ ὠνόμασα δίκαιον τοῦ κοινωνικοῦ γένους ἐπὶ τῶν τέκνων του), οὕτως ὥστε κατὰ τὴν ἐξέλιξιν παρουσιάζονται καὶ ἄλλαι μορφαὶ τοῦ δικαίου τούτου, ἤτοι ὅτι μόνον τὰ κοράσια (τὰ θήλη τέκνα) ἀνήκουν εἰς τὴν μητρικὴν ὁμάδα, ἐνῷ τὰ ἄρρενα τέκνα ἔρχονται εἰς τὴν πατρικὴν ὁμάδα καὶ τέλος ὅτι (μὲ τὴν ἐμφάνισιν τῆς ἰσοβίου οἰκογενείας) ὅλα τὰ τέκνα ἀνήκουν εἰς τὴν πατρικὴν ὁμάδα καὶ τέλος πάλιν μόνον εἰς τὸν πατέρα προσωπικῶς. Ὥστε τὰ κοινωνικὰ γένη εἶναι ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἑκάστοτε ἀναλόγως τῆς ἰσχύος των ἀπαιτοῦν τὰ τέκνα καὶ τὰ λαμβάνουν· ἡ πρώτη κατάστασις, κατὰ τὴν ὁποίαν τὰ τέκνα ἔμενον ὅλα ἐν τῷ κοινωνικῷ γένει τῆς μητρὸς (ἀνῆκον εἰς τὸ μητρικὸν κοινωνικὸν γένος), εἶναι δυνατὸν νὰ εἶχεν ὡς αἰτίαν τόσον τὴν πίστιν τῶν πρωτογόνων λαῶν περὶ γενέσεως τῶν τέκνων (ὄχι διὰ συμπράξεως τοῦ ἀνδρὸς ἀλλὰ) διὰ ἐνσαρκώσεως πνευμάτων, ὅσον καὶ τὰς φυσικὰς ὑποχωρήσεις τοῦ ἀνδρὸς ἀπέναντι τῆς γυναικός, εἰς τῆς

---

1) Πρβλ. Τὸ σύγγραμμά μου «Ὁ κοινωνικὸς βίος τῶν ἀνθρώπων» σελ. 93.

ὁποίας τὸ κοινωνικὸν γένος (ὁμάδα) ἔζη (μέχρις ὅτου ἐγίνετο ἔκδηλος ἡ ἐγκυμοσύνη, τὸ «κύειν αὐτὴν ὑπονοήσας» τοῦ Πλουτάρχου ἐν τῷ βίῳ τοῦ Θησέως). Ὥστε τὸ ὅλον τοῦ φαινομένου, τὸ ὁποῖον ἐσφαλμένως ὠνομάσθη μητρικὸν δίκαιον, ὀρθῶς δ' ἔπρεπε νὰ ὀνομάζεται δίκαιον τοῦ κοινωνικοῦ γένους ἐπὶ τῶν τέκνων, ἐβασίζετο ἀρχικῶς (κατὰ τὴν πρώτην μορφήν του) ἐπὶ ἐρωτικότητος, ἔπειτα δὲ (κατὰ τὰς δύο ἄλλας μορφάς του) ἐπὶ τῆς ἐξασκουμένης ἰσχύος ἐκ μέρους τῶν κοινωνικῶν γενῶν, ἕνεκα σκοπῶν τινων αὐτῶν (ἕνεκα πληθύνσεως).

Ἐκ τούτων καταφαίνεται, ὅτι αἱ διατάξεις τῆς ὁμάδος, ἐν πρώτοις αἱ σπουδαιότεραι, ἤτοι τὸ ἔθιμον τῆς ἐξωγαμίας καὶ τὸ ἔθιμον τοῦ δικαίου τοῦ κοινωνικοῦ γένους ἐπὶ τῶν τέκνων, τὰ ὁποῖα δι' ἕνα ἕκαστον ἄνθρωπον τῆς ὁμάδος ἀποτελοῦν οὕτως εἰπεῖν ἐκπίεστρον, παρήχθησαν ἐκ σκοποῦ τινος ἐπιδιωκομένου, ἤτοι μὲ ἄλλας λέξεις ἐκ μιᾶς ὡρισμένης θελήσεως. Μία θέλησις ἐπιδιώκει δι' ἐκείνων τῶν διατάξεων τὴν πραγματοποίησιν σκοποῦ τινος, σκοπῶν τινων. Ἀκριβῶς δ' ἕνεκα τῶν σκοπῶν τούτων γίνεται καὶ ἐκμετάλλευσις καὶ τῶν συνοισθημάτων καὶ ἀπόψεων τοῦ φυσικοῦ ἀνθρώπου (τῶν φυσικῶν λαῶν), οὕτως ὥστε αἱ διατάξεις τοῦ σκοποῦ λαμβάνουν χαρακτῆρα ἐθίμου, γίνονται ὑποχρεωτικαὶ παραγγελίαι, γίνονται ἐκπίεστρον δι' ἕνα ἕκαστον τῆς ὁμάδος.

Θὰ παρακολουθήσω τὸ ζήτημα καὶ πραιτέρω καὶ θὰ προσπαθήσω νὰ ἐξακριβώσω, τίς εἶναι ἡ θέλησις αὕτη καὶ τίνος σκοποὶ εἶναι οἱ ὑπ' αὐτῆς ἐπιδιωκόμενοι σκοποί, ἤτοι ποία εἶναι ἡ φύσις τῶν σκοπῶν τούτων. Ἀλλὰ θὰ ἐπανέλθω εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο ἀφοῦ ἀποτελειώσω τὴν ἀναλυτικὴν ἐπισκόπησιν τῆς ὑφῆς τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας.

II. Ἀνάλυσις τῆς ὑφῆς τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας κατὰ τὴν ἐξέλιξιν αὐτῆς.

Κατὰ τὰς ἐρεύνας μου περὶ τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας (1) ἡ ὑφὴ αὐτῆς τυπικῶς δὲν μετεβλήθη καθόλου: ἡ ἀρχαίγονος κοινωνικὴ ὑφὴ εἶναι μόνον ἁπλουστέρα τῆς ὑφῆς μιᾶς οἱασδήποτε πεπολιτισμένης, καλλιεργημένης σημερινῆς ἀνθρωπίνης ὁμάδος (πολιτείας), δὲν εἶναι ὅμως διάφορος αὐτῆς: ἤτοι παντοῦ καὶ πάντοτε πρόκειται περί τινων νόμων, ἠθῶν καὶ ἐθίμων, εἰς τὰ ὁποῖα ὑποκύπτει ὁ κατ' ἰδίαν ἄνθρωπος, δηλαδὴ παντοῦ καὶ πάντοτε ὑφίστανται τυπικῶς αἱ αὐταὶ σχέσεις τῶν κατ' ἰδίαν ἀνθρώπων τοῦ ἑνὸς πρὸς τὸν ἄλλον καὶ πρὸς τὸ ὅλον (τὴν ὁμάδα). Ὥστε θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ νομίσῃ τις, ὅτι ὁ δημιουργὸς τῆς ὑφῆς αὐτῆς ἔμεινε τυπικῶς πάντοτε καὶ παντοῦ ὁ αὐτὸς καὶ ἐργάζεται ἐκ τῶν αὐτῶν λόγων, ἐκ τῶν αὐτῶν σκοπῶν, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον. Καὶ ὅμως δὲν θέλω νὰ τὸ προϋποθέσω, ἀλλὰ θέλω νὰ προσπαθήσω ἀπ' εὐθείας ν' ἀνακαλύψω ἀντικειμενικῶς τὴν αἰτίαν ἢ τὰς αἰτίας τῆς ὑφῆς τῆς ἀνθρωπίνης ὁμάδος καὶ κατὰ τὴν σημερινήν της ὑψίστην ἐξέλιξιν.

---

1) Πρβλ. τὸ σύγγραμμά μου «Ὁ κοινωνικὸς βίος τῶν ἀνθρώπων».

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀναλαμβάνω ἐνταῦθα ἐκ τῶν ἀλλαχοῦ γενομένων ἐρευνῶν μου ἄνευ συζητήσεως ὡς πραγματικότητας τὰς ἑπομένας αἰτίας τῆς ἐξελίξεως τῶν φαινομένων τῆς ἀνθρωπίνης ὁμάδος :

α) ἡ οἰκογένεια ἐξελίχθη καὶ κατὰ μορφὴν καὶ κατὰ ποιότητα δι' οἰκονομικῶν καὶ ἰδεολογικῶν αἰτιῶν· ἰδεολογικαὶ αἰτίαι συνετέλεσαν μόνον κατὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς ποιότητος (τοῦ νοήματος) τῆς μονογαμίας (οἰκογενείας συνισταμένης ὑπὸ ἑνὸς ἀνδρὸς καὶ μιᾶς γυναικός)· κατὰ τὴν μονογαμίαν γενικῶς συνετέλεσε καὶ πολιτικὴ αἰτιότης.

β) ἤθη καὶ ἔθιμα διαφόρων εἰδῶν παρήχθησαν ὑπὸ (διὰ) οἰκονομικῶν καὶ θρησκευτικο - οἰκονομικῶν καὶ ἰδεολογικῶν αἰτιῶν, εἶχον δὲ ἀρχικῶς τὸ νόημα κοινωνικῆς ἀποστάσεως (διαφορᾶς) μεταξὺ ἀνωτέρων καὶ κατωτέρων· εἶναι ἀδιάφορον, ὅτι ἤθη καὶ ἔθιμα λαμβάνουν κατὰ τὴν ἐξέλιξιν ἢ ὡς τύποι νέον περιεχόμενον ἢ ὡς περιεχόμενα (ἤτοι κατὰ τὸ οὐσιαστικόν των μέρος) νέον τύπον· οὐδεὶς προσπαθεῖ σήμερον νὰ ρήξῃ ἀπαρατηρήτως τὸν πίλον του κατὰ τὴν συνάντησιν μὲ κοινωνικῶς ἀνώτερον, ἀποκαλύπτεται ὅμως ἕκαστος κατὰ τὸν χαιρετισμὸν πρὸς ἔνδειξιν σεβασμοῦ, τὸ δὲ πρᾶγμα κατήντησε τέλος νὰ σημαίνῃ μόνον ἁπλοῦν χαιρετισμόν· καὶ ὅμως ἄξιον προσοχῆς εἶναι τὸ πόσον διαφόρους μορφὰς λαμβάνει ἡ ἀποκάλυψις αὐτῆ τῆς κεφαλῆς κατὰ τοὺς χαιρετισμοὺς εἰς τοὺς δρόμους ἀναλόγως τῶν προσώπων, παρόμοιόν τι δὲ συμβαίνει καὶ εἰς ὅλα τ' ἄλλα ἤθη καὶ ἔθιμα· πάντοτε πρόκειται περὶ σεβασμοῦ, τὸν ὁποῖον ἀπαιτεῖ ὁ ἀνώτερος καὶ ἀποδίδει ὁ κατώτερος, πρόκειται περὶ διατάξεων κοινωνικῆς ἀποστάσεως.

γ) Περὶ τῶν αἰτιῶν τῆς γενέσεως καὶ ἐξελίξεως τοῦ δικαίου ἐπραγματεύθην ἀλλαχοῦ ἐκτενῶς· λόγοι οἰκονομικοὶ καὶ ἰδεολογικοὶ καθορίζουν τὴν ὕπαρξιν καὶ τὴν ἐξέλιξίν του. Δὲν μεταβάλλεται ὅμως τὸ πρᾶγμα, ὅπως θὰ καταδείξω ἀμέσως, ἐὰν θελήσῃ τις ν' ἀρνηθῇ τὴν μίαν ἢ τὴν ἄλλην σειρὰν τῶν αἰτιῶν ἢ ἐκ προκαταλήψεως ἢ καὶ ἐκ περιωρισμένου νοῦ.

δ) Κατὰ τὴν ἔρευναν τοῦ ἀνθρωπίνου κοινωνικοῦ βίου ἐξηκρίβωσα, ὅτι αὐτὸς παντοῦ καὶ πάντοτε διαιρεῖται εἰς κοινωνικὰ στρώματα καὶ κατὰ τὴν ἐξέλιξιν ἔπειτα εἰς κοινωνικὰ κόμματα καὶ ὅτι ὑπάρχουν καὶ αἱ οἰκονομικαὶ διαφοραί. Τὰ κοινωνικὰ στρώματα (ἐν τῇ ἀρχικῇ ἐννοίᾳ τῆς λέξεως) ἦσαν αἱ κοινωνικαὶ διαστρωματώσεις ἀναλόγως τῆς ἰσχύος (τῆς ἀξίας) ἐν τῇ ὁμάδι, ἀρχικῶς δὲ ἦσαν διάφορα καὶ οἰκονομικῶς· οἰκονομικαὶ διαφοραὶ (τάξεις) εἶναι οὕτως ἢ ἄλλως μόνον μία οἰκονομικὴ ἔννοια τῆς κοινωνιολογίας· τὸ κοινωνικὸν κόμμα εἶναι ἡ ἔννοια διὰ κοινωνικὸν πρόγραμμα, τὸ ὁποῖον κατὰ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ ἀνθρωπίνου κοινωνικοῦ βίου παρουσιάζεται καθοριζόμενον καὶ εἶναι δυνατὸν νὰ καθορίζεται καὶ οἰκονομικῶς καὶ ἰδεολογικῶς.

Ὥστε λοιπὸν ἡ κοινωνία καὶ ὡς ὅλον καὶ κατὰ μέρος (κατὰ τὰ φαινόμενά της) καθορίζεται διὰ δύο αἰτιῶν, ἤτοι ὑπὸ τῆς οἰκοναμικῆς καταστάσεως καὶ ὑπὸ ἰδεολογικῶν ἀπόψεων. Ἐνταῦθα ὀφείλω νὰ ἐξηγήσω εἰδικώτερον τὴν φύσιν τῶν αἰτιῶν τούτων.

Φύσιν τῶν αἰτιῶν τῆς κοινωνικῆς διατάξεως (ὀργανώσεως) καὶ ἐξελίξεως λέγων ἐννοῷ τὸ τί λέγουν αἱ αἰτίαι αὗται, τὸ νόημά των, ποῦ εὑρίσκονται, τίς ὁ φορεὺς αὐτῶν. Ἡ φύσις λοιπὸν τῶν οἰκονομικῶν αἰτιῶν εἶναι οὕτως εἰπεῖν διαφανὴς: εἶναι τὰ ὑλικά, τὰ οἰκονομικὰ συμφέροντα, εἶναι δὲ ἔξω πάσης ἀμφιβολίας, ὅτι τὰ συμφέροντα ταῦτα ἀποτελοῦν τὸν πόθον, τὴν πρόθεσιν, συντόμως : τὸ περιεχόμενον θελήσεως, θέλησιν πρὸς ὑλικὰς ὠφελείας, πρὸς οἰκονομικῶς συμφεροντοτέραν ὀργάνωσιν (διάταξιν) ἐν τῇ κοινωνίᾳ (ἐν τῇ ὁμάδι)· διότι τοῦτο ἀκριβῶς εἶναι τὸ νόημα μιᾶς αἰτίας, ἡ ὁποία παρήγαγε μίαν ὡρισμένην κατάστασιν ἢ τείνει πρὸς μεταβολὴν αὐτῆς. Ὅ,τι δὲ εἶναι δυανὸν νὰ λεχθῇ περὶ τῶν οἰκονομικῶν αἰτιῶν, ἰσχύει, ἐννοεῖται, καὶ περὶ τῶν ἰδεολογικῶν αἰτιῶν· διότι ἡ διαφορὰ μεταξὺ αὐτῶν δὲν ἔγκειται ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς αἰτίας, ἀλλὰ οὕτως εἰπεῖν ἐν τῷ περιεχομένῳ αὐτῶν (τῶν ἐννοιῶν αὐτῶν), ἐν τῷ ὡρισμένῳ καθορισμῷ τῆς θελήσεως, ἤτοι ἐν τούτῳ, ὅτι ἡ θέλησις καθορίζεται ἢ ὑπὸ οἰκονομικῶν ἢ ὑπὸ ἰδεολογικῶν ἰδεῶν καὶ πόθων ἢ καὶ ὑπὸ τῶν δύο.

Ὥστε τὸ κύριον θέμα εἶναι νὰ εὑρεθῇ καὶ νὰ ἐξακριβωθῇ τόσον ἐντὸς τῆς ἐξελιγμένης πεπολιτισμένης καὶ καλλιεργημένης ἀνθρωπίνης ὁμάδος ὅσον καὶ ἐντὸς τῶν ὁμάδων τῶν φυσικῶν λαῶν ἡ ὀργανώνουσα θέλησις καὶ οἱ σκοποί της.

III. Ἡ φύσις τῆς θελήσεως, ἡ ὁποία ὀργανώνει τὴν ὁμάδα καὶ οἱ σκοποί της· τὸ νόημα τῆς ὑφῆς τῆς ὁμάδος.

Τίς εἶναι λοιπὸν ἡ θέλησις αὐτή, ἡ ὁποία ὀργανώνει τὴν ἀνθρωπίνην ὁμάδα, τὸν βίον ἐν τῇ ὁμάδι καὶ τίνος σκοποὶ εἶναι ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι καθορίζουν κατὰ περιεχόμενον αὐτήν; Ἰδοὺ τὰ ζητήματα πρὸς ἔρευναν.

Περὶ τῆς θελήσεως ταύτης ὑπάρχουν δύο λογικῶς δυναταὶ ἐξηγήσεις. ἡ πρώτη : ἡ θέλησις αὕτη εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι, καὶ ἐὰν ἀκόμη ἀντιπροσωπεύεται ὑπὸ ἑνὸς κατ' ἰδίαν ἀνθρώπου, καὶ ὅμως προϊὸν τῆς ὅλης ὁμάδος· ἡ δευτέρα : ἡ θέλησις αὕτη εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι ἡ θέλησις ἀποκλειστικῶς ἐκείνου, ὁ ὁποῖος καὶ τὴν ἀντιπροσωπεύει. Κατὰ τὴν πρώτην περίπτωσιν οἱ σκοποί, οἱ ὁποῖοι πραγματοποιοῦνται ὡς ὀργάνωσις, εἶναι οἱ σκοποὶ τῆς ὁμάδος ὡς ὁλότητος περιλαμβανούσης ὅλους τοὺς κατ' ἰδίαν ἀνθρώπους ἐν αὐτῇ· κατὰ τὴν δευτέραν περίπτωσιν οἱ σκοποὶ οὗτοι, οἱ ὁποῖοι πραγματοποιοῦνται ἐν τῇ ὀργανώσει τῆς ὁμάδος, εἶναι οἱ σκοποί, ἤτοι οἱ οἰκονομικοὶ πόθοι καὶ αἱ ἰδεολογικαὶ ἀπόψεις τοῦ κατ' ἰδίαν ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος ἱκανοποιεῖ (ζῇ) τὸν ἑαυτόν του, δηλαδὴ πλάττει τοὺς ἄλλους, τὴν ὁμάδα, κατ' ἀρέσκειάν του, ὅπως φαίνεται εἰς αὐτὸν καλόν, ἢ προσελκύων τοὺς ἄλλους τούτους κατά τινα τρόπον εἰς τοὺς πόθους καὶ τὰς ἰδέας του, ἢ καὶ βιάζων αὐτοὺς ν' ἀναγνωρίσουν τὴν ὑπ' αὐτοῦ τεθεῖσαν ὀργάνωσιν (διάταξιν).

α) Ἡ πρώτη τῶν δύο τούτων λογικῶν ἐξηγήσεων περὶ τῆς θελήσεως, ἡ ὁποία ὀργανώνει τὴν ὁμάδα, καὶ περὶ τῶν σκοπῶν της, πρέπει ν' ἀποκλεισθῇ, ἐπειδὴ εἶναι ἁπλῆ κατασκευή, ἡ ὁποία δὲν ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν

πραγματικότητα· ἀντιφάσκει ἀκριβῶς εἰς ὅλα, ὅσα συμβαίνουν καὶ εἰς τὰς ὁμάδας τῶν φυσικῶν λαῶν καὶ εἰς τὰς πλέον ἐξελιγμένας ὁμάδας τῶν πεπολιτισμένων καὶ καλλιεργημένων ἀνθρώπων.

Αἱ κυριώτεραι διατάξεις τῶν ὁμάδων τῶν φυσικῶν λαῶν, ἤτοι ἡ ἐξωγαμία καὶ τὸ δίκαιον τῶν κοινωνικῶν γενῶν ἐπὶ τῶν τέκνων, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ παρήχθησαν ὡς ὑπερατομικοὶ πόθοι καὶ ὑπερατομικαὶ ἀπόψεις. Ἤδη ἐν τῇ ἀρχαιγόνῳ ὁμάδι (ἐν τῇ ἀγέλῃ ἢ ἐν τῇ ὁρδῇ κατὰ τὴν γένεσιν τοῦ ἀνθρώπου) δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐνήργῃ μία λεγομένη συνολικὴ θέλησις· ἐδῶ ὁ γεροντότερος καὶ ἰσχυρότερος ἦτο ὁδηγὸς (ὁ ἀρχηγός), ὁδηγῶν, ὅπως αὐτὸς ἐνόμιζε καλόν· εἶναι διδακτικὴ ἡ συμπεριφορὰ τοῦ γορίλλα ἀπέναντι τῶν γυναικῶν καὶ τῶν τέκνων του (κατὰ τὴν ἀφήγησιν τοῦ Brehm), ἀπαιτοῦντος νὰ τὸν ἐξυπηρετοῦν· ὅτι αὐτὸς καὶ προστατεύει τὴν ὁμάδα αὐτήν, δὲν ἀποδεικνύει καθόλου, ὅτι ἀντιπροσωπεύει ὑπερατομικὰ συμφέροντα. Εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι, ὅπως ἔχω εἴπει, ἡ ἐξελιγμένη ὁρδὴ (τὸ κοινωνικὸν γένος) προξενεῖ εἰς τὸν παρατηρητὴν τὴν ἐντύπωσιν ἑνὸς ἀναποφεύκτου ἐκπιέστρου καὶ μάλιστα ὄχι μόνον δι' ἕκαστον οὕτως εἰπεῖν κοινὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν ἀρχηγόν, τὸν ὁδηγόν, τὸν ἡγέτην, τὸν βασιλέα· οὐδεὶς δύναται ἐντὸς τῶν ὁμάδων τούτων νὰ πράττῃ (νὰ ζῇ) κατ' ἀρέσκειαν· ἀλλὰ τοῦτο συμβαίνει, ἀκριβῶς διότι ἡ ὑφισταμένη ὀργάνωσις ἐν πρώτοις εὑρίσκεται ὑπὸ τῶν προσερχομένων ὡς ἤδη ὑπάρχουσα, ἤτοι συνίσταται ἐξ ἤδη ὑφισταμένων ἠθῶν (θρησκευτικῶς ἐπικυρωμένων διατάξεων)· ὑπάρχει ὅμως ἀκριβῶς καὶ ὁ μεγαλοφυὴς ἰσχυρὸς ἀρχηγός, ἡγέτης (βασιλεύς), ὁ ὁποῖος κατορθώνει νὰ εἰσαγάγῃ (νὰ παραγάγῃ καὶ νὰ εἰσαγάγῃ) νέα ἤθη.

Καὶ ἐὰν ἀκόμη ὅμως ἦτο δυνατὸν νὰ παραδεχθῶ, ὅτι ἡ θέλησις ἐκείνη, ἡ ὁποία πραγματοποιεῖ σκοποὺς καὶ ὀργανώνει παρὰ τοῖς φυσικοῖς λαοῖς τὴν ὁμάδα, εἶναι ἡ θέλησις ὅλων, μολονότι ἀντιπροσωπεύεται ὑπὸ ἑνὸς καὶ μόνου ἀνθρώπου (ὑπὸ τοῦ ἡγέτου οὕτως εἰπεῖν ὡς ὀργάνου τῆς λεγομένης ὁμαδικῆς θελήσεως), μᾶλλον ταῦτα ἡ ἐκδοχὴ αὕτη ἔπρεπε νὰ νοηθῇ ἐν τῇ ἐννοίᾳ, ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ ἑνὸς τούτου ἀνθρώπου (τοῦ ὁδηγοῦ) ἐγκαθιστωμένη ὀργάνωσις (τὰ νέα ἤθη) ἀνταποκρίνεται εἰς τὰ συναισθήματα καὶ τὰς ἀπόψεις καὶ τὰ συμφέροντα ἑνὸς ἑκάστου ἐντὸς τῆς ὁμάδος. Ἡ δὲ ἐξήγησις αὕτη, καὶ ἐὰν ἀκόμη θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ λέγῃ κάτι τὸ δυνατόν, δὲν λέγῃ μᾶλλον ταῦτα ἀκριβῶς, ὅτι ἡ θέλησις ἐκείνη εἶναι κάτι τὸ λεγόμενον ὑπερατομικόν, κάτι τὸ λεγόμενον συνολικὴ θέλησις, ὡσὰν νὰ μὴ ἦτο τὸ ἄθροισμα τῶν θελήσεων, λέγει μόνον, ὅτι ἐπῆλθέ ποτε ἴση καὶ ὁμοία ἰνανοποίησις ὅλων ἀνεξαιρέτως τῶν κατ' ἰδίαν ἀνθρώπων ἐν τῇ ὁμάδι καὶ συμφωνία αὐτῶν.

Ἡ λογικῶς ἐπιτραπεῖσα ἐκείνη δυνατὴ ἐξήγεσις τῆς θελήσεως, ἡ ὁποία ὀργανώνει τὴν ὁμάδα, καὶ τῶν σκοπῶν, τοὺς ὁποίους αὕτη πραγματοποιεῖ κατὰ τὴν ὀργάνωσιν ταύτην, ἀντιφάσκει εἰς τὰ γεγονότα καὶ κατὰ τὴν ἔρευναν τῆς πλέον πεπολιτισμένης καὶ ἀνεπτυγμένης ὁμάδος καὶ πρέπει ἑπομένως νὰ ἐγκαταλειφθῇ. Κατὰ τὴν ἀνωτέρω ἐξακριβωθεῖσαν φύσιν τῶν

οἰκονομικῶν καὶ ἰδεολογικῶν αἰτιῶν, ὁ φορεὺς αὐτῶν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι μόνον ὁ κατ' ἰδίαν ἄνθρωπος. Εἶναι μὲν δυνατὸν νὰ γίνεται λόγος καὶ περὶ οἰκονομικῶν καὶ ἰδεολογικῶν συμφερόντων τῆς ὁμάδος, ἀλλὰ μόνον ὅσον ἀφορᾷ τὰ οἰκονομικὰ καὶ ἰδεολογικὰ συμφέροντα μιᾶς ὁμάδος ἀπέναντι ἄλλων ὁμάδων· π.χ. αἱ φιλονικίαι (καὶ οἱ πόλεμοι) μεταξὺ τῶν πολιτειῶν (κρατῶν) προκειμένου περὶ πρώτων ὑλῶν καὶ περὶ ἐθνικῶν ἰδεῶν, ἀφορᾷ τοιαῦτα συμφέροντα. Πλὴν τούτου εἶναι μὲν γεγονός, ὅτι τοιαῦτα συμφέροντα ἔχουν μεγάλην σημασίαν καὶ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς ὁμάδος, ἀλλὰ ἐν τῇ ἐσωτερικῇ ὑφῇ τῆς ὁμάδος ἡ βασικὴ πραγματικότης εἶναι ἡ οἰκονομικὴ ἀνομιότης καὶ ἡ ἰδεολογικὴ διαφορὰ τῶν κατ' ἰδίαν ἀνθρώπων, ἡ συνείδησις τοῦ κατ' ἰδίαν ἀνθρώπου (ἑνὸς ἑκάστου) περὶ τῆς οἰκονομικῆς του θέσεως τόσον ἀπολύτως ὅσον καὶ ἐν τῇ σχέσει του πρὸς τοὺς ἄλλους ἐντὸς τῆς ὁμάδος, καὶ ἡ ἰδιαιτέρα, προσωπική του ἄποψις περὶ καλυτέρας οἰκονομικῆς καὶ καλυτέρων σχέσεων ἐν τῇ ὁμάδι.

Πρέπει τὰ πράγματα νὰ λέγονται, τοὐλάχιστον ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, κατ' ἀλήθειαν μὲ τὰ ἴδια αὐτῶν ὀνόματα, θέλω νὰ εἴπω, ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται ἐνταῦθα, ἐφ' ὅσον γίνεται λόγος περὶ τῆς ἐσωτερικῆς καταστάσεως τῆς ὁμάδος, νὰ λέγεται, ὅτι ὑπάρχουν ὅμοια οἰκονομικὰ καὶ ἰδεολογικὰ συμφέροντα τῶν κατ' ἰδίαν ἀνθρώπων· ἡ αἰωνία ἀλήθεια εἶναι ἄλλη: οἱ κατ' ἰδίαν ἄνθρωποι εὑρίσκονται ἐντὸς τῆς ὁμάδος ἐν αἰωνίῳ ἀνταγωνισμῷ τῶν οἰκονομικῶν συμφερόντων καὶ αἰωνίᾳ διαφορᾷ τῶν ἰδεολογικῶν ἀπόψεων καὶ τείνουν, ὅπως ἐν ἀγῶνι ἀμέσῳ ἢ ἐμμέσῳ ἐπιβάλουν (ἕκαστος) τὰ ἑαυτῶν προσωπικὰ συμφέροντα καὶ ἰδεολογήματα καὶ ὀργανώσουν ἐκ νέου κατὰ ταῦτα τὴν ὁμάδα. Ὅταν ἀποδίδει, παριστάνει κανεὶς τὰ πράγματα, ὅπως ἔχουν, τότε ὀφείλει νὰ εἴπῃ, ὅτι ἡ οἰκονομικὴ καὶ ἰδεολογικὴ αἰτία τῆς κοινωνίας, ὅπως ὑφίσταται καὶ ὅπως ἐξελίσσεται, εἶναι ἀκριβῶς ἡ οἰκονομικὴ ἀνισότης καὶ ἡ ἀνομοιότης τῶν ἀπόψεων περὶ βίου (τρόπου τοῦ βίου), καὶ κοινωνίας (ὁμάδος) τῶν κατ' ἰδίαν ἀνθρώπων ἐντὸς τῆς ὁμάδος. Ὅτι οἱ κατ' ἰδίαν ἄνθρωποι ἀναλόγως τῆς μεγαλυτέρας ἢ μικροτέρας ὁμοιότητος τῶν συμφερόντων καὶ ἰδεῶν των, καθ' ὅσον δυνατόν, συνενώνονται ἐντὸς τῆς ὁμάδος εἰς ἰδιαιτέρας ὁμάδας (κόμματα), ἀποδεικνύει μόνον τὴν αὐτοτέλειαν τῆς οἰκονομικῆς συνειδήσεως καὶ τῆς ἰδεολογίας τοῦ κατ' ἰδίαν ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος διὰ τοῦ συνδυασμοῦ ἐκείνου προσπαθεῖ νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ θέλησιν.

Ἐγὼ νομίζω, ὅτι οἱ ὁμιλοῦντες περὶ μιᾶς ὁμαδικῆς θελήσεως ἐν τῇ ὁμάδι συγχέουν τὸ συμφέρον καὶ τὴν ἰδεολογίαν τῆς ὁμάδος ἀπέναντι ἄλλων ὁμάδων μὲ τὰ συμφέροντα καὶ τὴν ἰδεολογίαν ἐντὸς τῆς ὁμάδος, ἢ προτείνουν ἐν ἀγνοίᾳ των μίαν ἰδεολογικὴν μεταρρύθμισιν τῆς πραγματικότητος, δηλαδὴ ἐν ἀγνοίᾳ των λέγουν: τὰ προσωπικὰ συμφέροντα καὶ ἰδεολογήματα νὰ παύσουν πρὸς χάριν μιᾶς ὁμαδικῆς ἰδεολογίας καὶ ὁμαδικῶν συμφερόντων (συμφερόντων τῆς ὁμάδος). Ἐνταῦθα δὲν προτίθεμαι νὰ θέσω ὑπὸ δοκιμασίαν, ἐὰν εἶναι δεδικαιολογημέναι τοιαῦται προτάσεις· ἐν πρώ-

τοις πρόκειται περὶ τῆς πραγματικότητος, κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ προτάσεις ἐκεῖναι ἔρχονται ἀκριβῶς ὡς μεταρρυθμίσεις αὐτῆς καὶ κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνεται λόγος περὶ μιᾶς ὁμαδικῆς θελήσεως, ἡ ὁποία κανονίζει ἐντὸς τῆς ὁμάδος τὰς σχέσεις τῶν κατ' ἰδίαν ἀνθρώπων πρὸς ἀλλήλους. Πλὴν τούτου ἔπρεπεν οἱ ὀπαδοὶ μιᾶς τοιαύτης ὁμαδικῆς θελήσεως νὰ προσπαθήσουν ἐπιτέλους νὰ ἐννοήσουν, ὅτι ἔχουν μόνον μίαν συγκεχυμένην παράστασιν περὶ αὐτῆς, νὰ σχηματίσουν μίαν καθαρὰν ἔννοιαν αὐτῆς καὶ νὰ τὴν κατασταθήσουν ἀντιληπτὴν καὶ εἰς τοὺς ἄλλως σκεπτομένους (εἰς τοὺς ἀντιπάλους τῆς τοιαύτης ἐκδοχῆς). Δυστυχῶς οὐδὲν τοιοῦτον συμβαίνει. Καὶ πῶς νὰ κατορθώσουν νὰ σχηματίσουν καθαρὰν ἔννοιαν περὶ ἑνὸς πράγματος, τὸ ὁποῖον δὲν ὑπάρχει ; Πῶς νὰ εἶναι δυνατὸν δύο ἄνθρωποι καὶ μόνον δύο ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦν μίαν ὁμάδα, π.χ. μίαν οἰκογένειαν, νὰ εἶναι ὑποτεταγμένοι εἰς μίαν κοινὴν (ὁμαδικὴν) θέλησιν ; Ἐὰν ἡ θέλησις αὕτη θὰ εἶναι ἴσως ἡ συμφωνία (ἡ ὁμοία θέλησις) τῶν δύο ἐκείνων ἀνθρώπων εἰς ὅλα ὅσα πράττουν, εἶναι ἀκριβῶς ἡ θέλησις ἑνὸς ἑκάστου ἐξ αὐτῶν. Δυστυχῶς εἶναι καὶ αὐτὴ ἡ συμφωνία, ἀκόμη καὶ εἰς δύο μόνον ἀνθρώπους, κατὰ βάθος ἀδύνατος διαρκῶς, ἐκτὸς ἐὰν ὁ ἕνας τοῦ παραδείγματός μου, ἤτοι τῆς οἰκογενείας (τοῦ ἀνδρογύνου) ὑποχωρεῖ διαρκῶς χάριν τῆς εἰρήνης ἢ ἐκ λόγων κατωτερότητος, ἀκριβῶς ὅπως εἶναι δυνατὸν νὰ παρουσιασθῇ τὸ τοιοῦτον, μολονότι σπανιότερον καὶ ὑπὸ ἄλλας μορφάς, καὶ ἐντὸς τῆς πολιτείας. Ὅστις παρετήρησέ ποτε ἀναλυτικῶς μίαν ὁμάδα, θ' ἀφίσῃ τὸν μῦθον τῆς ὁμαδικῆς καὶ γενικῆς θελήσεως τῆς ὀργανωνούσης τὰς σχέσεις τῶν κατ' ἰδίαν ἀνθρώπων ἐν τῇ ὁμάδι. Ὅστις ἐρευνᾷ ἀντικειμενικῶς τὰς ἀνθρωπίνους ὁμάδας, ἀδιάφορον ἐὰν εἶναι ὁμάδες (κοινωνίαι) φυσικῶν ζώων ἢ κοινωνίαι (ὁμάδες) ὑψίστου πολιτισμοῦ, εὑρίσκει, ὅτι εἶναι διῃρημέναι παντοῦ καὶ πάντοτε τυπικῶς ὁμοίως εἰς κοινωνικὰ στρώματα (δὲν ἐννοῶ τὴν διαίρεσιν εἰς ἐπαγγέλματα) καὶ εἰς κοινωνικὰ κόμματα καὶ μάλιστα ἐν τῇ ἐννοίᾳ, ὅτι καὶ ἐὰν ἡ οἰκονομικὴ διαστρωμάτωσις (τάξις) εἶναι, καθὼς ἔχω εἴπει, μόνον μία κοινωνιολογικὴ ἔννοια, τὰ παλαιὰ κοινωνικὰ στρώματα (ἀξίας) ἀπετέλουν ἐν τῇ ὁμάδι πραγματικὰς διακρίσεις καὶ ἀπέδιδον οἰκονομικὰς διακρίσεις καὶ διακρίσεις ἀξίας ἐν τῇ ὁμάδι, τὸ δὲ κοινωνικὸν κόμμα, γεννηθὲν ἀρχικῶς ὡς πολιτικὴ ὀργάνωσις καὶ ἀντιπροσώπευσις τῶν κοινωνικῶν στρωμάτων (ἀξίας), παρουσιάζεται μὲν μετὰ ταῦτα καὶ ἀνεξαρτήτως τῶν ἀπαιτήσεων στρωμάτων ἀξίας καὶ οἰκονομικῶν στρωμάτων, ἀποτελεῖ ὅμως ἀκριβῶς μίαν πραγματικὴν διαίρεσιν τῶν κατ' ἰδίαν ἀνθρώπων τῆς ὁμάδος ἀναλόγως τῆς μεγαλυτέρας ὁμοιότητος τῶν οἰκονομικῶν ἢ ἰδεολογικῶν αὐτῶν συμφερόντων καὶ ἀπαιτήσεων εἰς μικρότερα στρατόπεδα (ἐννοεῖται, ὄχι κληρονομικῶς) ἀντίπαλα, προσπαθοῦντα νὰ διοργανώσουν τὴν ὁμάδα (τὴν πολιτείαν) κατὰ τοὺς πόθους των. Εἶναι μόνον ἀπάτη, ὅτι ἐντὸς τῶν ὁλοκληρωτικῶν λεγομένων πολιτειῶν (κρατῶν) κατηργήθη ἡ διαίρεσις τῆς ὁμάδος (τῆς κοινωνίας, τῆς πολιτείας) εἰς κοινωνικὰ κόμματα, ἤτοι (κατὰ βάθος) εἰς κατ' ἰδίαν (εἰς ἀτομικὰς) θελήσεις, καὶ ἔπαυσεν ὑπάρχουσα. Ἐν-

τὸς τῶν ὁλοκληρωτικῶν τούτων πολιτειῶν πρόκειται πρῶτον μὲν περὶ τοῦ ὅτι ἕν ἰσχυρὸν κοινωνικὸν κόμμα (ἰδιάφορον, ἐὰν τοῦτο ἀποτελεῖται ἐκ τοῦ βασιλέως διὰ τοῦ στρατοῦ του καὶ τῆς ὑπ' αὐτοῦ ὑποστηριζομένης κυβερνήσεως, κυρίως τοῦ προέδρου αὐτῆς, ἢ ἐκ μιᾶς πράγματι εἰς δύναμιν ἀνυψωθείσης καὶ τὴν δύναμιν ἐν τῇ πολιτείᾳ ἀναλογούσης ἑνότητος ὁμοίους πόθους ἐχόντων κατ' ἰδίαν ἀνθρώπων) διαλύει (ἀπαγορεύει) τὰ λοιπὰ κόμματα καὶ καθιστᾷ διὰ τῆς βίας, τὴν ὁποίαν ἐξασκεῖ, ἀδύνατον τὴν ἐνέργειάν των ἐν τῇ ὁμάδι. Ὥστε, δεύτερον, ἡ δικτατορία ἐντὸς τῶν ὁλοκληρωτικῶν πολιτειῶν δὲν ἀντιπροσωπεύει καθόλου μίαν λεγομένην ὁμαδικὴν ἢ γενικὴν θέλησιν, ἀλλὰ εἶναι ἡ διὰ βίας πραγματοποίησις τῆς κοινωνικῆς ἀπόψεως μιᾶς κατ' ἰδίαν θελήσεως, ἡ ὁποία εἰς τὴν εὐνοϊκωτέραν περίπτωσιν χαίρει τῆς ἐμπιστοσύνης ἑνὸς μεγαλυτέρου ἀριθμοῦ κατ' ἰδίαν ἀνθρώπων ἐν τῇ ὁμάδι καὶ ὑποστηρίζεται ὑπ' αὐτῶν. Δὲν μεταβάλλεται λοιπὸν ἐντὸς τῶν ὁλοκληρωτικῶν πολιτειῶν κατ' ἀρχὴν οὐδόλως τὸ νόημα τῆς ὑφῆς τῆς ὁμάδος (τῆς πολιτείας), ὅπως αὕτη ὑφίσταται ἀπὸ αἰώνων. Δὲν ὑπάρχει ὁμαδικὴ ἢ γενικὴ θέλησις (πρὸ πάντων) εἰς τὰ πράγματα τῆς ὁμάδος πρὸς τὰ ἔσω, ἤτοι ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐσωτερικήν της διάταξιν (ὀργάνωσιν)· τὰ πράγματα ταῦτα ἐκδηλώνονται πάντοτε καὶ παντοῦ ἀτομικαὶ θελήσεις, ἤτοι ἡ θέλησις ἑνὸς ἑκάστου τῶν κατ' ἰδίαν ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι (ἐμμέσως) καταπολεμοῦν ὁ εἷς τὴν θέλησιν τοῦ ἄλλου.

β) Ὥστε ἡ ἀνωτέρω λεχθεῖσα δευτέρα λογικῶς δυνατὴ ἐξήγησις περὶ τοῦ νοήματος τῆς θελήσεως, ἡ ὁποία ὀργανώνει τὴν ὁμάδα καὶ περὶ τοῦ νοήματος τῶν σκοπῶν της ἀνταποκρίνεται πρὸς τὰ γεγονότα. Ἡ δυνατὴ αὕτη ἐξήγησις, τὴν ὁποίαν ἐκεῖ εἶχον εἰσαγάγει κατασκευαστικῶς, εἶναι, ὅτι ἡ θέλησις ἡ ὀργανώνουσα τὴν ὁμάδα εἶναι ἡ θέλησις ἑνὸς καὶ μόνου (κατ' ἀρχὴν ἡ θέλησις ἑνός ἑκάστου τῶν κατ' ἰδίαν ἀνθρώπων), ὁ ὁποῖος ἱκανοποιεῖ τὸν ἑαυτόν του, ἤτοι πλάττει (διαπλάττει) τοὺς ἄλλους ἐν τῇ ὁμάδι, τὴν ὁμάδα, συμφώνως πρός τινας ἰδίας αὐτοῦ, ἢ προσελκύων κατά τινα τρόπον τοὺς ἄλλους ἢ ἄλλους εἰς τὰς ἰδέας του ταύτας, ἢ ἐπιβαλλόμενος εἰς αὐτούς. Ἡ κατάστασις αὐτὴ εἶναι λοιπὸν ἡ ἀντικειμενικὴ πραγματικότης, εἰς τὴν ὁποίαν ὁδηγεῖ ἀκριβῶς καὶ πᾶν ὅ,τι εἶπον ἀνωτέρω κατὰ τῆς ἐκδοχῆς μιᾶς ὁμαδικῆς θελήσεως. Θὰ ἐπανέλθω δὲ εἰς τὴν ἀναίρεσιν ἀντιπάλων αὐθαιρέτων καὶ ἐσφαλμένων ἐκδοχῶν. Πρέπει νὰ λαμβάνωνται θαρραλέως ὑπ' ὄψιν τὰ γεγονότα αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ καὶ νὰ μὴ γίνεται σύγχυσις κατά τινα τρόπον ἑνὸς ὑποκειμενικοῦ «ὀφείλει, ἢ ὤφειλε νὰ ἔχῃ οὕτω» μὲ τὴν ἀντικειμενικὴν πραγματικότητα. Ἰδοὺ ἕνας ἀρχηγὸς κοινωνικοῦ γένους φυσικῶν λαῶν, ὁ ὁποῖος θέλει νὰ ἐπιβάλῃ εἰς τὴν ὁμάδα του νέαν διάταξιν (νέαν ὀργάνωσιν), ἀδιάφορον πόθεν ληφθεῖσαν (ἐκ τῆς γνωριμίας του μὲ ξένους π.χ. μὲ εὐρωπαϊκοὺς λαοὺς ἢ γεννηθεῖσαν ἐκ τῆς μεγαλοφυοῦς αὐτοῦ κεφαλῆς)· ὁ ἀρχηγὸς αὐτὸς εἶναι μία θέλησις ἀτομική, ἀγωνίζεται ἀκριβῶς κατὰ τῶν ἄλλων, κατ' ἄλλων ἀτομικῶν θελήσεων, αἱ ὁποῖαι (ἀδιάφορον πάλιν ἐκ ποίων λόγων) ἐμμένουν εἰς τὰ παραδεδομένα (εἰς τὴν ὑφισταμένην ὀργά-

νωσιν) καὶ πολλάκις, πλειστάκις συμβαίνει νὰ πληρώσῃ ὁ νεωτεριστὴς οὗτος ἀρχηγὸς τὴν πρόθεσίν του μὲ τὴν ζωήν του. Τὸ αὐτὸ συνέβη καὶ μὲ τὰς πλάκας τῶν δέκα ἐντολῶν τοῦ (λεγομένου) Μωϊσέος καὶ μὲ τὴν νομοθεσίαν τοῦ Ἀμουράβη, ἔργου ἀτομικοῦ δύο κατ' ἰδίαν ἀνθρώπων, κατ' ἀρχὴν περιεχομένου ἀτομικῆς θελήσεως, διὰ τὸ ὁποῖον οἱ ἄλλοι προσελκύσθησαν κατά τινα τρόπον ἢ τὸ ὁποῖον ἐπεβλήθη εἰς αὐτοὺς διὰ τῆς βίας. Τὸ αὐτὸ δὲ συμβαίνει καὶ ἐντὸς μιᾶς ὁμάδος ὑψίστης καλλιεργείας πνευματικῆς. Πάντοτε καὶ παντοῦ πρόκειται περὶ ἀτομικῶν θελήσεων (κατ' ἰδίαν θελήσεων), αἱ ὁποῖαι ὀργανώνουν τὴν ὁμάδα, ἀδιάφορον ἐὰν ἡ θέλησις αὕτη εἶναι οἱ πόθοι τοῦ ἰσχυροῦ κοινωνικοῦ στρώματος, ἢ τοῦ ἰσχυροτέρου κόμματος ἐν τῷ κοινοβουλίῳ, ἢ τῶν μέχρι τοῦδε καταπιεζομένων λαῶν ἢ στρωμάτων μιᾶς ὁμάδος, διὰ ἐπαναστάσεων καὶ ἀπεργιῶν ἐκδηλούμενοι. Αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι, ἀντικειμενικῶς θεωρουμένη, ἡ μηχανικὴ (ὁ μηχανισμὸς) τῆς κοινωνικῆς γενεσιουργίας καὶ τῆς κοινωνικῆς ἐξελίξεως (1), ὅτι ἡ ὠργανωμένη κατάστασις ἐν τῇ ὁμάδι (ἐν τῇ κοινωνίᾳ, τῇ πολιτείᾳ) μεταβάλλεται πολλάκις διὰ προληπτικῶν (μεγαλυτέρας ζημίας ἀποσοβουσῶν) οἰκονομικῶν ὑποσχέσεων ἄνωθεν ἢ διὰ ἰδεολογικῶν παραχωρήσεων τοῦ κυριάρχου (τοῦ ἰσχυροῦ) τούτου, κατὰ κανόνα δὲ διὰ τῶν προσπαθειῶν τῶν κατωτέρων κοινωνικῶν στρωμάτων κατὰ τῆς ὑφισταμένης ὀργανώσεως πρὸς μεταρρύθμισιν ἢ καὶ ἀνατροπὴν τῆς καταστάσεως συμφώνως πρὸς τοὺς πόθους των, ἐπακολουθημάτων τῆς συνειδήσεως τῆς οἰκονομικῆς των ἀθλιότητος ἢ ἰδεολογικῶν των ἀπόψεων. Ἕκαστος κατ' ἰδίαν ἔχει, ἐννοεῖται, φυσικότατα τὴν γνώμην, ὅτι αἱ ἀπόψεις, οἱ πόθοι του, τοὺς ὁποίους προσπαθεῖ νὰ πραγματοποιήσῃ, εἶναι τὸ καλὸν καὶ ὁλοκλήρου τῆς ὁμάδος, ἀλλὰ τοῦτο πρέπει νὰ θεωρηθῇ ταυτοχρόνως καὶ ὡς ἀπόδειξις τῆς κατὰ τὴν ἐξέλιξιν παραχθείσης ἰδεολογίας, κατὰ τὴν ὁποίαν ὀφείλει τις νὰ ἐξυπηρετῇ ὄχι μόνον τὸ ἴδιον αὐτοῦ συμφέρον ἀλλὰ καὶ τὸ συμφέρον τῶν ἄλλων.

Ἀκριβῶς ὅμως θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ νομίσῃ κανείς, ὅτι ἡ ἰδεολογία παρουσιάζει κάτι τὸ ὑπερατομικόν, κάτι τὸ ὁμαδικῶς παραχθέν, ὅτι εἶναι ὁμαδικὸν ἢ γενικῆς θελήσεως προϊόν. Ἐγὼ ὅμως νομίζω, ὅτι ἡ τοιαύτη ἄποψις δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ στηριχθῇ. Ἰδοὺ οἱ λόγοι μου κατ' αὐτῆς. Ἔχω ἐξακριβώσει ἀλλαχοῦ (2) ἐπὶ τῇ βάσει λεπτομερῶν ἐρευνῶν τρία εἴδη ἰδεολογικῶν αἰτιῶν ἐν τῇ ὁμάδι (συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς σχέσεως τῶν ὁμάδων πρὸς ἀλλήλας), ἤτοι μίαν ἰδεολογίαν ὡς γενικὴν ἀνθρωπίνην ἰδιότητα, ἡ ὁποία λοιπὸν ὑπάρχει εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους γενικῶς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἰσχυρῶς, δεύτερον μίαν ἰδεολογίαν ὡς ὡρισμένην κατεύθυνσιν πνευματικὴν ἑκάστης φυλῆς, ἑκάστου ἔθνους καθ' ἑαυτὸ καὶ τρίτον μίαν ἰδεολογίαν ὡς πνευματικὴν ἢ ψυχικὴν κατεύθυνσιν ἑκάστου κατ' ἰδίαν ἀνθρώπου καθ' ἑαυτόν. Τὰ δύο τελευταῖα εἴδη ἰδεολογίας δὲν εἶναι τίποτε

1) Πρβλ. τὸ σύγγραμμά μου «Ὁ κοινωνικὸς βίος τῶν ἀνθρώπων» σ. 192 κ.ἑ.

2) Πρβλ. τὸ σύγγραμμά μου «Ὁ κοινωνικὸς βίος τῶν ἀνθρώπων» σελ. 111 κ.ἑ.

ἄλλο παρὰ μία ἰδεολογικὴ ἰδιότης γενικοῦ ἀνθρωπίνου εἴδους, ἡ ὁποία παρουσιάζεται εἰς μίαν ὁμάδα ἀνθρώπων ἢ εἰς τινας κατ' ἰδίαν ἀνθρώπους κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἰσχυρῶς καὶ χαρακτηρίζει αὐτούς· π.χ. ἡ αἴσθησις τοῦ ὡραίου ἢ τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα ἢ ἡ βιαιότης κτλ. εἶναι γενικὴ ἀνθρωπίνη ἰδιότης, ἀλλὰ εἶναι δυνατὸν νὰ παρουσιασθῇ εἰς ἀριθμόν τινα ἀνθρώπων, ὁμάδα τινὰ ἀνθρώπων (φυλήν, ἔθνος) ἢ εἰς τινας κατ' ἰδίαν ἀνθρώπους ἰσχυρότατα (κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἰσχυρότατα) καὶ εἰς τὴν ὑψίστην δύναμιν, νὰ δίδῃ κατεύθυνσιν εἰς τὰ ἔργα των καὶ νὰ δίδῃ εἰς αὐτὰ ἰδιαίτερον χαρακτῆρα. Ἐκ τούτου προέρχεται ὁ θεοκρατικὸς χαρακτὴρ τῆς ἑβραϊκῆς ἢ ἰουδαϊκῆς πολιτείας (τῆς πολιτείας τῆς παλαιᾶς λεγομένης διαθήκης) ἐν διακρίσει ἐκ τοῦ καθαρῶς ἀνθρωπίνου χαρακτῆρος τῆς ἑλληνικῆς πολιτείας (νόμος καὶ ὄχι θέμις), τὸ αὐτὸ δὲ συμβαίνει καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὴν διαφορὰν μεταξὺ Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου καὶ Ναπολέοντος ἢ Ρυβέρτου Peel ἢ Λουθέρου ἢ Zwingli κτλ, καὶ τὴν διαφορὰν τοῦ χαρακτῆρος τῶν ἔργων των. Πρέπει λοιπὸν νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀντικειμενικὴ ἀλήθεια, ὅτι ὅπως πᾶσα ἀνθρωπίνη ἰδιότης οὕτω καὶ ἡ ἰδεολογία ἔχει τὰς ρίζας της κατὰ τελεταῖον λόγον ἐν τῷ κατ' ἰδίαν ἀνθρώπῳ καὶ ἐνεργεῖ διὰ τοῦ κατ' ἰδίαν ἀνθρώπου.

Ὅ,τι λοιπὸν συμβαίνει ἐν τῇ ὁμάδι, ἐν τῇ κοινωνίᾳ (ἐν τῇ πολιτείᾳ) ἐξ ἰδεολογίας εἶναι τοσοῦτον τὸ ἔργον τοῦ κατ' ἰδίαν ἀνθρώπου (ἢ, ὅπερ ὅμως εἶναι τὸ αὐτό, τοῦ κόμματος), ὅσον καὶ ὅ,τι μεταβάλλεται ἢ νεωστὶ γίνεται ἐξ οἰκονομικῶν λόγων. Ὥστε ἡ θέλησις, ἡ ὁποία ἐπιβάλλει ἐν τῇ ὁμάδι σκοποὺς καὶ ὀργανώνει τὴν ὁμάδα, ἤτοι τὰς σχέσεις τῶν ἀτόμων (τῶν κατ' ἰδίαν ἀνθρώπων) πρὸς ἄλληλα καὶ τὸν τρόπον τοῦ βίου των, εἶναι ἡ θέλησις ἑνὸς ἑκάστου ἢ, ὅπερ ὅμως τὸ αὐτό, ἡ θέλησις τοῦ κόμματος, ἀδιάφορον ἐὰν ἡ ὀργάνωσις αὕτη συμβαίνει ἐξ οἰκονομικῶν ἢ ἐξ ἰδεολογικῶν λόγων (αἰτιῶν).

Ὑπάρχει μία διδασκαλία κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ κατ' ἰδίαν ἄνθρωπος δὲν πράττει κυρίως τίποτε, τὸ ὁποῖον δὲν πηγάζει (δὲν ἐπιβάλλεται εἰς αὐτὸν) ἐκ τῶν περιστάσεων (ἐκ τῆς καταστάσεως), ἐκ τῆς ἐξελίξεως· κατὰ ταῦτα ἡ ἐξέλιξις ἔχει τὴν ἰδίαν αὐτῆς διαλεκτικήν, ὁ δὲ κατ' ἰδίαν ἄνθρωπος νομίζει μόνον, ὅτι πράττει τι· ἡ κατάστασις τῆς ὁμάδος, πνευματικὴ καὶ οἰκονομική, μὲ μίαν λέξιν ἡ κατάστασις τοῦ πολιτισμοῦ της ὠθεῖ πρὸς νέαν κατάστασιν, ὁ κατ' ἰδίαν ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος νομίζει, ὅτι πράττει κάτι ἢ ὑπὸ τῶν ἄλλων θεωρεῖται ὡς δημιουργός, ὡς ἐφευρέτης, ὡς ἀνακαλυπτὴς κτλ. εἶναι μόνον τυχαίως ὁ ἕνας· οὗτος, θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ εἶναι καὶ πᾶς ἄλλος. Δὲν ἐννοῶ ἐνταῦθα τὴν διδασκαλίαν τοῦ ***Μάρξ***, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐκ τῆς συγκρούσεως τῶν θελήσεων τῶν κατ' ἰδίαν ἀνθρώπων (τῶν κατ' ἰδίαν θελήσεων, τῶν ἀτομικῶν θελήσεων) δὲν παράγεται ὅ,τι ἤθελον (ἐσκόπουν) αὐτοί, ἀλλὰ ὅ,τι ἐκ τῆς ὑφισταμένης καταστάσεως ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἐν τῇ ὁμάδι (καὶ μάλιστα ὁ Μάρξ λέγει ρητῶς μόνον ἐκ τῆς ὑφισταμένης οἰκονομικῆς καταστάσεως) ἀναποφεύκτως, ἀναποσοβήτως καὶ ἀναγκαίως πρέπει νὰ παραχθῇ. Ἐγὼ ὡ-

μίλησα ἤδη ἀλλαχοῦ (1) κατὰ ταύτης κατὰ βάθος μεταφυσικῆς μυστικιστικῆς καὶ ἐπὶ ἐσφαλμένων ὁρισμῶν τῶν αἰτιῶν τῆς ἐξελίξεως βασιζομένης διδασκαλίας περὶ ἐξελίξεως ἐν τῇ ὁμάδι (καὶ τῆς ὁμάδος) καὶ τῆς ἀνθρωπότητος γενικῶς ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Ἐνταῦθα ἐννοῶ τὴν δῆθεν ἀκριβῆ καὶ ἐμπειρικὴν διδασκαλίαν περὶ τοῦ πολιτισμοῦ ὡς φορέως καὶ αἰτίας τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἐξελίξεως, ἡ ὁποία παρασύρει οὕτως εἰπεῖν τοὺς κατ' ἰδίαν ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι τότε νομίζουν, ὅτι οἱ ἴδιοι ἔπραξαν (κατώρθωσαν) κάτι (2). Οἱ οὕτω σκεπτόμενοι λέγουν : ἀπὸ τῆς τελευτοίας ἐποχῆς τῶν πάγων δὲν μετεβλήθη ὁ χαρακτὴρ τῶν ἀνθρώπων, ἐνῷ αἱ ἐκπολιστικαὶ μεταβολαὶ τῶν τελευταίων χιλιετηρίδων ὑπῆρξαν ἐξαιρετικῶς, καταπληκτικῶς μεγάλαι· ὥστε δὲν ὑφίσταται κανεὶς σύνδεσμος (καμμία σχέσις) μεταξὺ τῶν βιολογικῶν μεταβολῶν τοῦ ἀνθρωπίνου χαρακτῆρος καὶ τοῦ πολιτισμοῦ· ἡ κοινωνικὴ ἐξέλιξις εἶναι ἑπομένως μία λειτουργία καθ' ἑαυτήν, ἡ μία κατάστασις παράγει τὴν ἄλλην καὶ μάλιστα διὰ τοῦ τρόπου, ὅτι ἡ ἑκάστοτε κατάστασις τοῦ πολιτισμοῦ εὐνοεῖ (ἢ δὲν εὐνοεῖ) τὰς ἐφευρέσεις· ἡ κατάστασις τοῦ πολιτισμοῦ εἶναι τὸ κοινωνικὸν περιβάλλον, ἡ κοινωνικὴ κληρονομία, ἡ ὁποία δημιουργεῖ τὸν κατ' ἰδίαν ἄνθρωπον· αἱ ἰδιότητες αὐτοῦ δὲν ἔχουν σημασίαν διὰ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ πολιτισμοῦ· ὅταν γίνεται λόγος περὶ κατ' ἰδίαν ἀνθρώπων ὡς ἱκανῶν, ὡς ἐχόντων θέλησιν καὶ ὡς ἐπιχειρούντων τοῦτο ἢ ἐκεῖνο, τοῦτο συμβαίνει, διότι ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, μὲ τὸ ἐνδιαφέρον της διὰ προσωπικότητας, μὲ τὰς τάσεις της νὰ σέβεται, νὰ λατρεύῃ ἥρωας, νὰ ἐκτιμᾷ τοὺς ἡγέτας, ἔχει περισσότερον ἐνδιαφέρον διὰ τὸ ν' ἀναγνωρίζεται ἡ ἐκτέλεσις πραγμάτων δι' ἀνθρώπων παρὰ δι' ἀφηρημένων ἐννοιῶν οἱωνδήποτε κοινωνικῶν δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι πρὸς τούτοις οὔτε καὶ ὁραταὶ εἶναι εὐκόλως, οὔτε ἔρχονται ἔνεκα τῆς φύσεώς των ἀμέσως εἰς γνῶσιν (3).

Ἀλλὰ τοιοῦτοι καθορισμοὶ τῶν πραγμάτων δὲν εἶναι ἀκριβῶς καὶ ἐμπειρικοί, μολονότι ἔχουν τὴν ἀπαίτησιν νὰ θεωροῦνται ὡς τοιοῦτοι.

---

1) Πρβλ. τὸ σύγγρ. «Ὁ κοινωνικὸς βίος τῶν ἀνθρώπων» σελ. 161 καὶ 171.

2) Δὲν γνωρίζω. ἐὰν ὑπάρχῃ νεώτερον ἔργον, τὸ ὁποῖον νομίζει νὰ ἐξάγῃ τὰς τοιαύτας δοξασίας ἐκ τῶν γεγονότων ἐμπειρικῶς· πάντως τὸ σύγγραμμα τοῦ W.F. Ogburn, Social Change with respect to culture and original nature 1923 νομίζει νὰ εἶναι ἐμπειρικὴ ἀνακάλυψις τῆς διδασκαλίας ταύτης.

3) Ὁ Ogburn ἐν τῷ μνημονευθέντι ἔργῳ του σελ. 344 λέγει : It is understandable how the social or cultural forces as causes of changes are obscured and how they are seen in terms of man's ability, will and purpose. In the first place, man always appears as an active agent in any social change, in the sense that none of these clanges could take place without man. The invention, however inevitable, is made by man and social movements proceed through the instrumentality of leaders. Human nature with its interest in personalities, its hero - worshipping tendencies, its appreciation of leadership, is more interested in giving recognition of achievement to a human being than to some abstract conception of some social force. Besides, these social forces are not easily seen nor their nature readily known.

Ἐν πρώτοις καὶ πρὸ πάντων γίνεται σύγχυσις κατὰ τοὺς καθορισμοὺς ἐκείνους μεταξὺ δημιουργοῦ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ φορέως τοῦ πολιτισμοῦ, δὲν ὑπάρχει δὲ καὶ ἡ ὀρθὴ ἔννοια τοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ γνώμη, ὅτι ὁ πολιτισμὸς ἔχει τὴν ἰδίαν αὐτοῦ διαλεκτικήν, στερεῖται τελείως νοήματος. Πολιτισμὸς δὲν εἶναί τι ἄλλο παρὰ τὸ ἄθροισμα ὅλων τῶν πνευματικῶν καὶ ὑλικῶν ἀποκτημάτων (ἢ καὶ μόνον προϊόντα ἢ φαινόμενα) ἑνὸς λαοῦ (ἔθνους ἢ γενικῶς τῆς ἀνθρωπότητος) ἐντὸς μιᾶς ἐποχῆς· ἀπατῶνται ὅσοι πιστεύουν, ὅτι μία οἱαδήποτε μηχανὴ παλαιοτέρων ἐποχῶν ἔχει γίνει δι' ἰδιαζούσης εἰς αὐτὴν διαλεκτικῆς σημερινὴ τελειοτέρα, σκοπιμοτέρα ἢ ὅτι τὸ χθὲς ἰσχῦον δίκαιον π.χ. ὁ ἑλβετικὸς κώδηξ πρὸ τοῦ 1910 δι' ἰδίας αὐτοῦ διαλεκτικῆς μετεβλήθη εἰς τὸ σημερινὸν ἰσχύον ἢ ὅτι τὸ ἐν Γερμανίᾳ ἰσχύον δίκαιον πρὸ τοῦ ἐθνικοσοσιαλισμοῦ θὰ μετεβάλλετο ἐξ ἑαυτοῦ εἰς τὸ σήμερον διὰ τῆς ἀκαδημίας γερμανικοῦ δικαίου ἐπιδιωκόμενον. Εἶναι ἀναντιρρήτως μία θέλησις, ἡ ὁποία δημιουργεῖ καὶ μεταβάλλει ἕνεκα νέων ἀναγκῶν καὶ ἀπόψεων, ἐὰν δὲ θέλῃ τις νὰ ὀνομάσῃ τὴν θέλησιν αὐτὴν θέλησιν τοῦ πολιτισμοῦ, δὲν μεταβάλλει τίποτε ἐν τῷ πράγματι, διότι ἀκριβῶς δὲν εἶναι ὁ πολιτισμός, ὁ ὁποῖος δημιουργεῖ, ἀλλὰ μία θέλησις, ἡ ὁποία καθωρίσθη διά τινων οἰκονομικῶν καὶ πνευματικῶν ἢ ἰδεολογικῶν ἀναγκῶν. Ἐγὼ δὲ ἀπέδειξα, ὅτι θέλησις αὕτη εἶναι ἡ θέλησις τοῦ κατ' ἰδίαν ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος οὔτε καὶ πάντοτε ἐργάζεται ἐπὶ τῇ βάσει ὑφισταμένων ἀναγκῶν, ἀλλὰ προηγεῖται πολλάκις τῆς ἐποχῆς του· πλεῖσται ὅσαι ἰδέαι ἐλέχθησαν πολὺ πρότερον τῆς ἐποχῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν ἔγινε ἐκμετάλλευσις αὐτῶν. Ὑπάρχουν, ἐννοεῖται, καὶ γεννήματα τοῦ πολιτισμοῦ, τὰ ὁποῖα εἶναι τόσον ἀναγκαῖα, ὥστε θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ παραχθοῦν καὶ δι' ἄλλου (ὄχι ἀποκλειστικῶς λοιπὸν διὰ τοῦ ὡρισμένου ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος τὰ παρήγαγε), π.χ. ὁ σιδηρόδρομος τοῦ Γωθάρδου· ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ παραγνωρισθῇ, ὅτι χίλιοι καὶ ἄλλοι τόσοι ἀντιπαρέρχονται ἔμπροσθεν μιᾶς ἐφευρέσεως καὶ ἕνας καὶ μόνος εἶναι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος τὴν ἀντιλαμβάνεται καὶ τὴν παρουσιάζει καὶ ὅτι οὐδαμῶς μόνον ἀνάγκαι παράγουν ἰδέας καὶ οἱαδήποτε ὑλικὰ προϊόντα, ἀλλὰ καὶ ἀντιστρόφως ἰδέαι καί τινα ὑλικὰ προϊόντα παράγουν νέας ἀνάγκας. Ἐπίσης ἔπρεπε νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἐκ τῶν ἀτελευτήτως πολλῶν, οἱ ὁποῖοι καταγίνονται σήμερον μὲ τὴν ἐπιστήμην, μόνον ὁ ἕνας οὗτος ἢ ἐκεῖνος συλλαμβάνει μίαν καρποφόρον ἰδέαν, ἢ ὅτι ὅλοι οἱ παλλοὶ οὗτοι συλλαμβάνουν τόσον διαφόρους ἰδέας, μολονότι ἐργάζονται ἐντὸς τοῦ ἰδίου χρονικῶς περιωρισμένου πολιτισμοῦ. Ὑπάρχει μὲν καὶ τὸ γεγονός, ὅτι λαός τις ἄνευ συνεργασίας του μεταπίπτει ἐκ πολιτισμοῦ εἰς πολιτισμὸν (ξένον)· ἀλλ' ἀκριβῶς ὁ λαὸς αὐτὸς ἢ τὸ μέρος αὐτὸ (τὸ ἀπόσπασμα) τοῦ λαοῦ δὲν εἶναι ὁ δημιουργὸς τοῦ πολιτισμοῦ, ἀλλὰ μόνον ὁ φορεὺς αὐτοῦ, ὁ δημιουργὸς τοῦ πολιτισμοῦ αὐτοῦ εἶναι ἄνθρωποι ἕνας καὶ ἕνας δημιουργοὶ ἰδεῶν καὶ ὑλικῶν προϊόντων, ἡγέται, διαμορφωταί.

Ὑπάρχει μὲν ἰδιαιτέρως καὶ ἡ πολιτεία τῶν δωριέων (τῶν σπαρτιατῶν) καὶ ἡ πολιτεία τῶν περσῶν κατὰ τὴν Κύρου παιδείαν τοῦ Ξενοφῶντος, αἱ ὁποῖαι πολιτεῖαι φαίνονται νὰ προξενοῦν τελείως ἄλλην ἐντύ-

πωσιν, ἐντύπωσιν ὑπερατομικοῦ ἔργου. Ἀλλ' ἡ ἐντύπωσις αὕτη προέρχεται μόνον ἐκ τῆς ἐπιφανείας τῶν πολιτειῶν τούτων· Ἀφίνω κατὰ μέρος τὴν ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος ἐκτιθεμένην πολιτείαν τῶν Περσῶν, διότι ἡ ἔκθεσις αὕτη ἀποτελεῖ μόνον μυθιστόρημα καλῆς προθέσεως. Ὁ ἀναλύων λοιπὸν τὴν πολιτείαν τῶν Σπαρτιατῶν εὑρίσκει : ὅτι ἡ νομοθεσία τῆς πολιτείας ταύτης δῆθεν τὸ ἔργον ἑνὸς μυθικοῦ Λυκούργου δὲν λαμβάνει δι' αὐτοῦ τὸν χαρακτῆρα ὑπερατομικοῦ ἔργου· ὅ,τι καὶ ἐὰν κρύπτεται ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Λυκούργου, ἡ ἐν λόγῳ νομοθεσία εἶναι ἕνα ἔργον, διὰ τοῦ ὁποίου κατοχυροῦνται τὰ δικαιώματα τῶν βασιλικῶν οἰκογενειῶν καὶ τῶν ὀλιγαρχῶν (τῶν εὐγενῶν), ἀλλὰ καὶ τῶν πολιτῶν Σπαρτιατῶν εἰς βάρος τῶν εἱλωτῶν καὶ τῶν περιοίκων. Δὲν εἶναι πάντως ὑπερατομικὸν ἔργον, ὅταν λαὸς πολεμικὸς καταλαμβάνει χώραν καὶ ζῇ εἰς βάρος τῶν καταπιεσθέντων λαῶν. Ὅτι τὰ τέκνα τῶν Σπαρτιατῶν ἀνήκουν εἰς τὴν πολιτείαν, ἀποτελεῖ, καὶ ὡς ἰδεολογία θεωρούμενον, μόλα ταῦτα τὴν ἰδεολογίαν ἑνὸς κατ' ἰδίαν ἀνθρώπου (ἢ ἑνὸς κοινωνικοῦ στρώματος ἀξίας) ἐπὶ τῇ βάσει οἱωνδήποτε συμφερόντων καὶ ἀπόψεων.

Ἡ κατ' ἰδίαν θέλησις, ὁ κατ' ἰδίαν ἄνθρωπος λοιπὸν δίδει μορφὴν εἰς τὴν ὁμάδα, ποιεῖ αὐτὴν ὅπως ἑκάστοτε αὕτη παρουσιάζεται. Τοῦτο εἶναι τὸ νόημα τῆς ὑφῆς τῆς ἀνθρωπίνης ὁμάδος (κοινωνίας) καθ' ὅλας τὰς ἐποχάς, τῶν ὁμάδων τῶν φυσικῶν λαῶν (τῶν κοινωνικῶν γενῶν), τῶν πολιτειῶν τῶν βαρβάρων καὶ τῶν εἰς ἄκρον πεπολιτισμένων πολιτειῶν. Ἐγὼ ὅμως θὰ θεωρήσω τὸ θέμα μου ἐξηντλημένον, μόνον ὅταν ἐπανέλθω εἰς αὐτὸ καὶ ἀποδείξω διὰ ψυχολογικῶν ἀναλύσεων, ὅτι οἱ κατ' ἰδίαν ἄνθρωποι πράγματι διαφέρουν ὁ εἷς τοῦ ἄλλου ἐκ φύσεως κατὰ τὰς ἰδιότητάς των καὶ ἔχουν ἐπομένως καὶ διαφόρους ἀνάγκας καὶ πόθους, ἀντιλαμβάνονται τὸ περιβάλλον των διαφοροτρόπως, δίδουν εἰς αὐτὸ διάφορον ἀξίαν, διαφοροτρόπως φαντάζονται καὶ ποθοῦν τὴν κατάστασιν (τὰς σχέσεις, τὴν διάταξιν, τὴν ὀργάνωσιν) τῆς ὁμάδος καὶ ἐπιδιώκουν διάφορον διαμόρφωσιν τῆς ὁμάδος (τὸ κόμμα εἶναι κατ' ἀρχήν, ὅπως ἔχω καταδείξει, ὁ κατ' ἰδίαν ἄνθρωπος).

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Η ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΥΦΗ ΤΟΥ ΚΑΤ' ΙΔΙΑΝ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Ὁ κοινωνικός, ὁ λεγόμενος «κανονικὸς» ἄνθρωπος.

Ἔπρεπε κυρίως νὰ θεωρεῖται ὡς αὐτόδηλον, ὅτι οἱ ἄνθρωποι εἶναι διάφοροι ὅπως σωματικῶς οὕτω καὶ ψυχικοπνευματικῶς. Λέγων δὲ τοῦτο ἐννοῶ, ὅτι εἶναι διάφοροι ἐκ φύσεως, διάφοροι κατὰ τὰς φυσικὰς των ἰδιότητας· ἄλλως εἶναι γεγονός, ὅτι δι' ἀσκήσεως ἐκ τῶν ὑστέρων καὶ δι' ἐκπαιδεύσεως παρουσιάζονται διαφοραί. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ εἶναι κοινωνικὸν φαι-

νόμενον: τὸ μέσος - ὅρος - πνεῦμα εἰς τοὺς πλουσίους κύκλους καὶ τὸ μέσος-ὅρος - πνεῦμα ὡς υἱὸς πτωχῆς οἰκογενείας καὶ ὡς πτωχὸς ἄνδρας ἔγιναν διάφοροι διὰ τῶν μέσων, τὰ ὁποῖα εἶχον νὰ διαθέσουν πρὸς ἐξέλιξίν των καὶ διὰ τοῦ περιβάλλοντος, ἐν τῷ ὁποίῳ ζοῦν, μολονότι καὶ οἱ δύο εἶχον ἐκ φύσεως τὴν αὐτὴν ὁμοίαν ἰδιότητα. Ἀλλ' ἀκριβῶς δὲν ἔχουν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἐκ φύσεως τὴν αὐτὴν ἰδιότητα καὶ οἱ ἄνθρωποι εἶναι διάφοροι ἐκ φύσεως ἀσχέτως πρὸς τὸν κοινωνικὸν κύκλον (τὸ κοινωνικὸν οἰκονομικὸν στρῶμα), ἐν τῷ ὁποίῳ γεννῶνται.

Ἡ πάντως αὐτόδηλος αὕτη γνώμη ἐθεωρήθη μόλα ταῦτα ὡς ἀμφίβολος καὶ ἐτέθη ὡς πρόβλημα, ἐὰν οἱ ἄνθρωποι εἶναι πράγματι ψυχικῶς καὶ πνευματικῶς διάφοροι, διότι νεωστὶ ἡ φιλοσοφικὴ φαινομενολογικὴ λεγομένη διδασκαλία καὶ ἡ λεγομένη ἀτομιστικὴ ψυχολογία παρέσχον δῆθεν νέαν βάσιν εἰς τὴν παλαιὰν σοσιαλιστικὴν ἄποψιν, ὅτι οἱ ἄνθρωποι γεννῶνται ὅμοιοι. Καὶ ὅμως αἱ διδασκαλίαι αὗται δὲν εἶναι ὀρθαί.

Ἡ παλαιὰ σχεδὸν ἐγκαταλειφθεῖσα διδασκαλία τοῦ σοσιαλισμοῦ, ὅτι οἱ ἄνθρωποι εἶναι διάφοροι ἕνεκα τοῦ περιβάλλοντος, ἐν τῷ ὁποίῳ συλλαμβάνονται, γεννῶνται καὶ ἐκπαιδεύονται, εἶναι δυνατὸν νὰ μὴ ληφθῇ πλέον ὑπ' ὄψιν καὶ ἐνταῦθα ὑπ' ἐμοῦ· ἡ διδασκαλία αὕτη εἶναι ἤδη βιολογικῶς ἀβάσιμος, ἰσχύουν δὲ κατ' αὐτῆς ὅ,τι θὰ εἴπω κατὰ τῆς φαινομενολογικῆς καὶ ἀτομιστικῆς ψυχολογικῆς ἀπόψεως. Κυρίως δὲν θὰ μ' ἐνδιέφερεν ἐνταῦθα καὶ ἡ φαινομενολογικὴ διδασκαλία· ἀλλὰ εἰσήχθη εἰς τὴν κοινωνιολογίαν, γενομένης προσπαθείας (1), ὅπως δι' αὐτῆς λυθῇ τὸ πρόβλημα, τὸ ὁποῖον μ' ἀπασχολεῖ ἐνταῦθα, ἤτοι τὸ ζήτημα, ἐὰν ὁ κατ' ἰδίαν ἄνθρωπος ἢ ἡ ὁμὰς (ἡ κοινωνία) εἶναι τὸ πραγματικόν, τὸ αὐτὸ καθ' ἑαυτό. Εἶναι λοιπὸν ἀξιοσημείωτον, ὅτι ἡ φαινομενολογικὴ αὐτὴ διδασκαλία ἀρνεῖται τὴν διαφορὰν τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὰς φυσικὰς ἰδιότητας καὶ γενικῶς τὰς φυσικὰς ἰδιότητας· τὰ διάφορα «ἰδιαζόντως διατυπωθέντα ἐγὼ» (eigengeformte Jch), λέγει, παρήχθησαν διὰ ἰδιαιτέρων συμβάντων ἐν τῷ βίῳ (Erleben) καὶ δὲν ὑπάρχει τίποτε τὸ ὁμοιάζον πρὸς ἰδιότητας καὶ λειτουργίας ἢ δυνατότητας λειτουργιῶν, ἤτοι φυσικὰς καλὰς ἢ κακὰς προδιαθέσεις (Anlage). Ἀλλ' ἀκριβῶς αἱ δοξασίαι αὗται εἶναι τόσον ἀξιοσημείωτοι ὅσον καὶ ἐσφαλμέναι. Ἀξιοσημείωτοι εἶναι, διότι δὲν προσαρμόζονται εἰς τὸ σύστημα, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐκτίθενται· ἐν τῷ συστήματι τούτῳ γίνεται λόγος περὶ «ἰδιοφυΐας» (ἢ ἰδιάζοντος γνωρίσματος Eigenheit) τοῦ ἀτόμου, τοῦ κατ' ἰδίαν ἀνθρώπου (2), ἡ ὁποία μόλα ταῦτα δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναί τι ἄλλο παρὰ ἡ φύσις, ἡ φυσικὴ ἰδιότης τοῦ κατ' ἰδίαν ἀνθρώπου. Ἀλλὰ οὕτως ἢ ἄλλως ἐσφαλμένη εἶναι ἡ γνώμη, κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν ὑπάρχουν φυσικαὶ ἰδιότητες· φυσικὴ ἰδιότης εἶναι ἡ ὡρισμένη ἰδιάζουσα ἀντενέργεια ἑκάστου

---

1) Πρβλ. Th. Litt Individuum und Gesellschaft. Grundlegung der Kulturphilosophie. Τρίτη ἐκδ. 1926.

2) Πρβλ. Litt σελ. 207, 217 καὶ συχνά.

ἀνθρώπου κατὰ ἐνεργειῶν ἔξωθεν· πῶς ἄλλως χωρὶς τὴν ἐκδοχὴν φυσικῆς ἰδιότητος νὰ ἐξηγηθῇ, ὅτι π.χ. ὁ Βέετοβεν εἶναι τελείως διάφορος τοῦ κοινοῦ ἀνθρώπου, ἀκόμη καὶ τῶν ἄλλων μουσικῶν καὶ ὅτι π.χ. οἱ Ἑβραῖοι μὲν παρήγαγον θρησκευτικὴν στάσιν τοῦ βίου, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι - Ἴωνες (ἀκόμη διάφοροι καὶ τῶν Δωριέων) φιλοσοφίαν ; πῶς νὰ ἐξηγηθῇ ἄνευ ἐκδοχῆς φυσικῶν ἰδιοτήτων ἡ διαφορὰ τῶν κατ' ἰδίαν ἀνθρώπων κατὰ τὰς ἀντιλήψεις των περὶ βίου ἐντὸς μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ὁμάδος ; Φυσικὴ ἰδιότης εἶναι, διὰ νὰ τὸ ἐπαναλάβω, μία τάσις ἔνδοθεν πρὸς ὡρισμένην ἐνέργειαν. Ὁ ἄνθρωπος μέσου ὅρου δὲν ἔχει ἰδιαιτέραν φυσικὴν ἰδιότητα (ἰδιοφυΐαν), ἔχει ὅμως εἰς βαθμόν τινα καὶ εἰς κατάστασιν οἱανδήποτε τὴν ἱκανότητα, ὅπως ἀντιδράσῃ κατὰ τὴν ἰδιοφυΐαν (κατὰ φυσικὴν ἰδιότητα) παρουσιαζομένην εἰς ὡρισμένα ἄτομα (εἰς ὡρισμένους κατ' ἰδίαν ἀνθρώπους) θὰ ἐπανέλθω ἀκόμη εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο. Ἐάν τις ἀποξέσῃ τὸν σημερινὸν (πολιτισμένον) ἄνθρωπον, εὑρίσκει, ἀνέγνωσα κάπου νὰ λέγεται, τὸν παλαιὸν βάρβαρον, λοιπὸν ἡ ἐξέλιξις τοῦ πολιτισμοῦ γίνεται ἐξ ἑαυτῆς καὶ ὄχι διὰ κατ' ἰδίαν ἀνθρώπων ἐχόντων ὡρισμένην ἰδιοφυΐαν· ἀλλὰ κατὰ τοὺς καθορισμοὺς αὐτοὺς πρόκειται μᾶλλα ταῦτα περὶ ἐσφαλμένων γνωμῶν : δὲν θ' ἀρνηθῶ, ὅτι ἐάν τις ἀποξήσῃ τὸν σημερινὸν ἄνθρωπον, ἤτοι ἐάν τις τὸν ἐκλάβῃ χωρὶς τὸν πολιτισμόν του, εὑρίσκει τὸν παλαιὸν βάρβαρον, ἀλλὰ τὸ γεγονὸς αὐτὸ ἀφορᾷ τὴν ἠθικότητα, τὴν ἠθικὴν ἐξέλιξιν τοῦ κατ' ἰδίαν ἀνθρώπου, γενικῶς τῶν ἀνθρώπων, ὄχι ὅμως καὶ τὴν διαφορὰν αὐτῶν κατὰ τὴν ἰδιοφυΐαν, τὴν φυσικὴν ἰδιότητα, διότι ἀκριβῶς καὶ οἱ βάρβαροι λαοὶ εἶναι διάφοροι καὶ ὡς ὁμάδες καὶ ὡς ἄτομα.

Ὅ,τι λέγω κατὰ τῆς φαινομενολογικῆς διδασκαλίας, ὅπως αὕτη εἰσήχθη εἰς τὴν κοινωνιολογίαν, ἰσχύει καὶ κατὰ τῆς ἀτομικῆς ψυχολογίας, ἡ ὁποία ἐκλαμβάνει τὸν κατ' ἰδίαν ἄνθρωπον κατὰ τὴν γέννησίν του τελείως δι' ἄγραφον χάρτην. Κατὰ τὴν ἀτομιστικὴν ψυχολογίαν δηλαδὴ ὁ τελείως ὡς ἄγραφος χάρτης εἰς τὸν κόσμον ἐρχόμενος ἄνθρωπος (κατ' ἰδίαν ἄνθρωπος, ὁ κάθε ἕνας) λαμβάνει τὸ περιεχόμενόν του (τὰς ἰδιότητάς του) τὸ πρῶτον ἐν τῇ ὁμάδι ἐκ τοῦ περιβάλλοντος, ἐκ τῆς ὁμάδος καὶ διὰ θάρρους καὶ ἀσκήσεως. Ἀλλὰ ἐγὼ δὲν ἐννοῶ ἀκριβῶς, πῶς τότε δὲν γίνεται φροντίς, ὅπως καλλιεργοῦνται Beethoven καὶ Φειδίαι κτλ. καὶ διατί οἱ κατ' ἰδίαν ἄνθρωποι ἀντενεργοῦν κατὰ τοῦ περιβάλλοντός των ἐκ τῶν προτέρων τελείως διαφοροτρόπως. Τὸ τονίζω καὶ πάλιν, ὅτι γίνεται μὲν ὁ ἄνθρωπος μέσου ὅρου διὰ τοὺ περιβάλλοντος καὶ δι' ἐκπαιδεύσεως (ἀνατροφῆς), θὰ ἐπανέλθω ἀκόμη εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο, ἀλλὰ γίνεται ἀκριβῶς μόνον ὅ,τι εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ ἐπὶ τῇ βάσει οἱασδήποτε φυσικῆς του κλίσεως (ἰδιότητος).

Ἐλέχθη, ὅτι ἡ θεωρία περὶ ἱκανοτήτων τῶν ἀνθρώπων εἶναι μία πολὺ ἀναπαυτικὴ θεωρία· οἱ πλούσιοι πιστεύουν, ὅτι ἡ θέσις των ὀφείλεται εἰς τὰς ἱκανότητάς των καὶ ἐξηγοῦν ἔπειτα κατ' ἀντίθετον τρόπον τὴν θέσιν τῶν πτωχῶν. Ἀλλὰ ἂς λέγουν οἱ πλούσιοι ὅ,τι θέλουν, ἀντικειμενικῶς πρῶτον μὲν δὲν εἶναι ἐσφαλμένον, ὅτι ἄνδρας γεννηθεὶς ὡς παιδίον πτωχὸν καὶ

ἀνελθὼν ὅλας τὰς οἰκονομικὰς κλίμακας ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἐπέτυχε τὰ πάντα διά τινων ἱκανοτήτων του καὶ δεύτερον ὅταν λέγω, ὅτι ὑπάρχουν ἰδιοφυΐαι, δὲν πρόκειται περὶ πλουσίων καὶ πτωχῶν, ἀλλὰ περὶ ψυχικῶν καὶ πνευματικῶν διαφορῶν τῶν ἀνθρώπων γενικῶς, ἡ δὲ διαφορὰ αὐτὴ δὲν εἶναι δυνατὸν ν' ἀμφισβητηθῇ.

Ἐν πρώτοις λοιπὸν πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς γεγονός, ὅτι τὰ συναισθήματα ἡδονῆς καὶ ἄλγους καὶ τὰ πάθη καὶ αἱ ὁρμαί, μολονότι εἶναι ἀρχικαὶ ἀνθρώπινοι (καὶ γενικῶς ζωϊκαὶ) ἰδιότητες δὲν παρουσιάζονται μόλα ταῦτα εἰς ὅλα τὰ κατ' ἰδίαν ὄντα, ἀκόμη οὔτε καὶ ἐντὸς τοῦ ἰδίου εἴδους, εἰς τὸν ἴδιον βαθμὸν ἰσχύος καὶ οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἑπομένως συναισθηματικῶς (ὅσον ἀφορᾷ γενικῶς τὴν συγκινητικότητα) διάφοροι. Ἐπίσης διάφοροι εἶναι οἱ ἄνθρωποι πάντως καὶ πνευματικῶς, ἐπειδὴ ἡ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ ἀφυοῦς (τοῦ ἀνοήτου, τοῦ βλακός), τοῦ πνευματικῶς ἀνικάνου καὶ τοῦ εὐφυοῦς καὶ τοῦ μεγαλοφυοῦς δὲν εἶναι βεβαιότατα τεχνητὴ καὶ δὲν δύναται νὰ παραχθῇ κατά τινα τρόπον αὐθαιρέτως. Τὸν πνευματικῶς ἀνίκανον εἶναι δυνατὸν ν' ἀνυψώσῃ κανείς, ὑποβοηθῶν αὐτόν, ἀλλὰ δὲν θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ τὸν καταστήσῃ μεγαλοφυΐαν, Πλάτωνα ἢ Ἀριστοτέλην. Τὸ ὑπερβολικόν μου τοῦτο παράδειγμα δίδει σύντομον καὶ ἀκριβῆ ἀπάντησιν εἰς τὸ ζήτημα. Δὲν εἶναι ὅμως ὀλιγότερον ἀληθές, ὅτι ὁ Πλάτων ἢ ὁ Ἀριστοτέλης εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι φιλόδοξοι ὅπως καὶ ὁ πνευματικὸς ἀνίκανος, ἀδιάφορον ἐν ποίῳ βαθμῷ καὶ μὲ ποῖον ἀντικείμενον.

Παραδέχομαι λοιπὸν ἐπὶ τῇ βάσει ἀλλαχοῦ γενομένων ἐρευνῶν μου περὶ τοῦ θέματος (1) ἕνα «τύπον» τοῦ «κανονικοῦ» ἀνθρώπου. Κατὰ ταῦτα παρουσιάζεται ἐν ἑκάστῳ ἀνθρώπῳ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον καθαρῶς ἡ ἑξῆς ψυχικὴ κατάστασις: ἕκαστος ἄνθρωπος ἔχει ψυχικῶς αἴσθησιν-συνείδησιν-συγκινητικώτητα, πνευματικῶς δὲ ἀντίληψιν, μνήμην, ἔνστικτον καὶ ἱκανότητα συνδυασμῶν. Μάλιστα δὲ ἡ συνείδησις τοῦ ἀνθρώπου ἐν διαφορᾷ τῆς συνειδήσεως τῶν ζῴων εἶναι καὶ συνείδησις τοῦ περιεχομένου τῆς αἰσθήσεως καὶ τῆς συγκινητικότητος, εἶναι δηλαδὴ συνείδησις παραστάσεων, ἡ δὲ ἱκανότης τῶν συνδυασμῶν εἶναι καὶ ἱκανότης πρὸς σχηματισμὸν ἐννοιῶν καὶ κρίσεων διὰ ἐννοιῶν ἤτοι διανόησις (σκέψις). Ὅσον ἀφορᾷ τὴν συγκινητικότητα ἔχει ὁ «τύπος» οὗτος τοῦ «κανονικοῦ» ἀνθρώπου ὅλας τὰς συγκινήσεις (συναισθήματα), ὅπως καὶ τὰ λοιπὰ ζῷα, ἤτοι ἡδονὴν καὶ ἄλγος καὶ τὰς τροποποιήσεις αὐτῶν, ἤτοι χαρὰν καὶ λύπην, ὀργὴν καὶ τὴν ἐρωτικὴν ὁρμὴν καὶ τὸ ἔνστικτον τῆς αὐτοσυντηρησίας. Ὁ ἄνθρωπος ὅμως οὗτος ἔχει περὶ πλέον καὶ εἰδικὰς ἀνθρωπίνους ἰδιότητας, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἀκριβῶς προϊόντα τῆς διανοητικῆς ἱκανότητος (ἤτοι τῶν συνδυασμῶν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς συνειδήσεως τοῦ περιεχομένου τοῦ ψυχικοῦ βίου) καὶ τοῦ συνδυασμοῦ αὐτῆς μετὰ τῆς συγκινητικότητος· π. χ. ἕκαστος ἄνθρωπος ἐκλέγει τὸ ἐρωτικόν του ἀντικείμενον, ἔχει τὴν τάσιν πρὸς ἔρευναν, πρὸς φιλοσο-

1) Πρβλ. τὸ σύγγραμμά μου «Ὁ ψυχικὸς βίος τῶν ἀνθρώπων» σελ. 177 κ.ἑ.

φίαν (τὴν τάσιν τοῦ «διατί»), πρὸς καλλιτεχνίαν (τάσιν πρὸς διάπλασιν), πρὸς δόξαν καὶ τιμάς, πρὸς οἰκονομίαν (ἀπόκτησιν, κέρδος) κτλ. Διὰ νὰ τὸ εἴπω συντόμως: ὁ κοινὸς «τυπικὸς» (ὡς «τύπος» θεωρούμενος) «κανονικὸς» ἄνθρωπος εἶναι ἔργον μωσαϊκὸν ἐξ ὅλων τῶν δυνατῶν ἰδιοτήτων: πεῖνα, ἔρως, χαρά, λύπη, πόνος, δειλία, θάρρος, πραότης, μῖσος, ὀργή, ἀλληλοβοήθεια, ἀντιπάθεια, συμπάθεια, αὐτοθυσία, ὠμότης, κυριαρχικότης, ὑποταγή, φιλονεικία, φιλειρηνικότης, κοινωνικότης κτλ. φιλοδοξία, φιλοχρηματία, οἰκονομικότης, ἀσωτία κτλ. πονηρία, ραδιουργία, μοχθηρία, φιλεκδίκησις, ζῆλος, ζηλοτυπία κτλ. καλλιτεχνικότης, φιλοσοφικότης, μαθηματικότης, ἐρευνητικότης κτλ.

Αἱ ἰδιότητες αὗται ἀνήκουν ἅπασαι εἰς διαφόρους συνδυασμοὺς καὶ εἰς διαφόρους βαθμοὺς ἰσχύος ἑκάστῳ ἀνθρώπῳ (ἀποτελοῦν τὸν «τύπον» τοῦ «κανονικοῦ» ἀνθρώπου), μολονότι ὁ τυπικὸς οὗτος κανονικὸς ἄνθρωπος ἔχει ὡς κυρίαν ὁρμὴν τὴν πεῖναν καὶ τὴν γενετήσιον ὁρμήν. Αἱ ἰδιότητες ἐκεῖναι ἅπασαι ἄνευ ἐξαιρέσεως εἶναι ἔμφυτοι, ἕκαστος ἄνθρωπος τὰς φέρει μαζύ του εἰς τὸν κόσμον, εἶναι τὰ ἐπακολουθήματα τοῦ ψυχικοῦ βίου, εἶναι φυσικὴ ροπὴ καὶ προδιάθεσις, δὲν σχηματίζονται τὸ πρῶτον διὰ τῆς πείρας τοῦ βίου, μολονότι καλλιεργοῦνται διὰ τῆς πείρας ταύτης καὶ ἐνισχύονται. Ὡς ἐκ τούτου ὅμως λαμβάνει καὶ ἡ τάσις πρὸς αὐτοσυντηρησίαν τοῦ ἀνθρώπου κατ' ἀρχὴν μεγαλυτέραν περιοχὴν καὶ τελείως ἄλλην σημασίαν παρὰ ἡ τάσις πρὸς αὐτοσυντηρησίαν εἰς τὰ ἐπίλοιπα ζῷα. Ἤτοι: τάσις πρὸς αὐτοσυντηρησίαν εἶναι εἰς τὸν ἄνθρωπον ἡ τάσις πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς ὅλης ὀντότητός του, διότι ὅλαι αἱ ἰδιότητες καὶ ἰδιοφυΐαι τείνουν κατ' ἀρχὴν πρὸς πραγματοποίησιν, τείνουν πρὸς ἱκανοποίησιν, ἐννοεῖται, ἀναλόγως τῆς ἰσχύος, μὲ τὴν ὁποίαν παρουσιάζονται εἰς ἕνα ἕκαστον ἄνθρωπον.

Δηλαδή: ὁ «τύπος» τοῦ «κανονικοῦ» ἀνθρώπου εἶναι μόνον μία ἀρχὴ (ἀκριβῶς ἕνας «τύπος»). Οἱ ἄνθρωποι τῆς πραγματικότητος εἶναι διάφοροι ἐντὸς τῆς ἀρχῆς αὐτῆς (τοῦ «τύπου») ἀναλόγως τῆς ἰσχύος, μὲ τὴν ὁποίαν παρουσιάζονται αἱ ἰδιότητες ἐκεῖναι, καὶ ἀναλόγως τῆς ἐπικρατούσης, τῆς ὑπερισχυούσης ἰδιότητος καὶ τῆς ἰσχύος της. Οἱ ἄνθρωποι εἶναι λοιπὸν διάφοροι ἀναλόγως τοῦ βαθμοῦ τῆς συγκινητικότητος μεταξὺ ἄκρας συναισθηματικότητος καὶ ἀμβλύτητος, μεταξὺ εὐθυμίας καὶ μελαγχολίας, μεταξὺ ταχύτητος καὶ ἀδρανείας κατὰ τὴν προσέλευσιν καὶ ἀπομάκρυνσιν τῆς συναισθηματικῆς καταστάσεως· εἶναι διάφοροι ἀναλόγως τῆς ἱκανότητος ὅπως ἀντιλαμβάνωνται, ἐνθυμοῦνται, ἔχουν παραστάσεις, σχηματίζουν ἐννοίας καὶ κρίσεις, ἀναλόγως τοῦ πλούτου ἐννοιῶν καὶ κρίσεων, ἀναλόγως τῆς ἱκανότητος πρὸς ἔρευναν, πρὸς φιλοσοφίαν, πρὸς καλλιτεχνίαν κτλ., συντόμως: οἱ ἄνθρωποι εἶναι διάφοροι ἀναλόγως τοῦ δυνατοῦ συνδυασμοῦ ὅλων ἐκείνων τῶν ἰδιοτήτων καὶ ἀναλόγως τοῦ βαθμοῦ τῆς ἰσχύος αὐτῶν. Αἱ δὲ διαφοραὶ αὐταὶ τῶν ἀνθρώπων ἀναμεταξύ των εἶναι ἀκριβῶς τόσον φυσικαὶ (ὄχι τὸ πρῶτον ἐκ τῶν ὑστέρων ἐν τῇ ὁμάδι ἐκ τῶν σχέσεων τῶν ἀνθρώπων παραχθεῖσαι), ὅσον φυσικαὶ εἶναι καὶ αἱ ἰδιότητες ὅλαι, αἱ ὁποῖαι εἶναι,

ὅπως κατέδειξα, ἢ ἁπλᾶ ἐπακολουθήματα τῆς διανοητικῆς ἱκανότητος ἢ καὶ ἐπακολουθήματα τοῦ συνδυασμοῦ αὐτῆς μὲ τὴν συγκινητικότητα.

Ὅλαι δὲ αἱ ἰδιότητες αὗται καὶ αἱ διαφοραὶ τῶν ἀνθρώπων ἀναμεταξύ των κατὰ τὰς ἰδιότητας των (ἤτοι κατὰ τὴν ὑπερισχύουσαν ἰδιότητα, κατὰ τὸν συνδυασμὸν τῶν ἰδιοτήτων καὶ τὴν ἰσχύν των) ἔχουν μεγάλην σημασίαν ἐν τῷ ὁμαδικῷ βίῳ καὶ (κατασκευαστικῶς ἐκφραζόμενον) κατὰ τὸν σχηματισμὸν (ὅπερ τὸ αὐτό : κατὸ τὴν ἑκάστοτε ὀργάνωσιν) τῆς ὁμάδος. Ἰδοὺ ἐν πρώτοις ἡ διαφορὰ μεταξὺ μεγάλων καὶ κοινῶν ἀνθρώπων, μεγάλων, οἱ ὁποῖοι δροῦν καὶ κοινῶν, τοῦ σωροῦ τούτου τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι λαμβάνουν μέρος, ἀκολουθοῦν, ὑποτάσσονται κτλ. Οἱ μεγάλοι εἶναι οἱ ἔχοντες μίαν οἱανδήποτε ἰδιότητα ἢ καὶ τοὺς διαφοροτρόπους συνδυασμοὺς αὐτῶν εἰς δύναμιν ἀνυψωμένους, μεγάλοι λοιπὸν ὄχι ἐν τῇ ἐννοίᾳ μόνον ἠθικῆς ἀξίας : μεγάλοι ἐν τοῖς θρησκευτικοῖς (ἱδρυταὶ θρησκευμάτων), μεγάλοι ἐν τοῖς πολιτικοῖς, μεγάλοι ἐν φιλοσοφίᾳ καὶ ἐρεύνῃ κτλ. μεγάλοι ἐν τοῖς ἀντικοινωνικοῖς κτλ.

Ὅτι οἱ μεγάλοι ὁδηγοῦν, εὑρίσκουν ὀπαδούς, ἐπιβάλλονται καὶ σχηματίζουν ὁμάδα ἀνθρώπων (ἤτοι ἑκάστοτε ἐκ νέου ὀργανώνουν τὴν ὁμάδα) βασίζεται ἀκριβῶς ἐπὶ τοῦ γεγονότος, ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἔχουν ἐκ φύσεως κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἰσχυρὰς τὰς αὐτὰς ἰδιότητας. Κοινωνιολογικῶς ἔχουν βασικὴν σημασίαν αἱ ἑξῆς ἰδιότητες : τάσις πρὸς κυριαρχίαν, τάσις πρὸς ὑποταγήν, ἱκανότης πρὸς ἀντίστασιν, ἐπιδεκτικότης ὑποβολῆς, τάσις πρὸς τιμὰς καὶ δόξας κτλ. Ἀγάπη καὶ μῖσος καὶ γενικῶς ὅλαι αἱ ἰδιότητες, τὰς ὁποίας ἀπηρίθμισα ἀνωτέρω, ἔ ουν, ἐννοεῖται, μεγάλην κοινωνιολογικὴν σημασίαν· ἀλλὰ ὅλαι αὗται αἱ ἄλλαι ἰδιότητες λαμβάνουν ἀξίαν ἐν τῇ ὁμάδι τὸ πρῶτον δι' ἐκείνων τῶν κοινωνιολογικῶν βασικῶν ἰδιοτήτων· ἀκόμη καὶ αὐτὴ ἡ ἀγάπη δὲν ἐκφράζει τι ὡρισμένον περὶ τῆς σχέσεως τῶν ἀγαπωμένων ἀνθρώπων ὡς ὁμάδος, διότι προκειμένου περὶ τῆς ὑφῆς τῆς ὁμάδος εἶναι ἀδιάφορον, ἐὰν οἱ δύο οὗτοι ἄνθρωποι ἀγαπῶνται, τὸ σπουδαῖον εἶναι ἡ ὀργάνωσις, ἡ ὁποία ὑπάρχει ἐν τῇ ὁμάδι· ἤτοι οἱ δύο ἐκεῖνοι εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποχωροῦν διαρκῶς ὁ εἷς εἰς τὸν ἄλλον, ἀλλὰ εἶναι δυνατὸν ὁ εἷς ἐξ αὐτῶν νὰ εἶναι περισσότερον «ἐρωτευμένος» καὶ νὰ ὑποχωρῇ αὐτὸς διαρκῶς, δηλαδὴ νὰ ἐκπληρώνῃ τὴν θέλησιν τοῦ ἄλλου καὶ νὰ εἶναι λοιπὸν (ἐνσυνειδήτως ἢ ἀσυνειδήτως) ὑποτεταγμένος εἰς αὐτόν. Τὸ αὐτὸ δὲ ἰσχύει καὶ περὶ τῶν θρησκευτικῶν, καλλαισθητικῶν, πολεμικῶν καὶ τόσων ἄλλων συναισθημάτων καὶ ἀπόψεων, τὰ ὁποῖα εἶναι δυνατὸν ν' ὑποτελοῦν οὕτως εἰπεῖν τὸ περιεχόμενον τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης ὁμάδος ἀνθρώπων, ἀκόμη δὲ καὶ περὶ τῆς γενικῆς ἀνθρωπίνης ἀνάγκης συνομιλίας. Διὰ τοιούτων ἀναγκῶν καὶ ἰδιοτήτων (ἰσχυρᾶς καὶ ὡρισμένης χροιᾶς θρησκευτικότητος κτλ.) εἶναι δυνατόν, ὅπως ἐξ ἀγάπης (ἐξ ἔρωτος), νὰ παραχθοῦν ὁμάδες μὲ ὡρισμένον χαρακτῆρα ἢ καὶ νὰ ὑφίστανται ἐκ φύσεως τοιαῦται ὁμάδες (π.χ. ἡ φυλή, τὸ ἔθνος)· ἀλλὰ δι' ἄλλων ἰδιοτήτων προξενεῖται ἡ ὀργάνωσις, ἡ συνύπαρξις, ἡ ἑνότης τῶν ἀνθρώπων τῶν ὁμάδων τούτων, δημιουργεῖται ἡ ὑφὴ

τῶν ὁμάδων των. Εἶναι λοιπὸν δυνατὸν καὶ πρέπει τινὲς τῶν ἀνθρωπίνων ἰδιοτήτων, τὰς ὁποίας ἠρίθμισα ἀνωτέρω, νὰ ὀνομασθοῦν κυρίως κατηγορίαι κοινωνικῆς ὑφῆς· αὗται εἶναι : ἡ τάσις (τὸ ἔνστικτον) πρὸς κυριαρχίαν, τὸ ἔνστικτον (ἡ τάσις) πρὸς ὑποταγὴν κτλ. τὰ ὁποῖα εἶναι ἰδιότητες τῶν ἀνθρώπων, τὰς ὁποίας ὀνομάζω καὶ ἐνστικτα, διότι παρουσιάζονται καὶ εἰς τὰ ζῷα καὶ ζητοῦν ἱκανοποίησιν ἐκ φύσεως καὶ διότι, διὰ τοῦ ἀνθρώπου (ἐν τῷ ἀνθρώπῳ) λαμβάνουσαι ἐνσυνείδητον περιεχόμενον, μόλα ταῦτα δὲν εἶναί τι ἄλλο παρὰ ἕνα φυσικὸν προϊὸν ψυχικῆς καὶ πνευματικῆς ποιότητος.

Αἱ σπουδαιότεραι τῶν ἰδιοτήτων τούτων (τῶν κατηγοριῶν κοινωνικῆς ὑφῆς) εἶναι ἡ φιλαρχία (εἰς διαφόρους βαθμοὺς) καὶ ἡ φιλυποταγή, τὸ ἔνστικτον τῆς ὑποταγῆς. Καὶ τὰ δύο εὑρίσκονται ἐν ἐνεργείᾳ ἤδη ἐν τῇ ἀγέλῃ καὶ δημιουργοῦν τάξιν ἐν αὐτῇ. Ἂς ληφθῇ μόνον ὑπ' ὄψιν τὸ γνωστότατον, ἤτοι τὸ τί συμβαίνει ἐν τῷ ὀρνιθῶνι· ὀρθῶς ἐλέχθη, ὅτι ἐν τῷ ὀρνιθῶνι κυριαρχεῖ μία κοινωνικὴ κλίμαξ κτυπήματος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, Hackliste (1), ὅτι δηλαδὴ ἐν τῷ ὀρνιθῶνι κάθε ὄρνιθα ἔχει οὕτως εἰπεῖν τὸ δικαίωμα (κατ' ἀκολουθίαν τῆς ἰσχύος της) νὰ κτυπᾷ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῆς ἄλλης, ἄλλων, αἱ ὁποῖαι τὸ ὑποφέρουν ἄνευ ἀντιστάσεως· ἑκάστη ὄρνιθα τείνει ἀκριβῶς πρὸς κυριαρχίαν ἄλλων, ἀντιστρόφως δὲ ὑποκύπτει καὶ ὑποτάσσεται ἑκάστη εἰς τὴν ἰσχυροτέραν, ὅλων δὲ κυριαρχεῖ ὁ πετεινός. Ταῦτα πάντα συμβαίνουν κατὰ τὸ ἔνστικτον, εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὸ ἔνστικτον γίνεται ἐνσυνείδητον περιεχόμενον θελήσεως, κατὰ τύπον ὅμως γεννᾶται καὶ ἐνταῦθα μία παρομοία κοινωνικὴ κλίμαξ κτυπήματος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ὅπως ἐν τῷ ὀρνιθῶνι, ἡ κοινωνικὴ κλίμαξ αὕτη εἶναι ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ κοινωνικῷ βίῳ, ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ὁμάδι, τὰ διάφορα στρώματα τῶν κυριαρχούντων (τῶν δεσποζόντων) καὶ τῶν ὑποκυπτόντων. Ἐν τῇ ἀνθρωπίνῳ ὁμάδι (κοινωνίᾳ, πολιτείᾳ) παρουσιάζονται κατ' ἀκολουθίαν (ὡς ἐπακολουθήματο) τῆς τάξεως ταύτης (τῆς κοινωνικῆς κλίμακος κτυπήματος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, κλίμακος διαβαθμίσεως κυριαρχιῶν, διαστρωματώσεως), καθόσον μάλιστα αὕτη γίνεται διὰ τοῦ νόμου περὶ κληρονομίας μία τάξις παρὰ τὴν φύσιν (μία κοινωνικὴ κλίμαξ κτυπήματος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς παρὰ τὴν φύσιν), καὶ αἱ ἰδιότητες ἀνεκτικότης, ὑπομονή, μῖσος καὶ ἄλλαι, ἀλλὰ καὶ θαυμασμός, σεβασμός, λατρεία κτλ.

Ὅστις θέλει ἐνταῦθα ἠθικολογῶν νὰ ὁμιλῇ κατά τινα τρόπον περὶ ἐγωφιλικῶν καὶ ἑτεροφιλικῶν συναισθημάτων καὶ τάσεων, ἀγνοεῖ πάντως τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου· πᾶς ἄνθρωπος ἐργάζεται, ἐνεργεῖ ἀκριβῶς συμφώνως πρὸς ἐσωτερικὰς τάσεις, συμφώνως πρὸς τὰς ἰδιότητάς του, ἀδιάφορον ἐὰν ὠφελεῖ ἢ βλάπτει τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους· θ' ἀναφέρω, διὰ νὰ ἐξηγηθῶ ἄνευ παρεξηγήσεων, τὸ ὕψιστον ὅλων τῶν φαινομένων ἀνθρωπίνης (ἀλλὰ καὶ γε-

1) Πρβλ. Schjelderup-Ebbe, Sozialpsychologie des Haushuhns, δημοσιευθὲν ὑπὸ Katz ἐν τῷ περιοδικῷ Zeitschrift für Psychologie τόμ. 28. 1922.

νικῶς ζωϊκῆς) ἐνεργείας, ἤτοι τὴν θυσίαν τῆς μητρὸς διὰ τὸ τέκνον της, τὸ θηλαζόμενόν της· ἡ μητέρα αὐτή, θυσιαζομένη, ἱκανοποιεῖ ἀκριβῶς τὸν ἑαυτόν της, θὰ ἦτο δυστυχεστάτη, ἐὰν θὰ ἔπρατε κατ' ἄλλον τρόπον, ἀλλ' ἀκριβῶς δὲν δύναται νὰ πράττῃ κατ' ἄλλον τρόπον, εἶναι ἡ ἰδιότης της, μία τάσις ἐν αὐτῇ, ἡ ὁποία ἱκανοποιεῖται, ὅταν αὕτη περιθάλπει τὸ τέκνον της μέχρι καὶ τῆς ἰδίας αὐτῆς ἐξαντλήσεως (ἐννοεῖται ὅτι ὁμιλῶ περὶ τῆς φυσικῆς κανονικῆς μητρός). Δηλαδή: ἕκαστος ἱκανοποιεῖ ἐν πρώτοις τὸν ἑαυτόν του· μολονότι ὁ ἕνας βλάπτων τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, ὁ ἄλλος ὀφελῶν καὶ βοηθῶν αὐτούς, ἀκόμη καὶ θυσιαζόμενος ὑπὲρ αὐτῶν. Ὁ ἠθικολόγος, ἐπιθυμῶν τὴν τάξιν ἐν τῇ ὁμάδι κατὰ ὡρισμένον τρόπον, εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπαινῇ καὶ νὰ ποιεῖται περὶ πολλοῦ τὸν τελευταῖον ἐκεῖνον, ἀλλ' οὐδείς, ἤτοι οὔτε οὗτος ὁ θυσιαζόμενος ὑπὲρ τῶν ἄλλων οὔτε ὁ ἠθικολόγος ἐξέρχονται τοῦ ἐγώ των: θυσιαζόμενος ἐκεῖνος ὑπὲρ τῶν ἄλλων ἱκανοποίησεν ἐν πρώτοις τὸν ἑαυτόν του, εἰργάσθη λοιπὸν κατὰ τὸ λεγόμενον ἐγωϊστικῶς, ὁ δὲ ἠθικολόγος, ἐὰν ἀληθής, γνήσιος, ἀποκαλύπτει τὸν ἑαυτόν του, κρίνει λοιπὸν ἐπίσης κατὰ τὸν λεγόμενον ἐγωϊστικὸν τρόπον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Ὁ λεγόμενος ἀκοινώνητος ἄνθρωπος.

Πρωτοῦ νὰ ἐξαγάγω συμπεράσματα ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἀποκτηθείσης ψυχολογικῆς γνώσεως τοῦ κοινωνικοῦ «κανονικοῦ» ἀνθρώπου καὶ καταστήσω κατανοητὴν τὴν τάξιν, τὴν ὀργάνωσιν ἐν τῇ ὁμάδι, θέλω νὰ ὑποβάλω τὴν ψυχολογικήν μου ἐκείνην ἀνάλυσιν εἰς μίαν ἀρνητικὴν δοκιμήν, προσπαθῶν ν' ἀνεύρω καὶ τὴν ψυχικὴν κατάστασιν τοῦ λεγομένου ἀκοινωνήτου ἀνθρώπου. Ἐπειδὴ ὅμως ἠσχολήθην ἤδη ἄλλοτε μὲ τὸ ζήτημα τοῦτο καὶ συνέγραψα καὶ μικρὰν πραγματείαν, θὰ ἐπαναλάβω ἐνταῦθα (μετά τινων προσθηκῶν) ἐν πρώτοις τὰ ἐκεῖ ἐκτεθέντα συντόμως.

Ὑπάρχουν τρία εἴδη ἀκοινωνήτων (μὴ κοινωνικῶν) ἀνθρώπων:

α) ἐν πρώτοις οἱ ἐγκληματίαι (πρὸ πάντων οἱ ἐκ γενετῆς)· οὗτοι εἶναι ἀπολύτως ἀντικοινωνικοί, ἤτοι δὲν προσαρμόζονται εἰς καμμίαν τάξιν (ὀργάνωσιν), μολονότι, ἐφόσον ἀποτελοῦν μίαν ἰδίαν ὁμάδα, γνωρίζουν μόλα ταῦτα μίαν τάξι· γάνωσιν), χωρίζονται εἰς ἀνωτέρους καὶ κατωτέρους, διατάσσοντας καὶ ἐκτελοῦντας (ἐκείνην τὴν ἰδιάζουσαν κοινωνικὴν κλίμακα κτυπήματος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐν τῷ ὀρνιθῶνι) κτλ.

β) οἱ ἰδεολόγοι, οἱ σχετικῶς ἀκοινώνητοι (ἀντικοινωνικοί), οἱ ὁποῖοι ἀποχωροῦν (πνευματικῶς ἀποχωροῦν) ἐκ τῆς ὑφισταμένης ὁμάδος ἕνεκα πόθου πρὸς «καλυτέραν» διάταξιν (ὀργάνωσιν) τῆς ὁμάδος, οἱ ὁποῖοι ὅμως ἐπίσης ἀναλόγως τῆς ταυτότητος τῶν γνωμῶν των περὶ κοινωνίας εἶναι δυνατὸν ν' ἀποτελέσουν ἰδιαιτέρας ὁμάδας μεταξύ των, αἱ ὁποῖαι, ἀκόμη καὶ ὡς παροδικαί, π.χ. ὡς ἁπλαῖ συνεντεύξεις, παρουσιάζουν φυσικώτατα κατ' ἀνάγκην μίαν ὀργάνωσιν καὶ ἡγέτας καὶ ὁδηγουμένους·

ἐδῶ ἐπιθυμῶ ν' ἀναφέρω καὶ τοὺς ἀκοινωνήτους (ἀντικοινωνικούς), οἱ ὁποῖοι ἀποχωροῦν (πνευματικῶς) ἐκ τῆς δεδομένης ὁμάδος (κοινωνίας, πολιτείας) ἐκ πτωχείας καὶ ἀπελπιστικῆς αὐτῶν καταστάσεως, χάνοντες πᾶσαν ἐλπίδα καλυτερεύσεως αὐτῆς·

γ) τέλος οἱ ἐρημῖται, οἱ ἀσκηταί, οἱ σχετικοὶ οὗτοι ἀντικοινωνικοὶ (ἀκοινώνητοι), οἱ ὁποῖοι στρέφουν τὰ νῶτα εἰς τὴν ἀνθρωπίνην κοινωνίαν (γενικῶς), διότι εἶναι ὀπαδοὶ τῆς κοινωνίας τῶν ἁγίων μετὰ τοῦ θεοῦ.

Ὅπως νομίζω, οἱ σύντομοί μου οὗτοι χαρακτηρισμοὶ τῶν εἰδῶν ἀκοινωνήτων, πάντως ἀνθρώπων ἔξω τοῦ «τύπου» τοῦ κοινοῦ «κανονικοῦ» ἀνθρώποι, ἀποδίδουν ἀκριβῶς τὴν φύσιν τοῦ ἀκοινωνήτου καὶ τὰς αἰτίας τῆς ἀκοινωνησίας (τῆς ἀντικοινωνικότητος) πολλῶν ἀνθρώπων. Οἱ ἀκοινώνητοι εἶναι ὅλοι κατὰ βάθος ἔν τινι βαθμῷ κατά τινα τρόπον ἐχθροὶ τῆς ὑφισταμένης κοινωνίας, ἀλλ' ἀκριβῶς διότι δὲν ἱκανοποιοῦνται ἐν τῇ ὑφισταμένῃ κοινωνίᾳ (πολιτείᾳ, ὁμάδι)· εἶναι χαρακτηριστικὸν ἄλλως, ὅτι ὅλοι οἱ ἀντικοινωνικοί, ἀναλόγως τῆς συμφωνίας τῶν συναισθημάτων καὶ ἀπόψεών των περὶ τῆς ὑφισταμένης καὶ τῆς δεούσης κοινωνίας (κοινωνικῆς διατάξεως, ὀργανώσεως), ἀποτελοῦν μεταξύ των ἰδίας ὁμάδας μὲ διατάξεις. Οἱ δὲ πόθοι των, ἤτοι αἱ ἀπόψεις των καὶ τὰ συναισθήματά των περὶ μιᾶς ἄλλης (δεούσης) ὀργανώσεως τῆς ὁμάδος (τῆς κοινωνίας, τῆς πολιτείας) καὶ ἡ ἐχθρότης των ἀπέναντι τῆς ὑφισταμένης εἶναι τὸ προϊὸν τοῦ χαρακτῆρός των, ἰδιοτήτων τινῶν (γενικῶν ἀνθρωπίνων) κυριαρχουσῶν ἐν αὐτοῖς καὶ τῆς ἰδιοσυστασίας των. Ἀναφέρω ἁπλούστατον παράδειγμα: ὁ φιλόδοξος καὶ ὁ τείνων πρὸς τιμὰς ἀποχωροῦν τοῦ κύκλου, ἐν τῷ ὁποίῳ ἤθελον νὰ τιμῶνται καὶ νὰ δοξάζωνται, διότι δὲν πραγματοποιεῖται ὁ πόθος των οὗτος, καὶ ζοῦν λοιπὸν ἄγνωστοι καὶ λησμονηθέντες εἰς ἄλλους κύκλους.

Εἶναι λοιπὸν φανερόν, ὅτι ὁ λεγόμενος ἀκοινώνητος (ἀντικοινωνικὸς) εἶναι ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος, ὅπως καὶ πᾶς ἄνθρωπος (ὁ κοινωνικός), ἐπιθυμεῖ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὸν ἑαυτόν του, ἀλλὰ μὴ ἐπιτυγχάνων τοῦτο ἐν τῇ ὑφισταμένῃ ὀργανώσει τῆς ὁμάδος, γίνεται ἐχθρὸς αὐτῆς, τὴν καταπολεμεῖ, θέλει τὴν καταστροφήν της, ἢ ἁπλῶς ἀποχωρεῖ πνευματικῶς ἐξ αὐτῆς, τὴν ἀποφεύγει (τὸ λάθε βιώσας). Πράγματι δὲ ὑπάρχουν οὕτως εἰπεῖν ἄπειροι βαθμοὶ ἀρνήσεως τῆς κοινωνίας καὶ ἄπειροι βαθμοὶ καὶ μορφαὶ τῆς ἀποχωρήσεως ἐκ τῆς ὑφισταμένης ὀργανώσεως τῆς κοινωνίας καὶ τῆς ἐχθρότητός ἀπέναντι αὐτῆς. Ὅλοι ὅσοι ἐσχημάτισαν καὶ ἐμόρφωσαν μίαν νέαν κοινωνίαν, κοινωνικὴν ὀργάνωσιν, οἱ μεταρρυθμισταὶ καὶ ἀναμορφωταὶ παντὸς εἴδους μικροὶ καὶ μεγάλοι, ὅλοι οἱ μεγάλοι καὶ οἱ μικροὶ μαχηταὶ καὶ ἀγωνισταὶ περὶ μιᾶς νέας «καλυτέρας» διατάξεως (ὀργανώσεως) τῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων ἐντὸς τῆς ὁμάδος (τῆς πολιτείας, τῆς κοινωνίας) ἢ καὶ μόνον περὶ καλυτερεύσεως τῆς καταταστάσεώς των (π.χ. οἱ ἐργάται, οἱ χωρικοὶ κτλ) κτλ. κτλ. εἶναι κατά τινα τρόπον καὶ ἔν τινι βαθμῷ ἀκριβῶς ἀκοινώνητοι (ἀντικοινωνικοί)—ποθοῦντες καλυτέραν ὁμάδα καὶ ὀργάνωσιν τῆς ὁμάδος· ἡ μεταρρύθμισίς των, ἐφόσον τὴν ἐπραγματοποίησαν, δὲν ἦτο τίποτε

ἄλλο παρὰ ἡ μόρφωσις τῆς ὁμάδος κατὰ τοὺς πόθους των, κατὰ τὰς εἰς αὐτοὺς κυριαρχούσας (ἄλλως γενικὰς ἀνθρωπίνους) ἰδιότητας.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Ὁ κοινωνιολογικὸς ἄνθρωπος.

Ἠρεύνησα ἀναλυτικῶς καὶ ἐξηκρίβωσα τὰς ψυχικὰς ἱκανότητας καὶ τὴν ψυχικὴν κοινωνικὴν στάσιν τοῦ λεγομένου κοινωνικοῦ «κανονικοῦ» ἀνθρώπου καὶ τὰς ἰδίας ἱκανότητας καὶ τὴν ἰδίαν στάσιν τοῦ λεγομένου ἀκοινωνήτου. Ὁ λαμβάνων λοιπὸν ὑπ' ὄψιν τὰ συμπεράσματα, εἰς τὰ ὁποῖα κατέληξα, εὑρίσκει, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀρχικὴ διαφορὰ μεταξὺ «κοινωνικοῦ» καὶ «ἀκοινωνήτου» ἀνθρώπου. Βεβαιότατα πᾶς ἄνθρωπος ἔχει τοὐλάχιστον ἀκοινωνήτους (ἀντικοινωνικὰς) στιγμάς, στιγμὰς δυσαρεστίας καὶ ἀδημονίας κατὰ τῆς ὑφισταμένης τάξεως ἐν τῇ ὁμάδι (ἐν τῇ κοινωνίᾳ), ἐν τῇ ὁποίᾳ ζῇ, διότι αὕτη δὲν ἀνταποκρίνεται εἰς τοὺς πόθους, εἰς τὰς ἀπόψεις του. Ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος θὰ ἦτο πάντοτε εὐχαριστημένος, δὲν εἶναι ὁ πλούσιος, ὁ ὁποῖος ἔχει ἐν τῇ ὁμάδι του (π.χ. ἐν τῇ πολιτείᾳ, ἐν τῇ ὁποίᾳ ζῇ) ὅλα, ὅπως τὰ θέλει, διότι καὶ αὐτὸς ἀκόμη θὰ αἰσθανθῇ στιγμὰς δυσαρεστίας καὶ ἀδημονίας κατὰ τῆς ὑφισταμένης τάξεως, ἀφοῦ αἱ μὲν συνθῆκαι τοῦ βίου καὶ αἱ ἀπόψεις περὶ τῆς ὀργανώσεως (τῆς τάξεως) ἐν τῇ ὁμάδι δὲν μένουν ποτὲ αἱ αὐταί, ἡ δὲ μεταβολὴ τῆς τάξεως ταύτης δὲν εἶναι πρᾶγμα μιᾶς στιγμῆς. Ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος ἐντὸς μιᾶς ὁμάδος θὰ ἦτο πάντοτε εὐχαριστημένος, εἶναι ὁ ἀμβλύνους καὶ κυρίως ὁ φρενοβλαβής, ὁ ἀπωλέσας τὴν συνείδησιν τοῦ περιβάλλοντός του, ὅπως καὶ ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος θὰ ἦτο κατὰ γράμμα ἀκοινώτητος (ἀντικοινωνικός), εἶναι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἔχασε τὴν συνείδησιν τοῦ ἰδίου ἑαυτοῦ.

Δίδω τὴν ἑξῆς κλίμακα ἀνερχομένην ἀπὸ τοῦ νοσηροῦ κοινωνικοῦ ἀνθρώπου μέχρι τοῦ νοσηρῶς ἀκοινωνήτου· πρόκειται, ἐννοεῖται, περὶ ἑνὸς γενικοῦ μὴ λεπτομεροῦς σχήματος τῆς κοινωνικῆς στάσεως τῶν ἀνθρώπων :

τελείως ἀκοινώνητος (νοσηρός)

ἀκοινώνητος
- ἐγκληματίας
- ἐρημίτης
- ἰδεολόγος
- πτωχείας ἀκοινώνητος
- τῆς στιγμῆς ἀκοινώνητοι (ὅλοι σχεδὸν οἱ ἄνθρωποι)

κοινωνικὸς . . . .
- ὁ κοινὸς κοινωνικὸς
- ὁ πλούσιος κοινωνικὸς

τελείως κοινωνικὸς (νοσηρός).

Ὥστε διὰ τὴν ἔννοιαν «ἀκοινώνητος» ἢ ἀντιστρόφως διὰ τὴν ἔννοιαν «κοινωνικὸς» δὲν μένει κυρίως κανεὶς ἄνθρωπος, ἐφόσον οἱ ἄνθρωποι ὡς πνευματικῶς κανονικοὶ ἄνθρωποι ἔχουν ἕκαστος αὐτῶν τὴν συνείδησιν τοῦ ἑαυτοῦ των καὶ τοῦ περιβάλλοντός των· διότι ἀκριβῶς τόσον ὁ πλούσιος, τοῦ ὁποίου οἱ πόθοι ἱκανοποιοῦνται διὰ τῆς ὑφισταμένης ὁμάδος, ὅσον καὶ ὁ κοινωνὸς ἄνθρωπος γενικῶς, ὁ ὁποῖος ζῇ ἐν τῇ ὑφιστομένῃ ὁμάδι ἀπονενοημένως, ἐπειδὴ ἔχει νὰ φάγῃ καὶ νὰ πίῃ, ἐξανίστανται μόλα ταῦτα ἐν δεδομένῃ στιγμῇ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον, ἐν ἀνάγκῃ δὲ καὶ ἐπαναστατοῦν.

Μὲ ἄλλας λέξεις: ὁ ἄνθρωπος εἶναι κοινωνικὸς ἢ ἀκοινώνητος ἀναλόγως τοῦ· ἐὰν ἱκανοποιῆται ἢ ὄχι ἐν τῇ ὁμάδι (διὰ τῆς ὑφισταμένης ὀργανώσεως ἐν τῇ ὁμάδι). Δηλαδή: ἕκαστος ἄνθρωπος τείνει ἐν τῇ ὁμάδι πρὸς **πραγματοποίησιν τοῦ ἰδικοῦ του βίου· ἐὰν λοιπὸν ἡ ὀργάνωσις τῆς ὁμάδος** εἶναι ἐμπόδιον εἰς τὴν τάσιν του, γίνεται ἀκοινώνητος (ἀντικοινωνικός, ἀντίπαλος τῆς ὑφισταμένης ὁμάδος, τῆς ὑφισταμένης ὀργανώσεως τῆς ὁμάδος), ἐὰν δὲν εἶναι ἐμπόδιον εἰς τὴν τάσιν του, μᾶλλον δὲ εἶναι συντελεστική, τότε εἶναι (ἐφόσον ἱκανοποιεῖται ἡ τάσις του) κοινωνικός. Πρόκειται δέ, ἐννοεῖται, ὅπως κατέδειξα, περὶ ἱκανοποιήσεως τῆς πείνης καὶ τῆς ἐρωτικῆς ὁρμῆς κυρίως, ἀλλὰ μόνον παρὰ τοῖς κοινοῖς ἀνθρώποις, διότι, ὅπως κατέδειξα, ἡ τάσις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς αὐτοσυντηρησίαν εἶναι ὁρμὴ πρὸς ἀνάπτυξιν ὅλων τῶν ὁπωσδήποτε ἰσχυρῶν ἰδιοτήτων του. Ἀκόμη δὲ καὶ ὁ κοινὸς ἄνθρωπος ἔχει πρὸς ταῖς ἐν αὐτῷ κυριαρχούσαις ὁρμαῖς τῆς πείνης καὶ τῆς ἐρωτικότητος, αἱ ὁποῖαι πρέπει νὰ ἱκανοποιοῦνται ἐν τῇ ὁμάδι, ἐὰν δὲν ὀφείλῃ νὰ ἐπαναστατήσῃ κατ, αὐτῆς, καὶ ἄλλας ἰδιότητας (ὁρμάς), αἱ ὁποῖαι ἀπαιτοῦν ἱκανοποίησιν καὶ δὲν θέλουν (δὲν ἐπιτρέπουν) νὰ κωλύονται καὶ νὰ καταστρέφωνται. Ἐὰν λοιπὸν ἰδιαίτεροι ἄνθρωποι ὡς ἰσχυρότεροι ἀντιπρόσωποι οὕτως εἰπεῖν τῆς ὁρμῆς πρὸς κυριαρχίαν, φιλοδοξίαν καὶ τιμὰς (μόνον διὰ ν' ἁπλοποιήσω τὸ παράδειγμα δὲν λαμβάνω ὑπ' ὄψιν ὅλας τὰς ἐπιλοίπους ἰδιότητας καὶ ὁρμάς, τὰς ὁποίας ἀπηρρίθισα ἀνωτέρω) ἐνεργοῦν διὰ τούτων ὡς ἐλατηρίων καὶ προσπαθοῦν νὰ σχηματίσουν (νὰ μορφώσουν) τὴν ὁμάδα κατὰ τοὺς πόθους των, ἐν τούτοις ἔχει καὶ ἕκαστος ἄνθρωπος ἰδιότητας, αἱ ὁποῖαι ἐν δεδομένῃ περιστάσει προσπαθοῦν νὰ ἱκανοποιηθοῦν. Ἐν τοιαύτῃ ἐννοίᾳ ἡ κοινωνικὴ φύσις τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ ἑξῆς:

α) ἕκαστος ἄνθρωπος ἔχει τὴν ἰδίαν αὐτοῦ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἔκδηλον, ἀλλὰ μόνον εἰς τοὺς μεγάλους ἀνθρώπους (ἄνδρας καὶ γυναῖκας) ὁρῶσαν προσωπικότητα·

β) ἕκαστος ἄνθρωπος ἔχει ἕνα τρόπον (εἶδος) τῆς διανοήσεως καὶ τοῦ ἰδιαιτέρως αἰτιωμένου καὶ πρὸς ὡρισμένα ἀντικείμενα κατευθυνομένου συναισθηματικοῦ βίου, ἕνα τρόπον (εἶδος), διὰ τοῦ ὁποίου μία ὁμὰς ἀνθρώπων διακρίνεται ἄλλων ὁμάδων (φυλή, ἔθνος)·

γ) ἕκαστος ἄνθρωπος ἔχει ἐν βαθμῷ τινι ἰσχύος καὶ ἔν τινι τρόπῳ

συνδυασμοῦ τὰς ἰδιότητας, αἱ ὁποῖαι ἀνήκουν ἀνεξαιρέτως εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους (πρβλ. ἀνωτέρω σελ. 71,72).

Ὀνομάζω τὰς ἀνθρωπίνους ἰδιότητας, ἐπειδὴ εἶναι ἐλατήρια (αἰτίαι) τῆς ἐνεργείας τοῦ ἀνθρώπου, θέλησιν· οὕτω δὲ διακρίνω ἐν ἑκάστῳ ἰδιαιτέρῳ ἀνθρώπῳ τρεῖς θελήσεις: α) τὴν προσωπικὴν θέλησιν (ὅπως καὶ τὸ προσωπικὸν πνεῦμα), β) τὴν φυλετικήν, τὴν ἐθνικὴν θέλησιν (ὁμοίως καὶ τὸ πνεῦμα) καὶ γ) τὴν γενικὴν ἀνθρωπίνην θέλησιν. Ὑπάρχει, ἐννοεῖται, καὶ μία γενικὴ κοινότητος θέλησις καὶ μία (κοινωνικοῦ στρώματος καὶ γενικῶς) κομματικὴ θέλησις· ἀλλὰ αἱ τοιαῦται θελήσεις εἶναι ἀκριβῶς προϊόντα τῆς ταὐτότητος τῶν συμφερόντων καὶ ἀπόψεων καὶ δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ὡς θέλησις πηγάζουσα ἐκ τοῦ ἀνωτέρου β) χαρακτηρισμοῦ τῶν ἀνθρώπων. Δὲν ὑπάρχει μόνον μία πολιτικὴ θέλησις, περὶ τῆς ὁποίας συνήθως γίνεται λόγος, διότι δὲν ὑπάρχει ἀκριβῶς καμμία βάσις διὰ μίαν τοιαύτην θέλησιν· ὑπάρχει μόνον μία κοινωνικὴ θέλησις τοῦ κατ' ἰδίαν ἀνθρώπου ἐπὶ τῇ βάσει τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης ἰδιότητός του: τοὺς ἀνθρώπους συνδέουν τὸ ἐθνικὸν καὶ τὸ γενικὸν ἀνθρώπινον, ἐν δευτέρᾳ δὲ μοίρᾳ τοὺς συνδέει καὶ ἡ τάσις ὡρισμένων ἰδιοτήτων, ὑπάρχουν δὲ καὶ οἱ εὐκόλως διαλυόμενοι σύνδεσμοι ἐκ συμφερόντων καὶ οἱ σύνδεσμοι ἐξ ὁμοιότητος (ἢ ταὐτότητος) τῶν συναισθημάτων καὶ ἀπόψεων (ἰδεῶν). Πράγματι δὲ ἔχει ἡ λεγομένη πολιτικὴ θέλησις τοῦ ἀνθρώπου καὶ μόνον τότε πραγματικὴν ὑπόστασιν, ὅταν τὸ ἐθνικὸν (ἡ ἐθνική, ἡ φυλετικὴ θέλησις) ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τῆς πολιτείας. Ἂς ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὡς ἀρνητικὸν παράδειγμα μόνον ἡ ἄλλοτε λεγομένη πολιτειακὴ θέλησις τῶν λαῶν τῆς αὐστρο - οὐγγρικῆς μοναρχίας.

Ὥστε ὁ κατ' ἰδίαν ἄνθρωπος εἶναι ὁ ζῶν καὶ ποθῶν νὰ ζήσῃ τὸν ἑαυτοῦ βίον, ὁ ὁποῖος ἔχει ἐντός του διαφοροτρόπως τὴν τάσιν, ὅπως πραγματοποιήσῃ τὸν ἑαυτόν του καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ζητεῖ καὶ εὑρίσκει οὕτως εἰπεῖν τὸν ἄλλον (ἕκαστος τὸν ἄλλον, τοὺς ἄλλους). Ἕκαστος ἔχει ἀνάγκην τοῦ ἄλλου, ἀλλ' ἀκριβῶς διὰ νὰ ἱκανοποιήσῃ (πραγματοποιήσῃ) τὰς ἰδιότητάς του, ἕκαστος ὁδηγεῖται οὕτως εἰπεῖν πρὸς τὸν ἄλλον διὰ τῆς τάσεως τῶν ἰδιοτήτων του (διὰ τῆς θελήσεώς του): οἱ ἄνθρωποι συνδέονται φυλετικῶς, ἐθνικῶς, συνδέονται διὰ τῆς ὁμοιότητος ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς ἀπόψεως, συνδέονται διὰ μιᾶς ἰδιαιτέρως κυριαρχούσης ἰδιότητος, συνδέονται διὰ τῆς ὁμοιότητος τῶν συμφερόντων κτλ. εἶναι δὲ δυνατὸν νὰ προσέλθῃ κατὰ τοὺς συνδυασμοὺς αὐτοὺς καὶ αὕτη ἢ ἐκείνη ἡ ἰδιότης, αὕτη ἢ ἐκείνη ἡ τάσις (ὅπως π.χ. κατὰ τὴν ἐρωτικότητα εἶναι δυνατὸν νὰ προσέλθῃ καὶ τὸ εἶδος τοῦ συναισθηματικοῦ βίου, τὸ εἶδος τῆς διανοήσεως, ἡ οἰκονομικότης κτλ. καὶ παράγεται τότε ἀκριβῶς ἡ οἰκογένεια εἰς τὰς διαφόρους αὐτῆς μορφάς). Καὶ πάντοτε πρόκειται περὶ τῆς τάσεως τοῦ κατ' ἰδίαν ἀνθρώπου, ὅπως πραγματοποιήσῃ τὸν ἑαυτόν του (τοὺς πόθους του), καὶ ὁ ὁποῖος πρὸς τοῦτο ἔχει ἀνάγκην τοῦ ἄλλου, ἕκαστος ὡρισμένων ἄλλων κατ' ἰδίαν ἀνθρώπων (ἄλλων ἀνθρώπων)· ὁ φίλαρχος π. χ. ἔχει ἀνάγκην ὑποκυπτόντων, ὁ θρησκευτικὸς ὁμοιοφρονούντων, ἡ μητέρα τοῦ τέκνου κτλ. Ἕκαστος ἔχει ἀνάγκην τοῦ ἄλ-

λου, διὰ νὰ πραγματοποιήσῃ (ἱκανοποιήσῃ) τὸν ἑαυτόν του, τὰς ἰδιότητάς του.

Εἶναι ἐσφαλμένη ἡ διδασκαλία, ἡ ὁποία παρήχθη διὰ εἰσαγωγῆς τῆς λεγομένης φαινομενολογίας εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ ὁμαδικοῦ βίου. Κατὰ τὴν διδασκαλίαν ταύτην «λαμβάνει τὸ ‚ἐγώ' μου ὄχι μόνον γνῶσιν τῶν συμβαινόντων ἐν τῷ σώματί ‚μου' ὡς θεατής», ἀλλὰ τὰ «αἰσθάνεται καὶ ὡς ‚ἐπιδράσεις' ἐφ' ἑαυτοῦ, ἐπὶ τῆς ἰδίας αὐτοῦ καταστάσεως» καὶ κατ' ἀκολουθίαν. λέγειἡ διδασκαλία αὕτη, τὸ ἐγὼ δὲν εὑρίσκει ὅρια «εἰς τὰ χωρικὰ ὅρια τοῦ σώματός του», καὶ πᾶν «μὴ-ἐγὼ» « ἰσέρχεται εἰς τὸν συνδυασμὸν τοῦ ψυχικοῦ βίου (Erlebniszusammenhang)» (εἰς τὸ ἐγώ), τοῦτο δὲ ἰσχύει τότε ὄχι μόνον χωρικῶς ἀλλὰ καὶ χρονικῶς καὶ περὶ τῆς σχέσεως μεταξὺ ἐγὼ καὶ σὺ (παντὸς ἄλλου)· ὥστε, λέγει περαιτέρω ἡ διδασκαλία ἐκείνη, «ζῇ μὲν ὁ κατ' ἰδίαν ἄνθρωπος ἐν τῷ ὅλῳ, ἀλλὰ ὄχι ὀλιγότερον καὶ τὸ ὅλον ἐν τῷ κατ' ἰδίαν ἀνθρώπῳ». Καὶ ὅμως ἡ διδασκαλία αὕτη εἶναι ἐσφαλμένη, βεβαιότατα «αἰσθάνεται» (verspürt) τὸ «ἐγὼ» πᾶν ὅ,τι συμβαίνει περὶ αὐτὸ χωρικῶς καὶ χρονικῶς ὡς «ἐπίδρασιν», ἀλλὰ δὲν γίνεται (δὲν λαμβάνει μορφὴν) διὰ τῶν ἐπιδράσεων τούτων ὡς ἐὰν μέχρι τότε δὲν ἦτο τίποτε, ἀλλὰ γίνεται ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς ἀναπτύξεως διὰ ἐνεργείας συμφώνου πρὸς τὴν φύσιν του. Ἐννοεῖται, ὅτι δὲν εἶναι γενικῶς ὀρθὸν νὰ γίνεται λόγος περὶ ἑνὸς «ἐγώ», τὸ ὁποῖον, ὡς νὰ ἦτο ἀπ' ἀρχῆς μία συγκεκριμένη πραγματικὴ ὕπαρξις, αἰσθάνεται ἐπενεργείας κτλ. πρόκειται, ἐὰν πρέπει τὸ πρᾶγμα ν' ἀποδιδοθῇ ὀρθῶς, περὶ τούτου, ὅτι μία ποιοτικὸς καθωρισμένη ἀνθρωπίνη ψυχικὴ καὶ πνευματικὴ ἰδιοφυΐα ἀναπτύσσεται ἐντὸς εὐνοϊκοῦ δι' αὐτὸν περιβάλλοντος, ἐνεργοῦσα ἀκριβῶς συμφώνως πρὸς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἰσχυρὰς ἢ κυριαρχούσας ἰδιότητάς της, ἀκόμη δὲ ἀκριβέστερον λεγόμενον : αἱ ἰδιότητες αὗται εἶναι ἐκεῖναι, αἱ ὁποῖαι ἐνεργοῦν, αἱ ὁποῖαι ὠθοῦν πρὸς ἱκανοποίησιν.

Πρέπει νὰ γίνεται ἀκριβῶς διάκρισις μεταξὺ τοῦ νὰ γίνεται κάτι διὰ τοῦ περιβέλλοντος καὶ τοῦ ν' ἀναπτύσσεται κάτι ἐντὸς τοῦ περιβάλλοντος, δὲν πρέπει δὲ νὰ γίνεται χρῆσις τῆς λέξεως «γίνεται» ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς λέξεως «ἀναπτύσσεται»· ἡ φαινομενολογικὴ διδασκαλία ὁμιλεῖ (καὶ μάλιστα διαρκῶς ἀντιφάσκουσα αὐτὴ ἑαυτὴ) περὶ τοῦ ὅτι ὁ κατ' ἰδίαν ἄνθρωπος γίνεται διὰ τῆς ὁμάδος, ὡσὰν αὐτὸς ἄλλως νὰ μὴ ἦτο τίποτε (μολονότι ἀκριβῶς ὁμιλεῖ καὶ περὶ τῆς ἰδιαζούσης φύσεως Eigenart ἑνὸς ἑκάστου ἀνθρώπου). Ὁ θέλων νὰ ὁμιλήσῃ ἄνευ προλήψεων καὶ προκαταληπτικῆς λύσεως τοῦ προβλήματος, πρέπει, ὅπως ἔχω ἤδη καταδείξει, νὰ παραδεχθῇ, ὅτι ἕκαστος ἄνθρωπος φέρει μαζύ του εἰς τὸν κόσμον ἐκ φύσεως τὴν ἰδιάζουσαν εἰς αὐτὸν φύσιν, ἤτοι τὰς ἀνθρωπίνας ἐκείνας ψυχικὰς καὶ πνευματικὰς ἰδιότητας, περὶ τῶν ὁποίων ὡμίλησα, ἐν ὡρισμένῳ βαθμῷ ἰσχύος καὶ ὡρισμένῳ συνδυασμῷ καὶ προσπαθεῖ λοιπὸν ἐνταῦθα νὰ ζήσῃ τὸν ἑαυτοῦ βίον, ὥστε ὠθεῖται πρὸς τὸ νὰ (κατασκευαστικῶς ἐκφραζόμενον) ζητήσῃ καὶ εὕρῃ ἄλλους, διὰ τῶν ὁποίων ν' ἀναπτυχθῇ, νὰ ἱκανοποιηθῇ, δηλαδὴ (ἐπειδὴ γεννᾶται ἤδη ἐντὸς μιᾶς ὁμάδος) νὰ χρησιμοποιήσῃ τοὺς

ἄλλους (ἄλλους) ἐνὸς τῆς ὁμάδος πρὸς ἀνάπτυξίν του, ἕκαστος ἀναλόγως τῶν κυριαρχουσῶν ἐν αὐτῷ ἰδιοτήτων, π.χ. ὁ ἕνας θέλων, ἕνεκα τῆς τάσεως (τῆς ἰδιότητός) του πρὸς κυριαρχίαν (ἕνεκα τῆς φιλαρχίας του), νὰ κυριαρχήσῃ, νὰ μορφώσῃ, νὰ ὀργανώσῃ, ὁ ἄλλος ὅμως ζητῶν ἕνεκα τῆ ἰδιότητός του ἢ τοῦ συνδυασμοῦ ἰδιοτήτων νὰ εὕρῃ τινά, ὁ ὁποῖος θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ τὸν καθοδηγῇ κτλ. ὑπάρχουν δὲ καὶ ὁ ἀγὼν τῶν συμφερόντων καὶ ὁ ἀγὼν ἑνὸς ἑκάστου κατὰ τοῦ ἄλλου (κατ' ἀρχήν, ἤτοι συνήθως ἐν κομματικῷ συνδυασμῷ) ἕνεκα ἰδεολογίας.

Ὁ κατ' ἰδίαν ἄνθρωπος λοιπὸν ἐνεργεῖ καὶ ἀναπτύσσει ἑαυτὸν ἐντὸς τῆς ὁμάδος ἀναλόγως τῆς ἰσχύος καὶ τοῦ εἴδους τοῦ συνδυασμοῦ τῶν γενικῶν ἀνθρωπίνων ψυχικῶν καὶ πνευματικῶν ἰδιοτήτων, τὰς ὁποίας φέρει μεταξύ τον εἰς τὸν κόσμον. Τὸ τονίζω, τοῦτο, καὶ ἐκ νέου διὰ νὰ μὴ δώσω ἀφορμὴν εἰς παραξηγήσεις. Αὐτὸ ὅμως σημαίνει, ὅτι ἕκαστος ἄνθρωπος διανοεῖται, συναισθάνεται, ποθεῖ, θέλει καὶ ἐνεργεῖ καθ' ἑαυτὸν ἐν τῇ ὁμάδι καὶ ὄχι ἡ ὁμὰς δι' αὐτοῦ. Κυρίως ἔπρεπεν ἡ γνώμη, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ὁμὰς διανοεῖται, συναισθάνεται, ποθεῖ, θέλει καὶ δρᾷ διὰ τοῦ κατ' ἰδίαν ἀνθρώπου, ν' ἀπορριφθῇ ὡς μία γνώμη ἡ ὁποία εἶναι αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἤδη ἀπρόσιτος εἰς διανοητικὴν σύλληψιν, ὡς γνώμη, ὑπὸ τὴν ὁποίαν κανὲν πνεῦμα δὲν δύναται νὰ διανοηθῇ κάτι τὸ συγκεκριμένον· ἡ γνώμη αὐτὴ εἶναι τὸ ἐξάμβλημα τῆς φαντασίας, μία τῶν πολλῶν ἠθικολογουσῶν φράσεων· ἀλλὰ κατέδειξα ἐπίσης, ὅτι ἡ ὁμάς, ἡ ὀργάνωσις τῆς ὁμάδος εἶναι τὸ ἔργον (κατ' ἀρχὴν) ἑνὸς ἑκάστου ἀνθρώπου, τοῦ κατ' ἰδίαν ἀνθρώπου (ὅπερ ὅμως τὸ αὐτό : τοῦ κόμματος). Εἶναι ἄνευ νοήματος τὸ νὰ ἐπαμένῃ κανεὶς εἰς τοῦτο, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἄνθρωπος «αὐτάρκης», διὰ νὰ δοθῇ τοιουτοτρόπως εἰς τὴν ὁμάδα μία ἰδία ὕπαρξις· δὲν ὑπάρχει μὲν «αὐτάρκης» ἄνθρωπος, ἀλλὰ μόνον διότι ἕκαστος ἄνθρωπος ζητεῖ νὰ εὕρῃ οὕτως εἰπεῖν ὑλικὸν διὰ νὰ κατορθώσῃ νὰ ἐνεργῇ, ν' ἀναπτύξῃ τὸν ἑαυτόν του. Ἡ ὁμὰς ἔχει ὕπαρξιν μόνον ὡς τὸ ἔργον ἑνὸς κατ' ἰδίαν ἀνθρώπου (ἀνθρώπων), λοιπὸν ὡς ἡ ἑκάστοτε ὑφισταμένη διάταξις τῶν σχέσεων τῶν ἀνθρώπων ἀναμεταξύ των, ὡς ἡ ἑκάστοτε ὀργάνωσίς της· ὀργανώνεται δὲ ἡ ὁμὰς πάντοτε ἀκριβῶς διὰ τῶν πρὸς ἱκανοποίησιν ὠθουσῶν ἰδιοτήτων ἑνὸς ἑκάστου ἀνθρώπου (κατ' ἀρχήν), διὰ νὰ τὸ ἐκφράσω ἐν συνόλῳ, διὰ τῶν οἰκονομικῶν καὶ γενικῶς ὑλικῶν καὶ διὰ τῶν ἰδεολογικῶν συμφερόντων καὶ ἀπόψεών του. Ἐννοεῖται, ὅτι ἔχει κανεὶς κατὰ τὸ πρῶτον ἐπιπόλαιον βλέμμα τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι τὰ πάντα συμβαίνουν ἐντὸς τῆς ὁμάδος συμφώνως πρὸς ἐκπίεστρα, εἰς τὰ ὁποῖα ὑποβάλλεται ὁ κατ' ἰδίαν ἄνθρωπος· ἀλλὰ ἡ ἐντύπωσις αὕτη εἶναι πρῶτον μὲν ἀκριβῶς ἀπατηλή, διότι τὰ ἐκπίεστρα αὐτὰ (ἤθη καὶ ἔθιμα κτλ.) εἶναι, ὅπως ἔχω ἤδη καταδείξει, τὸ ἔργον ἑνὸς ἀνθώπου (κατ' ἰδίαν ἀνθρώπου) ἢ, ὅπερ ὅμως τὸ αὐτό, ἑνὸς κόμματος, δεύτερον δὲ ἡ ἐντύπωσις ἐκείνη (ἡ ἀπατηλὴ) γεννᾶται ἕνεκα τῶν ἀδρανῶν στοιχείων, τῶν ἀδρανῶν ἀνθρώπων ἐν τῇ ὁμάδι, οἱ ὁποῖοι, ἐφόσον δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη, ἱκανοποιοῦν δὲ τὴν πεῖναν καὶ τὴν ἐρωτικήν των ὁρμὴν καὶ ζοῦν ὅπως δήποτε ἀνενόχλη-

τοι, κανονίζουν (διεξάγουν) τὰ ἑαυτῶν πρήγματα συμφώνως πρὸς τὴν κειμένην τάξιν, δηλαδὴ πρὸς τὴν τάξιν (τὴν ὀργάνωσιν), τὴν ὁποίαν ἐδημιούργησαν ἄλλοι (ἕνας ἄλλος) κατὰ τὰς ὑλικάς, οἰκονομικὰς καὶ ἰδεολογικὰς ἀνάγκας (συμφέροντα) καὶ ἀπόψεις των· πρὸς τούτοις (πρὸς τῇ ἀδρανείᾳ) ὑπάρχει καὶ ἡ πνευματικὴ (ἡ ψυχικὴ) καὶ ἡ ἐξωτερικὴ ὑλικὴ βία, ἡ ὁποία ἐξασκεῖται ἐπὶ τοῦ μέρους τούτου (τοῦ ἀδρανοῦς) καὶ γενικῶς ἐπὶ τοῦ ἐπιλοίπου πληθυσμοῦ τῆς ὁμάδος ὑπὸ τῶν ἄλλων (τῶν νικησάντων κατὰ τὸν κοινωνικὸν ἀγῶνα). Ἂς ληφθῇ ὡς τὸ ἁπλούστερον παράδειγμα ἡ «μόδα», περὶ τῆς ὁποίας γίνεται συνήθως λόγος ὡς ὑπερατομικοῦ φαινομένου, τὸ ὁποῖον ἐπιβάλλεται εἰς ἕκαστον ἄνθρωπον καὶ τὸν σχηματίζει (τοῦ δίδει μορφήν): πρῶτον μὲν ἡ «μόδα» εἶναι τὸ προϊὸν τούτων ἢ ἐκείνων, τούτου ἢ ἐκείνου (θὰ τοὺς ὀνομάσω) καλλιτεχνῶν ἐνδυμάτων, οἱ ὁποῖοι ὡς τοιοῦτοι ἀπέκτησαν γενικὸν σεβασμόν, δεύτερον ἔρχεται διὰ τοὺς πολλοὺς π.χ. ἐκ Παρισίων (ὁ σεβασμὸς πρὸς τὴν καλλαισθησίαν των), τρίτον δὲ μόλα ταῦτα δὲν ὑπάρχει πράγματι «μόδα», ἡ ὁποία δὲν ὑφίσταται ἀτομικὰς μεταβολάς (1). Ἀλλ' ἀκόμη καὶ εἰς ἐκεῖνον τὸν νοθρὸν τὴν διάνοιαν ἄνθρωπον ὑπάρχουν ὅρια ζωῆς, ὑπάρξεως, τὰ ὁποῖα δὲν ἐπιτρέπεται νὰ καταπατήσῃ κανείς, διότι ἄλλως καὶ αὐτὸς ἀκριβῶς ἐπαναστατεῖ καὶ προσπαθεῖ νὰ μορφώσῃ (τὴν) νέαν ὀργάνωσιν τῆς ὁμάδος κατὰ τὰς ἰδιότητάς του κτλ. ἤτοι κατὰ τὰ ὑλικά, οἰκονομικὰ καὶ ἰδεολογικὰ συμφέροντά του. Ὁ ἑκάστοτε ὀργανώνων τὴν ὁμάδα (τὴν κοινωνίαν, τὴν πολιτείαν) λαμβάνει, ἐννοεῖται, καὶ τοῦτο ὑπ' ὄψιν, ὅπως ἡ ὀργάνωσίς του, ἡ ἐκδήλωσις τῶν πόθων του, τηρεῖται καὶ διατηρεῖται (διὰ βίας).

Δὲν μετεβλήθη τὸ πρᾶγμα ἐντὸς τῶν πολιτειῶν (τῶν ὁμάδων), αἱ ὁποῖαι μετεβλήθησαν νεωστὶ εἰς λεγομένας ὁλοκληρωτικὰς πολιτείας. Διὰ πνευματικῆς καὶ συναισθηματικῆς προσηλυτήσεως, ἀλλὰ καὶ διὰ καταπιέσεως τῶν ἀπειθῶν στοιχείων ἐπεβλήθη εἰς τὰς ὁμάδας ταύτας μία ἰδεολογία, ἡ ὁποία ἐν πρώποις εἶναι ἀκριβῶς ἡ ἰδεολογία ἑνὸς ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος οὕτω ἔγινεν ὁ ἡγέτης ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ δύναται νὰ διαμορφώνῃ τὰ πάντα κατὰ τοὺς πόθους του. Ὅτι κατὰ ταῦτα γίνεται προσπάθεια ἐπὶ τῇ βάσει συντεχνιακῶν ὀργανισμῶν νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ εὐημερία ὅλων καὶ τοῦ ἔθνους, ταῦτα δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ εἶναι ἐν τῷ στόματι τοῦ τὴν νέαν τάξιν (ὀργάνωσιν) ἐπιβάλλοντος, τὰ συμφέροντα ἐξισοῦντος ἰσχυροῦ (διὰ τὴν ἰδεολογίαν τοῦ ἡγέτου, τοῦ καταλαβόντος τὴν ἀρχὴν) μία ἁπλῆ φρᾶσις· ἀλλὰ πρόκειται πρῶτον μὲν ἀκριβῶς περὶ τῆς ἰδεολογίας ἑνὸς κατ' ἰδίαν ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος κατά τινα τρόπον κατέλαβε τὴν ἰσχὺν (τὴν ἐξουσίαν) καὶ ὁ ὁποῖος λοιπὸν διευθετεῖ τὴν ἐξίσωσιν τῶν συμφερόντων κατὰ τοὺς πόθους, κατὰ τὴν ἄποψίν του (ἕνας ἄλλος εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν θὰ διευθέτει τὴν λεγομένην ταύτην ἐξίσωσιν

---

1) Ὁ κοινωνιολόγος Steinmetz, νομίζω, ὁμιλῶν περὶ τῆς κοινωνιολογίας τῆς μόδας, καθιστᾷ προσεκτικοὺς τοὺς κοινωνιολόγους εἰς τὰς ἀτομικὰς αὐτὰς παραλλαγάς αὐτῆς, δὲν ἐνθυμοῦμαι ὅμως ποὺ ἐδημοσιεύθη ἡ πραγματεία του αὕτη.

τῶν συμφερόντων κατ' ἄλλον τρόπον), δεύτερον δὲ αἱ συντεχνιακαὶ ὀργανώσεις δὲν εἶναι (κατ' ἀρχὴν) τίποτε ἄλλο παρὰ συνδυασμοὶ (ὀργανώσεις) τῶν κατ' ἰδίαν ἀνθρώπων συμφώνως πρὸς τὴν μεγαλυτέραν ὁμοιότητο τῶν συμφερόντων των, πρὸς τὸν σκοπόν, ὅπως ἡ ὑπεράσπισις αὐτῶν καταστῇ εὐκολωτέρα.

Θὰ τὸ εἴπω συντόμως: δὲν ὑπάρχει πολιτεία, δὲν ὑπάρχει ὁμὰς ἀνθρώπων, ἐν τῇ ὁποίᾳ δὲν εἶναι ὁ κατ' ἰδίαν ἄνθρωπος τὸ μόνον πραγματικόν, ὁ ὀργανωτὴς τῆς ὁμάδος αὐτὸς (κατ' ἀρχήν, ἄλλως, ὅπερ ὅμως τὸ αὐτό: τὸ κόμμα), εἶναι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος προσπαθεῖ νὰ μορφώσῃ τὴν ὁμάδα σύμφωνα πρὸς τὰς ἰδιότητάς του, σύμφωνα πρὸς τοὺς ὑλικούς, οἰκονομικοὺς πόθους καὶ τὴν ἰδεολογίαν του, καί, ἀναλαμβάνων τὴν ἐξουσίαν, ὀργανώνει τὴν ὁμάδα καὶ ἐπιβάλλει ὑπακοὴν εἰς τοὺς ἄλλως διανοουμένους, ἕως ὅτου ἴσως οὗτοί ποτε κατορθώσουν ν' ἀναλάβουν τὴν ἀρχὴν (ἰσχύν, ἐξουσίαν), γινόμενοι κατά τινα τρόπον ἢ κατ' ἀριθμὸν πολυπληθέστεροι ἢ ἄλλως πως διὰ τῆς βίας ἰσχυρότεροι καὶ τότε πράττουν καὶ οὗτοι τὸ αὐτό. Δὲν σχηματίζει (δίδει μορφὴν) ἡ ὁμὰς τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ οἱ ἄνθρωποι, ἕκαστος κατ' ἰδίαν ἄνθρωπος (κατ' ἀρχὴν) μορφώνει, σχηματίζει τὴν ὁμάδα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Ἡ κοινωνία (ἡ πολιτεία, ἡ ὁμάς).

'Απέδειξα λοιπόν, ἤτοι κατεφάνει ἐκ τῶν ἐρευνῶν μου, ὅτι μόνον ὁ κατ' ἰδίαν ἄνθρωπος μὲ τὰς ἰδιότητάς του καὶ τάσεις **ε ἶ ν α ι ἡ μ ό ν η π ρ α γ μ α τ ι κ ό τ η ς** καὶ ὅτι αὐτὸς μορφώνει (ὀργανώνει) τὴν ὁμάδα κατὰ τοὺς πόθους καὶ τὰς ἰδέας του· ὁ κατ' ἰδίαν ἄνθρωπος εἶναι ὁ μόνος αὐτὸς καθ' ἑαυτόν· αὐτὸς ζῇ ἐν τῇ ὁμάδι διὰ νὰ ἐνεργῇ (ἕκαστος) διὰ τῶν ἄλλων (διὰ τοῦ ἄλλου), δηλαδή, ἐπειδὴ εὑρίσκει τὸν ἑαυτόν του ἐκ γενετῆς ἐντὸς τῆς ὁμάδος, ἐνεργεῖ ἐδῶ **δ ι ὰ τ ῶ ν ἄ λ λ ω ν**, ἱκανοποιεῖ ἐνταῦθα τὰς ἰδιότητάς του, τὴν ἰδιοφυΐαν του, ἀναπτύσσεται (ξεδιπλώνεται) ἐνταῦθα (ἐντὸς τῆς ὁμάδος) **δ ι ὰ τ ῶ ν ἄ λ λ ω ν** (δι ά, ἤτοι τῶν ἄλλων ὄντων πρὸς τοῦτο μόνον μέσον)· ἡ ὁμὰς εἶναι τὸ **ἔ ρ γ ο ν** του, εἶναι ἰδική του ὀργάνωσις, δηλαδὴ αὐτὸς τὴν ἔχει ὀργανώσει, αὐτὸς (σήμερον οὗτος νικῶν καὶ εἰς ἐξουσίαν ἐρχόμενος, αὔριον ὁ ἄλλος) τὴν ὀργανώνει ἑκάστοτε **ἐ κ ν έ ο υ**, τὴν ὀργανώνει διαρκῶς ἐκ νέου.

Τώρα πλέον θέλω νὰ δηλώσω ἀκριβέστερα, πῶς ὀργανώνεται ἡ ὁμὰς ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ καθ' ἑαυτὸν (κατ' ἰδίαν) ἀνθρώπου.

'Ο (ὡς «τύπος», ὡς ἀφῃρημένη ἔννοια καθορισθείς, ὡς ἔργον μωσαϊκὸν ὅλων τῶν ψυχικῶν καὶ πνευματικῶν ἰδιοτήτων γνωσθεὶς) ἄνθρωπος μέσου ὅρου ζητεῖ ἐν πρώτοις κατ' ἀνάγκην νὰ προσαρτηθῇ (δηλαδὴ ἐπειδὴ γεννᾶται ὡς ὁμαδικὸν ζῷον: μένει ἀναγκαίως προσηρτημένος εἰς τοὺς ἄλλους)· κατὰ τοιοῦτον τρόπον θέτει εἰς ἐνέργειαν τὰς ἰδιότητάς του, τὸν φόβον καὶ τὴν δειλίαν του, τὴν ἐρωτικότητά του, τὴν ἀνάγκην του πρὸς ὁδηγίαν καὶ ὅλας

γενικῶς τὰς ἰδιότητάς του ἐν τῷ βαθμῷ τῆς ἰσχύος καὶ τῷ τρόπω τοῦ συνδυασμοῦ των, ὅπως εὑρίσκονται ἐν αὐτῷ.

Ὁ (ὡς «τύπος» ὡς ἀφῃρημένη ἔννοια καθορισθείς, ὡς τὸ φαινόμενον μιᾶς οἱασδήποτε εἰς δύναμιν ὑψοθείσης πρὸ πάντων κοινωνιολογικῶς σπουδαίας ἰδιότητος γνωσθεὶς) ἄνθρωπος πάλιν (μία προσωπικότης) ζητεῖ νὰ προσαρτηθῇ (μένει ἐν προσαρτήσει, οὕτως εἰπεῖν ἐν τῇ ἀγέλῃ) διὰ νὰ ζήσῃ ἐπίσης κατὰ τὸν ἑαυτόν του, ἀλλ' ἀκριβῶς (συμφώνως πρὸς τὴν ἰδιοφυΐαν του) διὰ νὰ ἡγῆται τῶν ἄλλων, διὰ νὰ τοὺς ὀργανώσῃ συμφώνως πρὸς τοὺς (ὑλικούς, οἰκονομικοὺς ἢ ἰδεολογικοὺς ἢ καὶ ἀμφοτέρους) πόθους (συμφέροντα καὶ ἀπόψεις, ἰδέας) του, δηλαδὴ κατὰ τὴν θέλησίν του, μὲ ἄλλας λέξεις : διὰ να σχηματίσῃ μίαν ὁμάδα κατὰ ὡρισμένον τρόπον διατεταγμένην. Τοὺς ἄλλους, εἶναι δυνανὸν νὰ τοὺς μεταχειρισθῇ αὐτὸς καὶ μόνον διὰ ν' ἀνακοινώνῃ εἰς αὐτοὺς τὸν ἑαυτόν του. Τοιαῦται προσωπικότητες εἶναι ἀκριβῶς ὄχι μόνον οἱ γεννώμενοι φίλαρχοι, ὁ γεννώμενος πολιτικός, ὁ ἡγέτης κτλ. ἀλλὰ καὶ ὁ γεννώμενος μουσικός, ὁ ποιητής, ὁ ἐρευνητής, ὁ φιλόσοφος κτλ.

Εἰς τί θὰ κατέλειγεν ἡ πρώτη ἀνθρωπίνη ἀγέλη (οἱ ἄνθρωποι παρήχθησαν ὡς ἀγέλη), ἐὰν οἱ ἑκάστοτε παραγόμενοι (γενιώμενοι) ἄνθρωποι (ἐὰν οἱ ἐκ γενετῆς ἐν τῇ ἀγέλῃ συναντώμενοι ἄνθρωποι) ὅλοι εἶχον, τελείως ὅμοιοι ὁ ἕνας μὲ τὸν ἄλλον, τὰς ἰδιότητας τῆς φιλαρχίας καὶ φιλοδοξίας εἰς τὸν αὐτὸν βαθμὸν ἰσχύος καὶ μὲ τὸ αὐτὸ περιεχόμενον (ἀντικείμενον) ; Φανερώτατα, θ' ἀλληλοκατεστρέφοντο ἀναλόγως τῆς φυσικῆς (σωματικῆς) των ἰσχύος, ἕως ὅτου ὁ φυσικὸς ἰσχυρότερος θὰ ὑπέτασσε τοὺς ἐπιλοίπους (ἐὰν προϋποτεθῇ, ὅτι θὰ ἔμενον ἐκεῖ) καὶ θὰ τοὺς διέτασσε νὰ «χορεύουν» κατὰ τοὺς πόθους του. Αὐτὸ συμβαίνει πράγματι εἰς τοὺς πιθήκους καὶ εἰς ὅλα τὰ μηρυκαστικὰ ζῶα ἐντὸς τῆς ἀγέλης, ἐφ' ὅσον πολλὰ ζῷα τείνουν ἐξ ἐνστίκτου πρὸς κυριαρχίαν (Brehm). Θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ μομίσῃ κανείς, ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἐκείνοι, ἐπειδὴ ὡς ἄνθρωποι ἔχουν ἀκριβῶς καὶ νοῦν καὶ διανόησιν, θὰ ἔζων ἐν εἰρήνῃ ὁ εἷς πλησίον τοῦ ἄλλου, χωρὶς νὰ ἔχῃ ὁ ἕνας ἢ ὁ ἄλλος ἀξιώσεις νὰ ἡγηθῇ καὶ νὰ κυριαρχῇ τῶν ἄλλων (δηλαδὴ καταπατουμένης τῆς ἰδιότητος τῆς φιλαρχίας καὶ φιλοδοξίας)· ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἀκόμη θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ συλλάβῃ κανεὶς ὡς δυνατὴν μίαν τοιαύτην «ἠθικὴν» ἢ «φρόνιμον» κατάστασιν, πρέπει νὰ γίνῃ παραδεκτόν, ὅτι οἱ ἄνθρωποι οὗτοι τοῦ ἐκ κατασκευῆς παραδείγματός μου ἔχουν ὅλοι καὶ τὰ ἴδια μέσα πρὸς συντήρησιν καὶ τὴν ἰδίαν ἰδεολογίαν. Ἢ εἶναι δυνατὸν νὰ παραδεχθῇ κανείς, ὅτι οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ὡς φρόνιμα ὄντα (λογικὰ ὄντα) ἀκόμη καὶ κατὰ τὴν ἀνομοιότητα τῶν μέσων τῆς συντηρήσεως καὶ τῆς ἰδεολογίας θὰ ἔμενον εἰρηνικὸς ὁ εἷς πλησίον τοῦ ἄλλου (θὰ ἔμενον ὁμοῦ) ; Ἡ ὀρθὴ κατασκευὴ τῆς σχέσεως τούτων τῶν κατὰ φαντασίαν ἰσάκις φιλαρχικῶν καὶ φιλοδόξων, μολονότι καὶ λογικῶν (ἀκριβῶς ὡς λογικῶν) ἀνθρώπων θὰ εἶναι, ὅπως ἐγὼ νομίζω, μᾶλλον αὕτη : νὰ γίνῃ παραδεκτόν, ὅτι δι' ἀμοιβαίων ὑποχωρήσεων θὰ παρηχθῇ ἐν τῇ ὁμάδι των μία ἕνωσις (ἕνας συνδυασμός), οὕτως εἰπεῖν

ἕνα κοινωνικὸν στρῶμα ἢ κόμμα) τῶν φυσικῶς (σωματικῶς) ἰσχυροτέρων, οὕτω δὲ καὶ μιὰ ὀργάσωσις τῶν ἄλλων ἐν τῇ ὁμάδι, μία ὠργανωμένη ὁμάς, ἡ ὁποία κατ' ἀρχὴν (ἢ τυπικῶς) λοιπὸν θὰ ὁμοίαζε πρὸς τὰς σημερικὰς ὁμάδας τῶν πράγματι ἀνομοίων ἀνθρώπων. Θὰ ἦτο δυνατὸν ἐνταῦθα χάριν τοῦ λογικοῦ πειράματος νὰ γίνῃ κατασκευὴ καὶ ἀντιθέτου παραδείγματος (ἀντιθέτου περιπτώσεως), ἤτοι: εἰς τί θὰ κατέληγεν ἡ πρώτη ἀνθρωπίνη ἀγέλη (οἱ ἄνθρωποι παρήχθησαν ὡς ἀγέλη), ἐὰν οἱ ἑκάστοτε παραγόμενοι (γεννώμενοι) ἄνθρωποι (ἐὰν οἱ ἐκ γενετῆς ἐν τῇ ἀγέλῃ συναντώμενοι ἄνθρωποι), ὅλοι ὅμοιοι τελείως καθ' ὅλα, ἦσαν ὅλοι μόνον καὶ ἐν τῷ αὐτῷ βαθμῷ τῆς ἰσχύος τῆς ἰδιότητος φιλυπήκοοι (ἔχοντες ὅλας τὰς ἄλλας ἀνθρωπίνας ψυχικὰς καὶ πνευματικάς, ἀλλὰ καὶ φυσικὰς ἰδιότητας ἐν τῇ αὐτῇ ἐλαχίστῃ δόσει); εἰς τί θὰ κατέληγον οἱ ἄνθρωποι οὗτοι; Ὁμολογῶ, ὅτι δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ εὕρω ἀπάντησιν κατασκευαστὴν ἁρμόζουσαν· διότι δὲν ὑπάρχει ἀγέλη ζῷον, ἡ ὁποία νὰ παρουσιάζῃ τοιοῦτον παράδειγμα· ἐν ἑκάστῃ ἀγέλῃ ὑπάρχει ἕνα ζῷον ἢ τινα ζῷα, τὰ ὁποῖα προωθοῦνται ἐξ ἐνστίκτου καὶ τὰ ὁποῖα ἀκριβῶς ἐπιβάλλονται (πάντοτε, ὅπως κατέδειξα κυρίως, τὸ ἓν ἐξ αὐτῶν) εἰς τὰ λοιπά, ἀναλαμβάνουν τὴν ἡγεσίαν κτλ.

Δὲν ἔχω ἀνάγκην περαιτέρων κατασκευῶν, περαιτέρων λογικῶν (διανοητικῶν) πειραμάτων, διότι οἱ πραγματικοὶ ἄνθρωποι εἶναι ἀκριβῶς τελείως ἀνόμοιοι ἀναμεταξύ των· τὸ κατέδειξα ἤδη: οἱ ἄνθρωποι δὲν εἶναι, πρῶτον, ὅπως αἱ μέλισσαι ὄντα κολοβωμένα κατὰ κατηγορίας καὶ δεύτερον μολονότι προικισμένοι ὅλοι ἐκ φύσεως μὲ τὰς αὐτὰς ἰδιότητας, δὲν ἔχουν ὅμως τὰς ἰδιότητας αὐτὰς εἰς τὸν αὐτὸν βαθμὸν ἰσχύος καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον συνδυασμοῦ. Ὅ,τι λέγεται ἄνθρωποι εἶναι οἱ μὲν π.χ. ἰσχυρᾶς φιλαρχικῆς ἰδιοφυΐας, ἰσχυρᾶς καὶ διαφόρου κατευθύνσεως φιλοδοξίας κτλ. ἢ ἄλλοι εἰς ἄκρον φιλυπήκοοι, εἰς ἄκρον ἀβδηριτικοὶ κτλ. κτλ. εὑρίσκονται δὲ οὗτοι ὅλοι ὁμοῦ ἐν τῇ ὁμάδι, εὑρέθησαν ἀρχῆθεν ἤδη καὶ ἐκ γενετῆς ἐν τῇ ἀγέλῃ, ἐν τῇ ὁμάδι καὶ φυσικώτατα (κατὰ φυσικὸν τρόπον) ὀργανώθησαν οἱ μὲν ὑπὸ τῶν ἄλλων. Ἡ πρώτη ὠργανωμένη ὁμὰς δὲν εἶχεν, ἐννοεῖται (κατὰ φυσικὸν λόγον), αἰωνίαν ὑπόστασιν, δὲν εἶχον δὲ αἰωνίαν ὑπόστασιν καὶ ἑκάστη ἑπομένη ὠργανωμένη ὁμάς, διότι μετεβάλλοντο καὶ μεταβάλλονται αἰωνίως αἱ ἰδεολογίαι καὶ τὰ συμφέροντα (καθ' ὅσον καὶ ἡ ἐξέλιξις τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος παράγει ἀκριβῶς πάντοτε νέαν ἰδεολογίαν, αἱ δὲ συνθῆκαι τοῦ βίου νέα συμφέροντα), παρέρχονται δὲ καὶ οἱ πρὶν φίλαρχοι καὶ φιλόδοξοι, ἐρχομένων νέων φιλάρχων καὶ φιλοδόξων εἰς τὴν θέσιν ἐκείνων, ὑπῆρχε δὲ πάντοτε καὶ θὰ ὑπάρχῃ αἰωνίως καὶ ἡ δυνατότης τοῦ συνδυασμοῦ ἀνθρώπων ἀναλόγως τῆς μεγαλυτέρας ὁμοιότητος (ταὐτότητος) τῶν ὑλικῶν, οἰκονομικῶν καὶ ἰδεολογικῶν συμφερόντων καὶ ἀπόψεων (πρὶν εἰς κοινωνικὰ στρώματα ἀξίας, σήμερον εἰς κόμματα), αἰωνίως δὲ καὶ ἡ σύγκρουσις τῶν συνδυασμῶν τούτων, ὁπότε ὁ νικῶν κατὰ τὸν ἀγῶνα τοῦτον ὀργανώνει καὶ θὰ ὀργανώνῃ ἀκριβῶς τὴν ὁμάδα πάντοτε ἐκ νέου σύμφωνα μὲ τοὺς πόθους του (τὰ συμφέροντά του καὶ τὴν ἰδεολογίαν του). Ὁ δὲ νικητὴς οὗτος, κατ'

ἀρχὴν ὁ κατ' ἰδίαν ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος διὰ νὰ γίνῃ ἰσχυρὸς καὶ δυνηθῇ νὰ ἐπιβάλῃ τοὺς πόθους του (νὰ ὀργανώσῃ κατὰ ταῦτα τὴν ὁμάδα) συνδέεται μετ' ἄλλων ὅμοια φρονούντων καὶ ὅμοια συμφέροντα ἐχόντων εἰς κόμμα, δὲν εἶναι κατὰ φυσικὸν λόγον αἰωνίως ὁ αὐτός, ἀλλὰ πάντοτε ἕνας ἑκάστοτε ἄλλος.

Τὸ ζήτημα, τοῦ ὁποίου ἐπελήφθην ἐν τῇ πραγματείᾳ μου ταύτῃ, ἐλύθη λοιπόν: μόνον ὁ ἄνθρωπος, ἕ κ α σ τ ο ς κ α τ' ἰ δ ί α ν δ ι ὰ τ ὸ ν ἑ α υ τ ό ν τ ο υ εἶναι αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν (ὕπαρξις πραγματική)· ὁμὰς ὡς κάτι τὸ αὐτὸ καθ' ἑαυτὸν (ὡς οἱαδήποτε ὕπαρξις πραγματικὴ) δὲν ὑπάρχει· μόνον οἱ ἄνθρωποι, ἕκαστος κατ' ἰδίαν διανοοῦνται, συναισθάνονται, ποθοῦν καὶ θέλουν καὶ ἀποτελοῦν (καταρτίζουν) τὴν ὁμάδα, ὀργανώνουν τὴν ὁμάδα, ἤτοι ὁ κατ' ἰδίαν ἄνθρωπος διευθετεῖ τὰς σχέσεις τῶν συνευρισκομένων ἀνθρώπων πρὸς ἀλλήλους (τοῦτο ἀποτελεῖ τότε τὴν λεγομένην ὠργανωμένην ἀγέλην, ὁρδήν, ὁμάδα, τὴν λεγομένην πολιτείαν) ἀναλόγως τῶν ἰδιοτήτων του· ὁ ὀργαγωτὴς οὗτος εἶναι (κατ' ἀρχὴν) ὁ κατ' ἰδίαν ἄνθρωπος ὁ νικήσας ἐν τῷ ἀγῶνι ὅλων κατὰ ὅλων, εἶναι τὸ κόμμα τὸ νικήσαν κατὰ τὸν ἀγῶνα τῶν κομμάτων ἑκάστου κατὰ τῶν ἄλλων. Ἡ ἀνθρωπίνη ὁμὰς (κοινωνία, πολιτεία) ε ἶ ν α ι ὀ ρ γ ά ν ω σ ι ς, εἶναι μ ί α ἑ κ ά σ τ ο τ ε ν έ α ὀ ρ γ ά ν ω σ ι ς καὶ ὄχι ὀργανισμός. Ἡ τυπικὴ ὁμοιότης ὅλων τῶν ἀνθρωπίνων ὁμάδων ὅλων τῶν ἐποχῶν, ἡ ὁποία ὁμοιότης συνίσταται ἐν τούτῳ, ὅτι πάντοτε ὁ νικῶν πόθος (συμφέροντα ἢ ἰδεολογία) ὀργανώνει, δὲν δίδει εἰς τὴν ὁμάδα καθόλου τὸν χαρακτῆρα μιᾶς πραγματικῆς ὑπάρξεως, τὸν χαρακτῆρα τοῦ ὀργανισμοῦ· ἡ ἀνθρωπίνη κοινωνία ἡ πολιτεία δὲν εἶναι καθόλου κυψέλη καὶ καθόλου σωρὸς τερμιτῶν, οὔτε δὲ καὶ ὁμοιάζει κἂν μὲ κυψέλην καὶ σωρὸν τερμιτῶν. Ἡ πολιτεία (γενικῶς ἡ ἀνθρωπίνη κοινωνία, ἡ ἀνθρωπίνη ὁμὰς) οὔτε καὶ ἔχει τὰς προϋποθέσεις (τὰ προκαταβολικῶς ἀπαιτούμενα) διὰ νὰ ὁμοιάζῃ μὲ τὴν κυψέλην ἢ τὸν σωρὸν τῶν τερμιτῶν καὶ νὰ τ' ἀπομιμηθῇ, νὰ καταρτισθῇ (νὰ σχηματισθῇ) ὅπως αὐτὰ ἰδοὺ καὶ μιὰ προπαραίνεσις εἰς φιλοσόφους καὶ πολιτικούς.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εἰσαγωγή: Ι. τὸ θέμα, ΙΙ. ἡ μέθοδος πρὸς λύσιν τοῦ θέματος.

Μέρος πρῶτον. Τὸ νόημα τῆς ὑφῆς τῆς κοινωνίας (τῆς ὁμάδος). Κεφάλαιον πρῶτον. Σύντομος ἀνάλυσις τῆς ὑφῆς φυτικῶν καὶ ζωϊκῶν ὁμάδων. Κεφάλαιον δεύτερον. Σύντομος ἀνάλυσις τῆς ὑφῆς τῶν ἀνθρωπίνων ὁμάδων (κοινωνιῶν). Ι. Ἀνάλυσις τῆς ὑφῆς τῆς ἀρχαιγόνου ὁμάδος. ΙΙ. Ἀνάλυσις τῆς ὑφῆς τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας κατὰ τὴν ἐξέλιξιν αὐτῆς. ΙΙΙ. Ἡ φύσις τῆς θελήσεως, ἡ ὁποία ὀργανώνει τὴν ὁμάδα καὶ οἱ σκοποί της· τὸ νόημα τῆς ὑφῆς τῆς ὁμάδος.

Μέρος δεύτερον. Ἡ ψυχολογικὴ ὑφὴ τοῦ κατ' ἰδίαν ἀνθρώπου. Κεφάλαιον πρῶτον. Ὁ κοινωνικός, ὁ λεγόμενος «κανονικὸς» ἄνθρωπος. Κεφάλαιον δεύτερον. Ὁ λεγόμενος ἀκοινώνητος ἄνθρωπος.

Μέρος τρίτον. Ὁ ἄνθρωπος καὶ ἡ κοινωνία του. Κεφάλαιον πρῶτον. Ὁ κοινωνιολογικὸς ἄνθρωπος. Κεφάλαιον δεύτερον. Ἡ κοινωνία (ἡ ὁμάς).